

Тихомир Стојановски

Валентина Божиновска

ЈАЗИКОТ И ЈАЗИЧНИТЕ ФОРМИ КАКО
ИДЕНТИТЕТСКА ОСНАВА КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ СО
ИСЛАМСКА ВЕРОИСПОВЕД
(нашинскиот јазик)

Научно-истражувачки проект - УКИМ

Уредник: Леона Танасковска

Лектор: Лидија Јордановска

Компјутерска обработка: Златко Танасковски

Издава и печати: Индиго Хаб

Тираж: 300

Факултет за драмски уметности – Скопје

Тихомир Стојановски / Валентина Божиновска

**ЈАЗИКОТ И ЈАЗИЧНИТЕ ФОРМИ КАКО
ИДЕНТИТЕТСКА ОСНАВА КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ
СО ИСЛАМСКА ВЕРОИСПОВЕД
(нашинскиот јазик)**

Скопје, 2022

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

811.163.3`282:[323.1(=163.3:497):28
39(=163.3:497):28
316.722(=163.3:497):28

СТОЈАНОВСКИ, Тихомир

Јазикот и јазичните форми како идентитетска основа кај македонците
со исламска вероисповед / Тихомир Стојановски, Валентина
Божиновска. -

Скопје : Индиго Хаб, 2022. - 235 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 234-235

ISBN 978-608-4581-57-4

1. Божиновска, Валентина [автор]

а) Македонски јазик -- Дијалекти -- Македонци со исламска вероисповед
--

Балкан б) Македонци со исламска вероисповед -- Народна култура --
Балкан

в) Македонци со исламска вероисповед -- Културен идентитет -- Балкан

COBISS.MK-ID 56131077

Предговор

Целта на нашето истражување беше да направиме синтеза кај Македонците со исламска вероисповед, меѓу нивната етничка и религиска припадност, меѓу нивната припадност и посветеност кон македонскиот јазик и негувањето на нивните културни особености, обреди, обичаи и верување. Низ истржувањето наидовме на многу отпор, страв, напластени трауми, конфузии, така што се соочивме со чудни, крајни противречности. Од една страна, ја имавме посебноста на јазикот, особено начинот на кој го говорат, а од друга, нивната религиска припадност.

Во врска со јазикот, несомнено е дека станува збор за еден од највпечатливите, најзвучните, најпевливите јазици, кој е тесно поврзан со македонскиот јазик и секако е дел од дијалектниот систем на македонскиот стандарден литературен јазик. Во текот на истражувањето во Гора (Косовскиот дел), Гора (Албанскиот дел) и Реканскиот, наидовме на прецизни одговори со силни пораки од страна на соговорниците, кои беа од различни фокус групи дека јазикот им е од македонската јазична припадност. Притоа, тие не стравуваат и покрај тоа што се крајно внимателни во исказот да кажат дека зборуваат нашински како нивна лична идентификација. Јазикот сè уште им е силна потпора и го означува славомакедонското потекло, како основа на зачувување на етничкиот идентитет (Нијази Лимановски 1995 год., 64,65 страна.). Од друга страна, нивната религиска припадност кон

исламот или (религиската другост) ги прави еден богат и духовен чинител кон културните и цивилизациските вредности во Македонија.

Дел од истражувањето покрај јазичните форми како идентитетска основа кај Македонците со исламска вероисповед и причините за исламизација беше и македонската духовна свадба, усна и звучна народна традиција како пред театарска култура. Свадбата како обредна драма за соединување на свет брак, сега и овде. Низ зурлите и тапаните кај Македонците со исламска вероисповед ја анализиравме македонската метричка структура и стапките од јазикот во обредите. Ја анализираме јазичната припадност и нивната самоидентификација, преку поезијата на Семе Лимановски Жанровски и Назиф Докле.

Во исто време, проучувани се роднинските односи кај Македонците со исламска вероисповед. Сето тоа ние го слушавме на терен и со свои очи видовме колкава е нивната исконска поврзаност, особено на горанскиот говор со македонскиот дијасистем. Всушност, ехото и прапораките од предците, од бабите, од дедовците, од татковците, направиле да го отворат најстариот слој во лексиката на јазикот. Така, се покажа дека роднинските односи имале и имаат круцијално место во длабоките историски корени. Затоа сме убедени дека од таа роднинска терминологија или роднинска здушеност кај Македонците со исламска вероисповед, односно од роднинскиот конзерватизам најдиректно произлегуваат нивните македонски наследени зборови. Органската поврзаност на горанскиот говор со македонскиот дијасистем јасно се

потврди и во обете страни, и кај Горанците од Косовскиот дел и кај Горанците од Албанскиот дел. Притоа, наидовме на зборови кои имаат таква созвучност и певливост што претставува едно огромно културолошко богатство за македонскиот јазик.

Клучни зборови:

Јазик, идентитет, Македонци, исламска вероисповед, обред, дијалект, свадба, религија, конфузија, идентификација.

1. РАСПНАТИ МЕЃУ ЕТНИЧКАТА И РЕЛИГИСКАТА ПРИПАДНОСТ

Сведоци сме дека предолго време, со децении – трагедијата на Македонците со исламска вероисповед е туѓа трагедија, дека таа не е наша заедничка, boleжлива, мачна, дека таа се случува на туѓи луѓе кои се надвор од националните рамки кои ги опфаќаат само автентичните Македонци.

Еден крик, еден исказ на господин Муслиоски ме задуши до болка – цитирам:

„Можете да нè нарекувате Македонци муслимани, торбеши, луѓе од нашиот сој, Помаци, но проблемот не е како ни се обраќате, туку како и колку сме интегрирани во општеството и колку сме рамноправни институционално, а не на хартија. Отаде и од секаде каде што нè има во Македонија, нè втурнаа во печалбарство, настрана, а во нас, Македонците со исламска вероисповед, никогаш не заспа гневот. Едни коментираат за јазикот, други за верата како одредница во националноста, трети пак, верскиот предзнак ни го земаат за грев, ама кој знае да ни влезе во душата и да ја види Река која се претвори во демографска урнатина со иднина на мариовската судбина, каде што денес нема кој на

родено да се радува и на умрено да заплаче. Реканскиот крај, додава тој, е место на кое е тешко да се биде, а уште потешко да не се биде.,.

Македонците со исламска вероисповед ја претрпеа исламизацијата, ги претрпеа етничките промени во Македонија, колонизацијата, основите на исламизацијата, тие ги издржаа методите на исламизација врз својот грб. Сето тоа ги обезглави со важноста на прашањето за сопствениот идентитет.

Без сомнение, едно од крупните прашања со светот е прашањето за идентитетот, легитимацијата на идентитетот што, во основа, значи истоветност, ИСТОС – но со оглед на секој поединец кој истовремено е различен од другите како индивидуален или колективен не значи статичен. Напротив, тој е во постојано движење – менлив. Идентитетската конфузија за која сме одговорни како држава кон Македоните со исламска вероисповед сè повеќе се продлабочува. Отстранети од социјалните, економските и од културолошките текови, нивното право – човеково право за личниот национален идентитет, верска определба, се сè уште голема предрасуда. Ниту словото на хартија, ниту Меѓународната конвенција за граѓански права, усвоена од страна на Генералното собрание на ООН

на 16 декември 1966 година, а од страна на Македонија потпишана на 17 септември 1991 година, (чл.18, 20 и 27) не ја подобри егзистенцијата на Македонците со исламска вероисповед. Според член 27 од оваа Конвенција: „Во оние земји во кои постојат етнички, верски или јазични малцинства, на луѓето кои припаѓаат на овие малцинства нема да им биде негирано правото да ја уживаат својата култура, да ја учат и практикуваат својата религија или да го употребуваат својот јазик„.

Религиските промени во рамките на Османлиската империја ќе ја направат најголемата бездна поради фактот што терминот – исламизација – толкуван како потурчување, значел и однародување, отуѓеност.

Категоризацијата што се темели на религијата, албанската форма на имиња и презимиња, доведува до вцашувачка дилема во рамките на пописите на населението. Преминувањето во муслиманство значело менување на обичаите, на психологијата на личноста, на обредите, на носиите, промени во сопствената свест, одделување на поранешниот етност и, според Лимановски, резултирано во создавање на колективна псевдонационална свест. Растргнати во македонска и албанска средина,

Македонците муслимани имаат различна религиска, лингвистичка и културна зона на оградување (разграничување). Тие што живеат во рурални средини или оние кои се иселуваат во градовите се подложни и на албанизација и на турцизација, заостанувајќи во делот на образованието.

Сè почесто е креирањето на историската свест во која религиската припадност се изедначува со националната. Религијата е општествена категорија, а религиозната е личен, индивидуален чин на верата. Стигматизацијата што е настаната во минатото е тешко менлива и во денешното нивно егзистирање продолжува да опстојува и денес како генерализиран етноним на целото исламизирано население во Македонија. Но, она што е значајно во делот на лингвистиката, оформени се дијалектни диференцијални особености што ја потврдуваат генетската поврзаност на говорите од Западна Македонија и спецификите на западните периферни говори во кои спаѓа и говорот на исламизираните Македонци. Но, тој најубав, певлив говор што го слушаме во Жировница, Ростуше и Велебрдо ја дообразува основата на современиот македонски јазик со најзначајните јазични особености. Како носители на одредена култура, Македонците со

исламска вероисповед имале и имаат свои децениски културни карактеристики. Сведоци сме дека јазикот на христијанските Македонци во овие мигови трпи сè поголеми надворешни влијанија и деградација. Од младата популација, на пример, сè помалку ќе слушнеме вистински македонски говор, а да не говориме за тоа како се комуницира преку социјалните мрежи. Наспроти тоа, Македонските муслимани, живеејќи во една затворена средина, успеале да го зачуваат најтрадиционалниот говор со сите карактеристики на говорот што го имале и пред исламизацијата. Како што ќе каже Блаже Конески, тие ја чуваат дијалектната база на македонскиот јазик.

Историското искуство на Македонците со исламска вероисповед е всушност болните процеси од целиот XIX век до средината на минатиот век. Затоа таа конфузија е и Национал-идентитетска, етничка, религиозна, културолошка, демографска, јазичена и тн. Всушност, лавиринтот во кој запаѓаат или нивната самоидентификација е од една страна етничката припадност, а од друга страна нивната различна религиозна определба.

Движејќи се кон историјата, во 1371 година, по поразот на Мрњавчевиќи кај реката Марица, а и по смртта на Цар Душан, Османлиите се зацврстуваат

на Балканот, притоа со нивната моќ ги потчиниле дел од христијанските земји. Во тој период со османлиската власт се предизвикани во Македонија низа нови историски збиднувања во внатрешноста на Империјата, што на соодветен начин се одразија врз тековниот процес на етногенезата на македонскиот народ.

Кога се зборува денес за Македонците муслимани, пред сè, се мисли на оние Македонци од селата и градовите кои не претрпеа натамошно одродување, односно деетнизација и покрај големите притисоци од страна на одредени етникуми. Македонците беа исламизирани од повеќе причини, но најчесто поради остварување на државни и на воено-стратешките цели на Османлиската Империја. Македонците муслимани, со чист мајчин македонски јазик што немаше допир со турското население, а подоцна и со албанското муслиманско население, успеа да ги зачува основните карактеристики што се својствени за македонскиот народ со што го зачува македонскиот ентитет иако имало големи напори за бришење на остатоците од предисламскиот период, и тоа на јазикот, на фолклорот, на обичаите и на останатите карактеристики.

Но, етногенетскиот процес што се одвива под власта на Османлиите зафаќа голем дел од населението во нашите краишта, од етничка гледна точка тоа обично се нарекува исламизација¹.

Меѓу народот овој процес е познат уште како „потурчување, што доаѓа од религискиот судир меѓу Турците Османлии и покорените народи.

Во очите на христијанските народи преминувањето во ислам се поистоветува со терминот потурчување, напуштање на својот народ и станување Турчин.

Османлиите себеси се доживувале повеќе како муслимани отколку како Турци во денешна смисла на зборот. Токму поради тоа што поимот Турчин се изедначува со поимот муслиман, преминувањето на покорените народи во ислам е наречено потурчување, а новите муслимани се наречени Турци.

Во минатото, исламинизираниите Македонци, никогаш не го поставувале национално прашање за себе бидејќи тоа не постои во исламот, туку постои само религиозно единство на кое се упатени сите муслимани. Затоа ова исламизирано македонско

¹ Лимански, Н. (1993). Исламизацијата и етничките промени во Македонија. Македонска книга, Скопје, 19, 38.

население остана национално необоено, т.е. погрешно национално идентификувано. И ден-денес, можеби не толку нагласено и во легална форма, сепак, исламот како религија се изедначува со Турците или со Албанците како носители на исламот.

За време на владеењето на Османлиите, сите исламизирани народи поради припадноста кон новата вера – исламот – со името Турчин означувале фиктивно припаѓање кон турскиот народ бидејќи бил носител на исламот и на исламизацијата.

1.1. Причини за исламизацијата

Една од причините за исламизација била и отстранувањето од чифлиците.

Втора причина за исламизацијата била и даночната политика на Империјата, арачот што го плаќале христијаните, кој се зголемил десеткратно, а селаните биле оптоварени и со други вонредни давачки.

Населението давало отпор, а особено голема улога играле и свештениците. Тие што го прифатиле исламот, властите ги ослободувале од арачот како основен данок за да им ја олеснат состојбата. На некои што ќе преминеле во ислам им се давале

награди и тимари. Овие мерки биле пруйсутни во Дебарскореканскиот Крај кој бил познат како многу бунтовно подрачје.

Турските власти и по цена на простување на големи обвиненија, го зголемувале бројот на муслиманското население, простувајќи им ги долговите.

Има многу примери на потурчување само за да го добијат правото или да се ослободат од неоправдани, најчесто смислени обвиненија.

За време на османлиското владеење, исламизацијата не можела толку слободно да се примени, како во краиштата на Западна Македонија. Православните биле принудени или да се иселуваат или да го примат исламот.

1.2. Процесот на исламизација во Западна Македонија од 15 до 19 век

Најмасовно примање на исламот било во долината на реката Радика, долината на Црн Дрим и Кичевскиот крај кон крајот на 17 и во текот на 18 век².

² Трифуноски, Ј. (1977). Западна Македонија (некои карактеристични етнички проблеми). Балканика, VIII, Белград, 652.

Исламизација на македонското население била вршена во пределите западно од Црн Дрим, тоа биле Струшки Дримкол, Дебарски Дримкол, Голол Брдо, Долна Река и тн.

Поради примамливоста за лесен и раскошен живот, поединци доброволно преминувале во исламот, но и поради бенифициите кои следуваа потоа. Некои се огледувале и на успехот и на завидните функции што ги заземале многу паши исламизирани христијани, било да е тоа во војската, во дипломатијата или на други места во Отоманската Империја, кои со своите привилегии уживале значајни повластици.

Сиромашните селани и граѓани, преминувале во исламот поради ослободување од прекумерните давачки што ги плаќале христијаните и поради тоа што нивните деца не паѓале под удар на давачката данок во крв, т.е. собирање на христијанските деца за јаничари.

Со тоа се зголемувал бројот на муслиманите во Империјата. Исламизацијата сама по себе имала цел да го замагли минатото на населението, да ги избледи спомените за коренот и да ја измени сета

трага на македонското население во исламизираниите области³.

Османлиските власти започнале со смислена и добро организирана систематска акција за исламизирање на дел од македонското население.

Таа исламизација е во тесна причинска врска со колонизираното турско муслиманско население без кое не би била остарлива во толку масовна и ненасилна форма.

Затоа процесот на исламизацијата многу порано се развива во градовите и непосредно околу нив каде што било колонизирано доселеното турско население.

Многу поголема опасност од колонизацијата на турско муслиманско население во Македонија претставува асимилацијата, односно процесот и намерата за потурчување на македонското население, како главен начин за претопување била исламизацијата, односно преминување на македонското население во исламска вера⁴.

Во Македонија помасовна исламизација е извршена во 16 век, а особено во 17 и 18 век кога во

³ Лиманоски, Н. (1989). Исламската религија и исламизираниите Македонци. Македонска книга, Скопје, 7678.

⁴ Панов, М. (1976). Географија на Македонија. Просетно дело, Скопје, 148.

ислам преминале цели села и области, но најопфатени биле крајните западни предели на Македонија по сливот на реките Црн Дрим и Радика.

Следејќи ја иламизацијата на дел од македонскиот народ од податоците од опширните пописни дефтери на регистрираните муслимани по градовите и селата се забележува дека оваа појава сè до првата половија на 15 век е многу ретка или воопшто незабележлива, во еден пописен дефтер од 1467 година за нахиите Горни Дебар, Долни Дебар и Река, кои опфаќале 139 населени места, не е регистриран ниеден исламизиран македонски муслиман⁵.

Помасовна исламизација бележиме во втората половија на 16 век, во дури 13 македонски градови каде што почнува да преовладува муслиманскиот елемент.

Во 1528 година регистрирани се вкупно 1684 муслимански семејства во Скопската, Тетовската, Кичевската, Велешката, Прилепската и Битолската нахија.

⁵ Лиманоски, Н. Цит.д.76-80.

Во Скопје и во Тетово има најголем број на исламизирани, каде што во просек секое трето муслиманско семејство е исламизирано⁶.

Масовното исламизирање на македонското население во 16 век е резултат на владеењето на султанот Селим I (1512-1520) кој според историските податоци се заканувал дека ќе ги исламизира сите христијани на Балканот.

Султанот Селим I наредил да се исламизира целата Дебарска област и откако поголемиот дел од населението ја примило новата вера, беговите испратиле молба до царот за да го прекине исламизирањето бидејќи немало да остане раја за обработка на земјштето.

Во Охридскиот Санџак, исламизацијата е во најсилна форма, и тоа во нахиите Долни Дебар и Река. Положбата на христијаните станала уште потешка во текот на 17 и 18 век како резултат на зголемените даноци.

Поради тоа и поради етничката и верската дискриминација, населението масовно ги напушта своите имоти иако селаните земјоделци биле приврзани за земјата и за средината во која живееле.

⁶ Соколки, М. (1977). Исламизацијата во Македонија,. МАНУ, Скопје, 21.

Јаничарите започнале да се зголемуваат по селата, исламизацијата најпрвин ги зафаќала повидните попски семејста со единствена цел да ги зачуваат дотогашните материјални бенифиции, а исто така да бидат пример на останатите христијански семејства за понатамошна исламизација.

По исламизацијата можело да се дојде и до некоја полесна работа, бенифиција која ја искористиле многу христијани во 17 век, поголемиот дел од населението во Дебарско се исламизирани во 17 век.

Од крајот на 17 и почетокот на 18 век дури се појавуваат обрасци-молби за прием во исламот за постари и за изнемоштени лица што ги издавале турските власти на поединци со цел поедноставување на постапката од една страна, а од друга страна да бидат заштитени властите и покриени со писмено барање во случај на какво било негодување дека тоа е доброволно, а не присилно.

Во почетокот на 18 век, врз основа на рушењето на манастирот „Св.Богородица„ во Ростуше, како и според забележаните традиции во етничкиот живот може да се заклучи дека Македонците муслимани во Долнореканскиот Крај

потекнуваат од крајот на 17 век и целиот 18 век кога исламизацијата на населението од областа на Долна Река опфаќа широки размери.

Наполно исламизирани села се: Жировица, Присојница, Скудриње, Аџиевци и целиот крај на Горна Жупа кој исклучиво бил населен со христијанско население⁷.

Во Реканскиот регион, Турците Османлии за исламизација на тамошното население ги користеле преку притисокот со големите незаконски давачки. На тој начин се создадени сите економски и психолошки предуслови на еден голем дел од населението за прифаќање на исламот.

Исламизацијата во Струшко ги зафатила селата Лубуништа, Боровец, Октиси, Подгорици и Јабланица.

Исламизацијата продолжува во 19 век со цел на разни начини засекогаш да се зацврсти Османлиското Царство со исламизирани поединци.

И на самиот почеток на 20 век, додека Македонија се наоѓа под турско владеење, не престанува поединечната исламизација, главно на жени и на девојки Македонки, која трае сè до 1912

⁷ Тодоровски, Г.(1982). Кодиката на манастирот „Свети Јован Бигорски„. Историја VIII, Скопје, 127.

година, односно до почетокот на Првата балканска војна.

Клучна улога во исламизацијата на македонското христијанско население одигрува и колонизацијата на Турци и на Албанци муслимани во Македонија со што се направени големи етнички промени во Република Македонија.

Кон крајот на 19 и почетокот на 20 век исламизирани Македонци, покрај во останатите области на Македонија, забележани се и во следниве населени места во **Дебарската Каза**: Житиненим, Кочишта, Броштица, Голем Папрадник, Мал Папрадник, Црнобоци, Бајрамовци, Горно и Долно Горенци, Власиќи, Јабланица, Џешиште, Требиште – во денешна Албанија, Отишани, во **Реканската каза** во следниве села: Жировница, Видуше, Болетен, Требиште, Велебрдо, Ростуше, Аџиевци, Присојница, Скудриње, Могорче, Долно Косоврасти и Јанче и во **Охридската каза** во селата: Октиси, Лабуниште, Боровец и Враништа⁸.

Поради тоа што исламизираното население останало во своите села, изолирано во средината и од своите еднородници поради верата, а без никакви допирни односи со надворешниот свет, со други

⁸ Лиманоски, Н.цит.д.,234

народи со исламска религија, населението ги зачувало основните етносоцијални карактеристики од предисламскиот период без да бидат нарушени во еден долг временски период. На овој начин се создаде специфична етничка заедница во македонскиот простор која на македонската и на пошироката јавност не им беше доволно позната дури и по Втората светска војна. Овие области биле посетувани од научни работници чии трудови воопшто не биле достапни за пошироката јавност.

Испитувајќи ги преданијата, традицијата, многуте историски документи, јазичните, етнографските, народносните и другите траги од минатото до денес што недвосмислено зборуваат и потврдуваат за етничкото македонско потекло на ова население, како дел ја сподели судбината со својот македонски народ, исламизираниите Македонци во зависност од географската локација како засебни делови со исламизирано население формирале неколку посебни етнички заедници кои имаат свои специфични етнички карактеристики во говорот, народната носија, и начинот на животот. Тие области денес се познати како Долна Река во сливот на реката Радика, десна притока на Црн Дрим, Долна Жупа од десната страна на Црн Дрим – денес

Дебарско Езеро, Голо Брдо – денешна Албанија, Струшки Дримкол, Кичевско-Прилепската група на Македонци муслимани, Тиквешката група, Помацката група во Малешевијата и Пијанец, Скопската група на Македонци муслимани и Горанскат група со селата Урвич и Јеловјане, Тетовско.

Во Долна Река, исламизацијата започнува во втората половина на 16 век. Во 1538 година во Река се регистрирани 193 муслимански домаќинства. Со исламизацијата во областа настанува верски расцеп, едните се Мијатите христијани, додека другите се Македонците муслимани познати низ историјата уште како и торбеши. Всушност, настанува верско подвојување на еден ист народ.

Првата исламизација во Долна Река настанува во село Жировница каде што од 120 куќи се исламизираат дури 80 куќи. Во останатите села исламизацијата се одвива побавно. Од вкупно 16 села, исламизацијата се јавува во 14 села. Без појава на исламизација се селата Битуше и Горно Мелничани. Во овој период од вкупно 12 000 Мијаци, 3 000 се веќе исламизирани.

Исламизирани Македонци заедно со христијаните живеат во следниве населени места:

Требиште, Јанче, Велебрдо, Ростуоше, Долно Косоврасти, Горно Косоврасти и Могорче⁹.

Населението во Жупа го викале жупјани, нив ги сочинувале Турци со дел на турцизирани исламизирани Македонци, Македонци (муслимани и православни) и Албанци со албанизирани исламизирани Македонци. Народното чувство е различно: турцизираните се сметаат за Турци, Македонците муслимани еден дел се сметаат за Турци поради поистоветуање на верата со народноста, другиот дел за Македонци, а некои за Албанци.

Во Долна Жупа исламизираниите Македонци живеат во 9 села, и тоа во Броштица, Житинени, Голем Папрадник, Мал Папрдник, Баланци, Оцовци, Црнобоци, Горенци и Бајрамовци.

Во денешните граници на Република Македонија од областа Голо Брдо се наоѓаат две села со исламизирани Македонци, тоа се селата Отишани и Џепипште. Во двете села живеат Македонци муслимани од другите села на Голо Брдо. И покрај значителната миграција на Македонците муслимани од овие две села во Дебар и другите градови, тука и денес живеат голем број Македонци муслимани чии етнички карактеристики се исти со

⁹ Лиманоски, Н.цит.д.,242

оние на Македонците муслимани од останатите села во Голо Брдо, кои се наоѓаат надвор од денешните граници на Македонија во албанска територија.

Во Струшки Дримкол, села во кои живеат Македонци муслимани се: Октиси, Подгорци, Лабуништа, Боровец и Јабланица.

Во текот на петипол вековното османлиско ропство над Македонија, и подоцна, а како последица на тоа дури и денес исламската религија се испреплетува со националното чувство кај исламизираниите Македонци. Таа оставила длабока трага во националниот идентитет, образованието, културата, просветата и битот кај ова македонско исламизирано население. Нема сомнение дека исламската религија, со своето игнорирање на етничката припадност, претставувајќи се како замена на народната припадност, била една од најсериозните пречки за национално буђење на исламизираниите Македонци.

За исламизирани Македонци денес го сметаме само оној дел на македонскиот народ кој го прифатил исламот, но успеал да го зачува својот национален идентитет преку мајчиниот македонски јазик, народните обичаи, фолклорот и друго. Сите резултати од испитувањата на етнографско и

фолклорно поле направени од повеќе стручњаци и експерти на тоа поле и целиокупниот доховен живот **недвосмислено укажуваат** на тоа дека се работи за македонско потекло на ова исламизирано население како автохтоно на просторот што го населува. Има многу докази за македонското потекло на ова население, кои се наоѓаат и во материјалната и во духовната култура, кои се исти или сродни како и кај матичниот македонски народ. Сите тие докази зборуваат дека етномакедонскиот карактер кај Македонците муслимани не е загубен¹⁰.

Исламизираниите Македонци, односно делот на македонскиот народ кој се идентификува под тоа има, е она исламизирано македонско население кое многу подоцна го прифатило исламот и кое ги населило планинските предели во Западна Македонија од падините на Шара и Кораб на север, па сè до Јабланица на југ, меѓу кои никогаш немало доселено турско (муслиманско) население, а уште помалку албанско муслиманско население иако исламизацијата е вршена во 17, 18 и 19 век.

¹⁰ Културно-научни манифестации на Македонците муслимани (1984). Македонци муслимани, Скопје, 25,26.

2. КРАТОК ИСТОРИЈАТОТ НА ОБРЕДНОТО ТВОРЕШТВО ВО МАКЕДОНИЈА

Не е случајно што обредноста терминологски се поистоветува со традицијата, обичаите и празниците бидејќи обредните појави содржат општи форми и карактеристики. Од тие причини зборуваме за **обредно - обичајните системи**, при што се диференцираат културните, т.е обредните дејства и дејствијата на Православната црква како систем. Тука постои заемна соодветност меѓу двата система или сооднос во нивната структура. Како дел од народната култура и традиција, поседува статична и динамична форма поради што на специфичен начин ги ползува последните духовни и материјали вредности, но едновременно создавајќи и нови. Едноставно кажано, тоа што е наследено старо преминува во ново и тоа во продуктивна смисла при што секоја нова генерација го надополнува или поедноставува тоа што го наследила.¹¹ Обичајот како нормативна регулатива е индивидуално масовно однесување кое треба да биде организирано на соодветен начин. На тој начин, обичајот не претставува само дел од

¹¹ Искра Николовска Нејашмиќ, Студии од македонскиот фолклор, Скопје, 2000, 10–17.

традицијата, туку тој се јавува и како нејзин регулатор. Во таа смисла, циклусот на зимските календарски обреди и обичаи, како и соодветните народни песни се тесно поврзани со цел еден систем на верувања, кои овој период го чинат од мозаичен карактер.¹² Основниот белег на песните, а воедно и општо место, е нивното јавно манифестирање што наведува дека тие, во некои свои архаични облици, не само што имале туку и денес имаат пошироко значење за општествената заедница.

Верувањата кои се пројавуваат во конкретно определено време на христијанскиот празничен календар на зимските и пролетните календарски празници се длабоко втемелени во нив, но и истовремено функционираат како една органска целост.

2.1. Почетоците на обредните активности

Посебен елемент на народната традиција претставува обредното творештво. Обредните песни на словенските народи се развиле под еднакви услови и нивните корења датираат уште од

¹² Томе Саздов, Фолкористички студии, Скопје, 1986, 49–50.

паганските времиња. Тогаш нивните верувања и претставите за светот и природата имале заедничка основа, но нивното натамошно развивање или одумирање не се движело по исти патишта. Така на пр. кога станува збор за обичајот Скрсти има различни гледишта. Така додека за Вакарелски „обичајот Скрсти е создаден на чисто црковно-христијанска основа“¹³, според Китевски „...иако е очигледно дека во основата овој обичај е пагански, сепак се гледа дека во него нашле место и многу христијански елементи така што можеме да зборуваме за целосно христијанизирање на еден пагански обичај... Имено, познато е дека во изминатите векови црквата водела жестоки борби за искоренување на многу пагански обреди. Честопати успевала во таквите настојувања, но таму каде што не можела да искорени некои обичаи се обидуvalа да ги присвои ставајќи им свое христијанско обележје“.¹⁴

По доаѓањето на Балканскиот Полуостров и прифаќањето на христијанството како своја водечка религија, кај доселените словенски народи започнал процесот на нивелирањето на нивните дотогашни

¹³ Христо Вакарелски, Български фолклор, Софиц, 1943, 67.

¹⁴ Марко Китевски, Фолклорот огледало на народниот живот, Скопје, 2002, 28.

пагански обреди, изразени најчесто во примитивното верување дека саканото дејство може да се предизвика со изведувањето на обреди со разновидни магиски елементи.

Во одреден временски период, црквата прифаќала разни пагански обреди што им биле особено блиски на народните маси и поради нивниот стопански или семеен карактер, па ги прикрепувала кон одделни значајни настани или личности согласно со својот црковен и религиски систем.

Всушност, обредите се сврзувале и се адаптирале со одредени верувања и празнувања на религијата, иако со нив најчесто немале никаква реална врска. Мора да се подвлече и фактот дека „обичаите беа животниот стил за поддржувањето на народното сознание на македонскиот народ во петвековното ропство.

Традициите се одржуваа најмногу за време на празниците, свршувачките, свадбите и други прилики. Со особено воодушевување се празнуваа по градовите и селата, патроните, празници на црквите и манастирите“.¹⁵

¹⁵ Крсто Костов, Дебар и Дебарско низ вековите, Скопје, 2004, 134.

Обредните или обичајните песни сред македонското население во Мала Преспа и денес имаат големо значење. Сепак, мора да се забележи дека „...таа традиција продолжува и понатаму и се пренесувала од поколение на поколение наспроти незапирливиот продор на новите видови музика и новосоздадените народни песни. Тие и понатаму остануваат да ги одржуваат обредите од старите добри времиња кога на овие празници се чувствувала мошне свечена атмосфера при раѓање, свадба, на Велигден, Ѓурѓовден или на други празници. Дури и во денешни услови старите, па и младите, сè уште чувствуваат респект кон празниците верувајќи во нивната магиска моќ, во надеж дека почитта кон овие ритуали што се изведуваат еднаш годишно ќе им донесе многу среќа, здравје, здрав пород во семејството, потоа обилен род на плодните ниви и броен и здрав подмладок, месо и млеко за сточарите“.¹⁶

Сознанијата на истражувачите на македонската традиција говорат и тоа дека „обредните песни сврзани за календарските празници претставуваат голем и мошне значаен фонд во македонската

¹⁶ Стерјо Спасе, Македонски народни песни од Мала Преспа, подготвил д-р Благој Стоичовски, Скопје, 1992, 19.

народна поезија. Тие се развиле во склопот на паганските и религиозните обичаи и се задржале до денеска како нивен продукт. Непосредноста, колективната импресивност и дидактичноста се главните карактеристики на овие песни, што се резултат на постојаното чувство на народот да се постигне нешто убаво. Токму на оваа релација обредната поезија во определени општествени услови ја постигнала својата основна задача – да ги изрази мислите и чувствата, обичаите и искуствата, да го поврзе духовниот и практичниот живот.¹⁷

Општо земено народот бил најблагодонеконет и најмногу ги почитувал обичаите околу Нова година, верувајќи дека тие ќе донесат на земјата многуцветна пролет и лето. Присутни се многу песни со нежен звук, односно се верува дека празникот на новата надеж ќе ги оствари сите мечтаења дека утрешниот ден ќе биде поубав.¹⁸

Освен нив, македонскиот народ поради својата верност кон Бога и Божјите заповеди, посебен однос имал и кон верувањето дека и следните денови имале свое црковно значење. Така, од февруари до

¹⁷ Кирил Пенушлиски, Народна поезија, Скопје, 1964, 10; Татјана Жежел - Каличанин, Антрополошки етнофолклористички прилози, Скопје, 2009, 91.

¹⁸ Крсто Костов, Дебар и Дебарско..., 138.

Велигден, биле практикувани бројни верски обреди и ригорозни пости, народот не се откажувал од својата традиција. Во таа смисла биле почитувани и дните наречени поклади. Тие биле два вида: мрсни и посни. Имено, третата седмица пред чист понеделник се нарекувала „редовна“ зашто се мрсело и во среда и во петок. Според традицијата „... на мрсни поклади се готви месо, но тој ден не се празнува посебно. Во текот на последната мрсна седмица се канат гости, роднини и блиски, а особено невестите што се земени првата година. Гостите се канат со следните зборови: „Ве покануваме да повелете на Сирници бидејќи е пред посната недела“. Тогаш се готви поспецијално и за вечера се прави: кокошка во тепсија со ориз или со јуфки испечени со сач, готвена кокошка, пржена риба. Се завршува со баклава, кадаиф и др.“¹⁹

Потоа следува посната недела во која не се јадело само месо, додека немало забрана за сирење, млеко, јајца, масло и риба. Во таа недела се меселе баници, баклава, кадаиф и други слатки. Имало и таков обичај населението во некои села, во понеделникот на посна недела, да прави питулица што ја нарекувале „ветерна“. Со неа бил повикуван ветерот да го одвее житото летно време. Други, пак, тогаш меселе толку баници колку што

¹⁹ Крсто Костов, Дебар и Дебарско..., 140–141.

има луѓе во куќата и зелник со ориз за да има таткото пари толку колку што имало зрна ориз во зелникот.

Во неделата биле празнувани „простени поклади“ или посни поклади. Тогаш помладите роднини и блиските оделе кај постарите за да побараат прошка со подароци. „Имало случаи, кога имало скарани меѓу роднините или блиските жени или мажи, и во текот на годината не зборуваа, но на тој ден од срам пред луѓето и од страв од Бога, тие пред сите присутни се прегрнувале и како помирени застанувале пред стариот или старата и изговарале трипати: 'Простевај', а старата одговарала: 'Бог да ви прости!', ѝ ја бакнуваат раката и се прегрнуваат. Децата им ги бакнуваат рацете на возрасните, а тие им даваа по 10 до 20 пари.“²⁰

²⁰ Како се простува? Вечерта најблиските од семејството што се поделиле од фамилијата се собираат кај најстариот носејќи со себе сè што зготвиле за таа вечер. Пред да почнат да вечераат, сите стануваат на нозе, а стариот почнува да ја благословува софрата. По вечерата, настапува радосниот обичај за децата – амкање со варено јајце, што е врзано со конец за синџирот на огништето. Ако се повеќе деца, на софрата ставаат фурка и го потфрлуваат јајцето до устата на секого за да видат кој ќе може да го фати целото со устата, без да го допира со рацете. Тоа главно се прави за децата, кои се натпреваруваат да го фатат јајцето. Сето тоа предизвикува смеа и веселба. Потоа се раздава од јајцето на секого по малку за здравје, а со конецот се определува среќата. Пред тоа, се определува чија судбина се сака да се дознае, потоа се потпалува конецот на крајот и ако тој силно и долго гори, лицето ќе биде среќно и ќе има долг живот. (Крсто Костов, Дебар и Дебарско..., 141.)

На чист понеделник, жените ги чистат куќите и ги мијат садовите. Чиста се нарекува целата седмица по Поклади зашто во текот на таа недела „тримерат“, т.е. еднаш се јаде на три дена. Во понеделникот и вторникот не јадат ништо, во средата се оди в црква, пијат „аезда“, земаат „нафора“ и се враќаат дома. За јадење приготвуваат неколку посни јадења без масло и канат гости во чест на „тримерниците“. Гостите, роднини и соседи, носат варено жито, ошав, портокали, смокви и друго. Тримерачките се најаднуваат добро, а вечерта и во четвртокот пак постат, па дури во петок почнуваат да јадат. Девојките најчесто тримерат за да им помогне Бог побрзо да се омажат, а постарите за да им се простат гревовите. Сосема старите жени коишто не можат да тримерат јадат само еднаш на ден – „единичат“. Во текот на таа седмица задолжително се вари жито. На чист понеделник не се готви ништо за јадење, туку само се пости.

Во некои села кон крајот на февруари, секоја куќа вари малку коприва и секој треба да касне од не, зашто тој што нема да зајаде во тој месец не ќе може да јаде и во март. Земаат со сребрена пара наместо со лажица и велат: „На Турчино треска и огница. На мене здравје и веселие.“

Марта или баба Марта. Први март се нарекува „летник“ зашто времето оди кон лето. Утрината на тој

ден мајката ги буди децата и им вели: „Застанете на пенџерето да видите некое пиле, да летате и вие сè во лето како него“. И возрасните настојуваат да станат порано, пред да ги огрее сонце, за да се ранобудни цело лето; внимаваат тој ден да не сретнат прво некој лош човек или животно зашто таквата средба се смета за несреќа. Секој сака да го види оној кого го цени за „работен човек (маж или жена)“. Девојките или жените ги фаќаат железата на прозорците за да не им се потат рацете кога ќе везат или шијат; таткото фаќа сребрена пара за цело лето да има таква. На „Летник“, на децата им се врзува мартинка направена од бел и црвен конец на која е врзана и една сребрена пара или едно алтанче за да бидат бели, црвени и здрави. На тој ден кај нас се лаже и ако некој те излаже, значи цело лето ќе се лажеш. Исто така, тогаш се сади во градина она што треба да се посади зашто се верува дека тоа побрзо никнува.

Од 1 март никој не излегува од куќата без да касне макар еден залак, за да не го разбие кукавица – „кукавица на гладно срце“. Ако чуе кукавица на гладно, се верува дека во куќата ќе се случи несреќа.

Обредите на христијанското население биле многу богати во време на Велигден. „За време на велигденските празници се организираше големо

празнување, се пееше и играше, но одделно се виеше кршното оро на мажите, а на друго место се лулееше орот на жените и девојките. Ако некогаш се случеше да играат мешано оро, тогаш не се фаќаа маж и жена за рацете, туку за краевите на кошулата зашто инаку се сметаше за неморално.

Во тие празнични денови од црквата, со три знамиња, со иконите на Христос и св. Богородица тргнуваа свештеникот, мажите, жените и децата и ги обиколуваа нивите и лозјата при што секој закопуваше во својата нива и лозје по едно црвено јајце за бериќет. Таа литијна поворка беше многу величествена и весела.²¹

Така се празнувале празниците преку годината. Тие празнични обичаи имале смисла и содржина за христијаните бидејќи преку нив закрепнувала верата за утрешниот ден на народот што стенкал во ропство. Славејќи ги своите светии, населението водело катадневна борба зашто живеело со безгранична верба дека наскоро ќе дојде и за него слободата.

²¹ Крсто Костов, Дебар и Дебарско..., 145.

2.2. Слава или служба

Славата или службата претставува општоприфатен обичај кај православното население, а сред македонското население се среќаваат родовски или селски (заеднички) и семејни (индивидуални) слави. На тој начин населението се обидуваало, со делење на оброк и подароци, да ги одоброволи своите заштитници од злите сили и да им заблагодари за сè добро што се случило изминатата година, се разбира, во очекување на среќа и берикет и во следната година. Како родовски служби во прв ред биле славени празниците во зимските месеци, а најчести биле Св. Петка, Св. маченик Димитрија, Св. Архангел Михаил, Св. Пречиста, Св. Ѓорѓија, Св. Никола и др. За разлика од зимските слави, има и летни слави, кои вообичаено се прославуваат на денот на црковниот заштитник. На овие слави се собираат и лицата кои се иселиле од селото, но за селската слава сите се собираат да го прослават споменот на светецот, да се помолат за здравје и среќа на присутните.²²

Славите ги среќаваме и кај православното население во селата на Голо Брдо. Најчести термини

²² <http://forum.kajgana.com/>, пристапено на 12.2.2012.

за славата кај нив биле празник, ден, слава, додека зависно од селото може да се чуе и глаголскиот израз на пр. „правам Св. Архангел“, „го сечиме колачот“, „служам Митровден“ итн.²³ Во сите села на Голо Брдо се одржувале слави, освен во Дреничани бидејќи тие го откажале чествувањето со гости, но сепак спроти денот носеле во црква сè што било потребно за црковниот славски обред. „Како причина за таквото упростување на обичаите самите Дреничани го наведуваат тоа што на слави им доаѓале муслиманите од Требишта да се најадат и така им досадувале“.²⁴

Други сведоштва говорат дека во Дебарско се славел Св. Јован при што „...секоја маала одделно го празнува (служи) Св. Јован. Еден домаќин од маалата го зема уште минатата година да го чествува тој празник, а тоа се прави по изјавената желба. Домаќинот што ќе го служи празникот приготвува

²³ Д-р Миленко С. Филиповиќ, Голо Брдо..., 68.

²⁴ Д-р Миленко С. Филиповиќ, Голо Брдо, Белешке о насељима, пореклу становништва и народном животу, Скопје, 1940, 68. Имајќи го предвид фактот дека книгата е работена во период кога македонската историја, традиција и народ во Вардарска Македонија биле угнетувани, а народот третиран како Срби, во книгата на Филиповиќ се зборува за Срби, српска слава итн. Секако, и покрај напорите за асимилација, македонското население во Голо Брдо не подлегнало ниту на српското ниту на бугарското влијание.

јадење за целата маала. Тие пак, од своја страна, носат погачи, тава со месо, кокошка, риба и бокалче со вино. Сето тоа ѝ го даваат на домаќинката. Подарокот од маалците се нарекува 'поклон', т.е. донесеното се поклонува на Св. Јован. Ако е времето убаво, јадењето го служат на трпеза во дворот. Прво се поставува храната што ја подготвила домаќинката, а потоа и 'поклоните'. Гостите си раздаваат меѓу себе од своето јадење, а половина повторно му се враќа на домаќинот²⁵.

Се разбира, не секој обред имал ритуално религиозно значење. Може да се допушти смислата на обредите во одредени случаи да се ослободувала од стегите на верувањата и да означувала, ако така може да се каже, стремеж „да се закрепнат нормите и правилата на поведението на луѓето, да се даде раководство на трудовата дејност“ – како што тоа го смета рускиот фолклорист В. И. Чичеров.²⁶

Календарско-обредните и семејно-обредните обичаи на јужносло-венските народи, како два посебни циклуса – вклучително и песните што ги придружуваат, па најчесто и осмислуваат – имаат слична основа и значење со бројни заеднички

²⁵ Крсто Костов, Дебар и Дебарско..., 139.

²⁶ <http://forum.kajgana.com/>, пристапено на 12.2.2012.

начелно еднакви или слични елементи. Македонските зимски и пролетни календарско-обредни песни се вклопуваат во спомнатите битни белези на општословенската календарско-обредна поезија, што треба да се оценува не само според нејзините поетски пораки и вредности, туку и како плод на сите оние верувања со кои се дополнуваат и осмислуваат обичаите и обредите и обратно – песните! Зимските календарско-обредни обичаи (од Коледе, Василица до Водици) се манифестираат во разни облици со песни и игри. Општа карактеристика за овие празници се ритуалните поворки и односи и неограничено слободните веселби, поврзани со аграрно-магиски елементи. Двоверието во нив е видливо, но основната смисла им е стремежот со обредните настапи, во нивната севкупност, да се отстранат злите духови и така да се повлијае за подобро „утре“. Со палењето на коледарските огнови и нивното прескокнување, токму тоа се посакува. Кон овие календарско-обредни песни и обичаи можат да се приклучат и настапите на драмските игроорни групи русалии и џамалари. Русалиите се раширени во Јужна Македонија и се играат цели 12 дена од Божиќ до Водици. Организирани се врз ритуални обреди, норми и игри, чие потекло непосредно води кон

индоевропските претстави за вечната поврзаност на земниот и неземниот свет и почитувањето на предците. Сличен род имаат и т.н. џамалари (бабари, василичари и др.), чие потекло, како машка игра со песни и драмско дејство, своето потекло веројатно го имаат во древните карневалски свечености.

Во Македонија пролетта започнува да се слави со празникот Летник (1 март) или со празникот Четириесет маченици (22 март). Потоа се редат следниве најважни пролетни празници: Благовец, Лазаровден, Велигден, Ѓурѓовден, Спасовден, Духовден – поврзани со поранешните пагански празнувања, односно со одредени трудово-земјоделски или семејни и други дејности од општествениот живот на луѓето.²⁷ Песните што се пеат на празниците при соодветни обреди, по правило, имаат свечено-величална смисла. Најскриените надежи и желби на домаќинот на семејството и на неговите блиски – за богатство, среќа и љубов во животот, за постигање успеси во работата, посебно за добар род на посевите и за приплод на добитокот – како и неговите грижи и сомневања, особено во почетокот на пролетта, кога всушност започнуваат главните работни процеси на

²⁷ <http://forum.kajgana.com/>, пристапено на 12.2.2012.

полето, во груби црти ја претставуваат тематската основа на пролетните календарско-обредни песни. Оттука, и поради верувањето во магиската сила на зборот – пофалбата и добрата вест, желбите со магиско поткрепување, та дури и молитвите и разни други видови величења, секогаш се јавуваат како своевидни апотеози на благосостојбата и успехот, на среќата на човекот. Разбирливо е затоа што за потенцирањето на својата свечено-величална смисла обредната песна користи силни поетски средства и изрази, вклучително и хиперболи, што инаку не одговара на нивната кратка лирска фраза.²⁸

Токму ваквите песни, што се дел од соодветни обреди и празници и се пеат на одреден ден и место од поединци или од група пејачи (на пример, лазарки или билјарки) се сметаат за прави, вистински обредни песни. Ако се остави настрана нивната идејна страна (присуството на магиски и религиозни претстави, христијански разбирања, натуралистички погледи), најчестиот мотив во нив е љубовта со сите нејзини компоненти. Тоа се воедно и најубавите пролетни песни.

²⁸ Искра Николовска Нејашмиќ, Студии од македонскиот фолклор..., 153.

Меѓутоа, во прво време во обредната пролетна поезија доминирале митолошко-религиозните теми. Верувањата во разни натприродни сили и суштества што наводно дејствуваат како добри или зли сили, кои се јавуваат како чувари или пакосници на работните усилби на луѓето во полето, во семејството и во неговите добри дејности, се одразени во бројни митолошки поетски мотиви. И ништо чудно што змејови и ламји, самовили и чуми и други натприродни суштества од народната митологија се чести херои во овие песни било да чинат добри дела било пакости. Подоцна натамошното тематско проширување на пролетните обредни песни се вршело за сметка на религиозните христијански мотиви. Разликата е само во тоа што улогите на натприродните сили во ваквите песни ги преземале врз себе разни светиини.²⁹ Дека паралелно се случувало и соодветно мешање на митолошките елементи со христијанските мотиви не треба посебно да се истакнува, тој процес го обусловуваат природата и законитостите во развитокот на поезијата. Во кругот на обредните пролетни песни подоцна започнале да навлегуваат и разновидни

²⁹ Александар К. Нејман, Една книга за народното творештво, Разглед, бр. 14, Скопје, 1965, 10.

баладни мотиви, пак најчесто со љубовна тематика. Со време и обредите постепено се проширувале и добивале поинаква смисла и значење, бидејќи со култивизацијата низ вековите тие постепено го губеле своето првобитно значење и во нив сè повеќе продирале елементите на разонодата. Поради оваа причина, кон величално-свечените пролетни обредни песни, со наведената тематика, започнале да се приклучуваат и разни други песни, најчесто од битово - семеен карактер, што немале никаква органска врска со самите обреди. Така на веселбите на пролетните празници широко се пееле разновидни орски песни. Тие немаат точно фиксирани жанрови или тематски рамки. Можат да бидат подеднакво и лирски, и епско-лирски, и епски песни и нивната содржина да зафаќа различни мотиви: митолошки, религиозни, јуначки, битови, љубовни, та дури и хумористични. Употребата на толку широк круг песни во ората придонесла во Македонија и до нашава современост да се зачуваат баладите и епиката.

Од друга страна, додека младите играле и се забавувале, постарите ја користеле трpezата како место за разговор, здравици и за веселба од поинаков вид. Се разбира, трpezата, полна со јадења и пијачка, за да се прикаже и на овој начин

благосостојбата, не можела да помине без песна и свирка. На трpezата се пееле обично т.н. трpezарски песни. Под овој поим народот ги подведува песните со епска форма што ги пеат мажи (машки песни). Голем дел од овие песни тематски им се блиски на орските песни зашто и одделни трpezарски песни можат да бидат воедно и орски песни. Кругот овде како да се затвора.³⁰ Всушност, и овде се судираме со општата карактеристика на народната песна, дека поводот за нејзиното исполнување не ја фиксира цврсто кон една категорија, односно дека една песна може да има повеќе функции. Заклучокот сам се наметнува. Народното именување на ваквите песни и нивното сврзување со разни календарски обредни празници е сосема условно и без органска врска со нив. Тие се именувани така, секако, затоа што се пееле и на празниците. А причината за оваа употреба треба да се бара во нивната содржинска соодветност кон одделните празници, односно со сите оние придружни активности на учесниците во празнувањето надвор од самиот чин на обредот.³¹ Тематиката на календарско-обредните песни (и на

³⁰ Leon Kojen: *Metafora, figura i značenje* (Zbornik teorijskih radova, Izabrao i priredio Leon Kojen), Beograd, 1986, 157.

³¹ Божиновска Валентина, *Стилот на говорот и на изговорот*, Скопје, 2009, 24.

обредната поезија воопшто) не може, значи, да се ограничи на одредени мотиви. Одделни сакани теми, дури и тогаш кога генски се сврзани со еден празник или со одредено обредно дејство, со време се ослободуваат од нив и потем лесно се прикрепуваат и кон други празници или добиваат други функции. Постои, значи, широка тематска слобода и поставувањето на некои фиксирани рамки, се чини, е невозможно. Овој процес на слободното движење на песните го олеснуваат и сличностите и во поводите, и во начинот на празнувањето на одделни празници, а особено сличноста и еднаквоста на празничните расположенија и чувства на луѓето.

3. СПЕЦИФИКИТЕ НА ГОВОРОТ КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ СО ИСЛАМСКА ВЕРОИСПОВЕД ОД ГОЛО БРДО

Во периодот на создавањето на албанската држава во ноември 1912 год., дел од македонското население се најде во границите на новосоздадената држава. Во наредните децении, зависно од промената на власта на македонските територии во Вардарска Македонија, Македонците во Албанија, како од властите, така и во литературата, се именуваат како Бугари, Срби, Грци.³²

Во периодот на т.н енверизам, Македонците живееле во целосна изолираност во своите села и во материјална немаштија. Сепак, тоа било време кога на македонските ученици им било дозволено да учат на македонски јазик. Во тој период македонско население живеело во 9 села во Гора, во 16 во Голо Брдо, во 9 во Преспа и во 1 во Врбник – Егејско.³³ Сметаме дека за горанскиот и преспанскиот говор се имаат изјаснето повеќемина научници. Наша

³² Катерина Тодороска, Македонците во Албанија 1991–2011 (реферат на Меѓународниот симпозиум Македонија низ вековите – по повод 65-годишнината од создавањето на Институтот за историја), Скопје, 2011, 1.

³³ Катерина Тодороска, Македонците во Албанија..., 2.

согледба беше да се втурнеме во почетоците на одгатнувањето на голобрдскиот говор, во обредната традиција, како издвоена херменевтичка зачувана специфика. При тоа треба да се спомне дека говорот во „... голобрдските села Стеблево и Клење во Албанија се дел од дримколско-голобрдскиот говор, којшто претставува посебна дијалектна индивидуалност во рамките на дебарските говори“³⁴ Овој говор е разгледан во студијата на Божидар Видоески³⁵, како и во студијата на д-р Ватрослав Облак³⁶ во којашто е прикажан во општи црти говорот на Клење.

Особена специфика на овој говор се однесува на истрајноста кон гласовниот систем во македонскиот јазик, особено автентично кај Цепенков, Миладиновци, Шапкарев.

Жителите на Голо Брдо успеале да ја зачуваат стаменоста на гласовниот систем преку нивната лична психилошка свест. На тој начин ги зачувале

³⁴ Васил Дрвошанов, Говорот на голобрдските села Стеблево и Клење во Албанија, в. Илинден, I/5, Тирана, Албанија, ноември 2011, 5.

³⁵ Božidar Vidoeski, Debarskite govori, „Makedonski jazik“, XIX, Скопје, 1968, 59–96 + 32 karti.

³⁶ Vatroslav Oblak, Macedonische Studien, Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens (Sitzungsberichte der Philosophische-historischen Classe der kaiserliche Akademie der Wissenschaften), Vienne, 1896.

скриените тајни на силата и моќноста на гласовите, не се откажале од нив, туку напротив, со текот на времето, тие уште повеќе го дооформувале, доозвучувале. Нивниот говор е певлив говор. Зошто сметаме така? Затоа што ако правиме споредба и на Македонците во Ростуше, Велебрдо и Жировница, не помалку е певлив и нивниот говор, сличен на голобрдскиот, особено во прашалната форма, одречната форма.

Пример:

„Коде ќе одиш по пото“, „Ќе немаеф за леп“ или „Ести, колку ти е часо“,³⁷ се само дел од примерите во кои говорникот ќе мора вокалите да ги продолжува при изговорот, дури и да ги потпевнува оти тој говор содржи поинаков пев од стандардниот македонски јазик.

Тој голобрдски пев е подеднакво остар, јасен, прецизен и силен, но повторно певлив кога се изговара и во негативен контекст и истовремено бликнат, отворен, јасен, галежлив и заводлив кога се изговара во добра конотација. Темниот вокал е зачуван. Интересно за анализа е користењето на БИ

³⁷ Информатор Павли Никола, роден во 1937 година, Врница, Голо Брдо.

(модална морфема) и МИ (кратка заменска форма) кои останале недопрени, за разлика од народната песна, каде гласот Ф е исчезнат со текот на времето и останале БИ и МИ без гласот Ф, на пример: „Да би ме немало“, „Да би ми дошла“ итн. Кај Голобрѓани останало „Да биф ме немало“, „Да биф онемела“ и др.

Во овој случај сметавме дека за да ја објасниме конзервираноста на јазичниот строеж и формите во голобрдскиот говор, моравме нашето истражување да го насочиме на благословите и клетвите како форма меѓу животот и смртта, меѓу темното и светлото, злото и доброто. Ги земаме благословите и клетвите заради поинаквиот гласовен систем кој не се променил повеќе столетија и кратката форма кај благословот и клетвата е место каде што најсилно се чувствува говорниот и јазичниот знак преку експресивниот (ненамерен) и импресивниот (намерен) стилски израз на голобрдскиот говорот. Стилистиката на овој говор ја вреднуваме како силна, афективна стилистика, како говорен чин кој во себе ги содржи трите аспекти на говорните чинови на Џон Остин:

- локуција (моделирање на пораката);

- илокуција (самиот чин на искажување на пораката);
- перлокуција (ефектот што ја има примачот од изговореното).³⁸

3.1. Благослови

Кај благословите „Алал ти мајкиното мљеко“, „Алал љебот шчо си јал“, „Ајирљија воршење“ силното влијание на вреднување на човекот дека станал вистински човек се поврзува со синонимот за мајката и мајкиното млеко, што во афективната стилистика би значело дека силното млеко на мајката го направило човек. Во сите овие гласот љ не претрпел измени како во современиот македонски јазик и затоа извикот кај него е на алал, а кај голобрдскиот е на мљеко.

Во благословот „За арно да се виждаме“ останати се гласовите ж и џ со што се подзасилува извикот за доброто и за убавото. Во Жировница и во Ростуше преку различните јазични влијанија се задржал благословот „За арно да се виждаме“.

Извикот „ишала“, кој во основа и нема некое јазично објаснување и е само восклик за

³⁸ John Austin, How To Do Things With Words, London, 1962, 54.

подзасилување на времето кое ќе дојде или на нештото што се посакува да дојде, во основа е желба кон исчекувањето на случката која треба да има среќен крај. Пр. „Ишала Господ ќе те бранит“, „Ишал ќе се бљизу“, „Ишала ќе са вратит здраво и живо“.³⁹

Силно влијание во благословите имала верата и има засебни благослови кои исклучително почнуваат со Господ, и тие се едновременно и најавтентични и најмоќни.

Пример:

„Господ време да би дал“ – се мисли на молба кон Бога за да има дожд,

„Господ од роци да не те пушчит“ – благослов кој се однесува за секогаш да бидеш во закрила на Бога,

„Господ да ти дајт напредиие“ е благослов кој се однесува на желба за да имаш успеси,

„Господ да би те закуќил“ – благослов кој се однесува на некој пред свадба, некој кој сака семејство да создаде, на куќата како смиреност и човекова благосостојба.

„Господ те зачељадил“ – благослов за човек да не остане бездетен, да има рожба и потомство.

³⁹ Информатор Цветан Мазнику, роден во 1938 година во Клење, Голо Брдо.

„Берокуќни цагуриња да имаш“ – благослов со кој се посакува дечињата кои ќе се изродат да го сплотуваат семејството и сите да се вртат околу домот.⁴⁰

Посебен белег имаат благословите кои се поврзани со најголемиот православен празник Велигден и со кои повторно се посакува добро: „Вељигден да те бранит и чуват од лошо“ или „Вељигден да ти помогит“.

Од друга страна, кај македонското муслиманско население во голобрдските села се среќава благословот „За мљогу години Бајрам“.⁴¹

Исто така, кај „Гољем старец да се напраиш“ се посакува на човек да доживее длабока старост.

Спецификата да не се забораваат мртвите и да се спомнуваат и во арно се среќава и во благословот „Да сте живи вие, за да и спомните умрените“. Со тоа на домаќините им се посакува долг живот, и притоа да не ги забораваат своите предци.

Не можејќи да ги објаснат честите болести, како и стравот од урокливите очи, старите им

⁴⁰ Информатори поп Тодор Пљаушкоски, роден во 1918 година во Клење, Голо Брдо и Вело Цфарку, роден во 1935 во Ѓиновец, Голо Брдо.

⁴¹ Информатор Цветан Мазнику, роден во 1938 година во Клење, Голо Брдо.

кажувале на децата вид на благослов кој ќе го оттргне урокот од детето: „Зарек на гозот да ти се фатит“.

Извикот „машала“ се употребувал најчесто во благословите упатени кон убавината. На пр. „Машала, кољку љепа невеста“, „Машала детето зафатило да косит“, „Машала кољку пораснало детето“, „Машала кољку љепо играет“ и др.

„Убавина да те оперит“ – е еден благослов кој посакува да има само убаво, да не куртули од убавини, со повеќеизначност – со убав домаќин да живее, со убав глас да живее, убав дом да има.

Силното влијание на турцизмите во македонскиот јазик се зачувало и во голобрдскиот говор:

„Угурала“ – со среќа или со Господ. На намерниците кои патуваат им се посакува среќен да им биде патот. Тоа е специфичен благослов од еден збор, а многу длабоко значење. Одговорот би бил „Евала“ – благодарам.⁴²

„Шукур ќе куртуљи“ – да даде Господ да се спаси.

„Шер да би немал“ – проблем да немаш.

„Шамата да би немал“ – кавга да немаш.⁴³

⁴² Информатор Шабан Каса, роден во 1926 година во с. Требиште, Голо Брдо.

⁴³ Информатор Силјан Ѓурѓај, роден во 1955 година во Тирана, потекло од Голо Брдо.

3.2. Клетви

Карактеристиката на клетвите во голобрскиот говор се состои во тоа што се поделени на два типа, и тоа: клетви за проколнување и клетви за заколнување. Првиот тип се однесува на некој друг кому му е одредена клетвата, додека вториот тип се однесува кога клетвата се однесува на себеси. Она што не остави стаписани, и во двата случаја, се застрашувачките пораки кои ги има во клетвите и претпоставката дека во одреден временски период луѓето го чувале стравот токму со нив, но истовремено се варделе да не бидат проколнати со лоша клетва бидејќи најчесто се верува дека на клетвата лек и нема и ако не на прво, ќе фати на второ или трето колено.

Пример:

а) Клетви за проколнување

„Белтоците да ти пукнат“ – Очите да ти пукнат.

„В казан да би варил“ – Во ѓаволски казан да се вариш.

„Веремот те удрил“ – Гром те удрил.

„В постеља да би огнил“ – Во постела да изгниеш.

„Господ краста да ти дајт за да се чешаш“
„Дупеж да те дупит“ – Мака да те мачи.
„Змија те подула“ – Змија да те подуе.
„Јокнал и треснал„ – Пукнал и треснал.
„Коски ти огњиље“ – Коските да ти изгнијат.
„Корст ти смордосал“ – Крстот да ти засмрди.
„Однопаку да би се превортил“ – Наопаку да се превртиш.

„Рани да би ти текле“ – Рани да ти течат.⁴⁴

б) Клетви за заколнување

„Вољци да би ме излеје“ – Волци да ме изедат.
„Ка кукаица да би вкукала“ – Како кукавица да кукам.

„Љеб да би внемала“ – Леб да немам.
„Рани да би ми тркле“ – Рани да ми течат.
„Роцеве да ми се потчупет“ – Рацеве да ми се откорнат.

„Уста да би ми онемења“ – Уста да ми онеме.
„Треска да би ме треснала“ – Треска да ме тресне.

⁴⁴ Информатори Блаже Мазнику, роден во 1947 година во Врница, Голо Брдо и Цветан Мазнику, роден во 1938 година во Клење, Голо Брдо.

„Сољ и лѐб да би внемала“ – Сол и леб да немам.⁴⁵

Голобрдскиот јазик иако бил откинат од матичната дијалектна целост, повеќе децении, ги сочувал основните дијалектни карактеристики во туѓојазичната средина⁴⁶.

И покрај сериозноста на секојдневјето во Албанија, целосната изолираност со која се соочувале со децении, сепак Македонците од Голо Брдо не се оттргнале од мајчиниот јазик. Ваквата пракса се негувала и кај православните и кај исламизираниите Македонци. Сите тие грижливо го негувале и го пренесувале мајчиниот македонски јазик, од колено на колено, независно од фактот што биле изолирани и под силни притисоци за искоренивање на својот јазик. Тоа недвосмислено го потврдува свежиот дијалектен материјал од голобрдските села Стеблево и Клење во Албанија и ги демантира апсурдните квазинаучни тези за божем наметнатиот јазик кај македонците⁴⁷.

⁴⁵ Информатори Блаже Мазнику, роден во 1947 година во Врница, Голо Брдо и Цветан Мазнику, роден во 1938 година во Клење, Голо Брдо.

⁴⁶ Васил Дрвошанов, Говорот на голобрдските села..., 8

⁴⁷ Исто.

Ваквата констатација особено била рефлектирана за македонската популација во Албанија која практикува исламска вероиповед.

4. МАКЕДОНСКА ДУХОВНА СВАДБА УСНА И ЗВУЧНА НАРОДНА (ПРЕД) ТЕАТАРСКА КУЛТУРА

4.1. Свадбата како обредна драма за соединување свет брак сега и овде

Истражувањата се вршеше низ зурлите и тапаните, како и преку народните игри на усната култура во традицијата на Македонците со исламска вероисповед.

Истражување на раните обредни форми на народната култура, како мали драмски прикази, игри, чинки кај македонските заедници во областите Гора, Голо Брдо и кај Помаците во Пиринско. Кај овие заедници постојат неистражени обредно-народни игри, на усната култура кои се мали форми на драмски прикази кои се играле во нивните прослави и заеднички собирања.

Област на истражување. Усна култура која прилегува од обредни драмски слики кај македонските заедници.

Време на истражување, време за песни и ора за слава на Господа, Бог Семоќиот Татко на сите.

Се истражува во пределите на: Гора, Голо Брдо, Р.Албанија и Пириско, Кремен, Лески, Мисомиште, Сандански, Родопите Р. Бугарија и се снимаат и се истражуваат малите изговорни, усни форми кај тие заедници.

4.2. Пред културата да кресне и да екне

Кога тргнавме на пат за: нашинците, за гораните, за торбешите, за голобрдјаните, за помаците, за Македонците со исламска вероиповед, ние не зневме дека ќе мора да се искачуваме угоре не само телесно, географски, просторно, туку и духовно. Ние, секако, треба да ја отфрлиме коренитата отфрленост, оставеност, запоставеност на тие луѓе од матичната македонска заедница, како културна и духовна припадност. Тие секако страдаат од изолираноста со останатата македонска култура⁴⁸. Токму поради фактот на религиската поделба на христијани и муслимани, тие задржаа до скоро во

⁴⁸ Се отфрлаат од христијаните Македонци, како луѓе кои ја продале својата вера за време на османлиското ропство? Не се размислува за тоа дека морале да преживеат, дека има посведочени случаи кога половина семејство преминувало во Ислам, а половина останувало во Исус Христос. За да опстанат.

целост⁴⁹, конзервираа, една автентична, драмско-обредна поврзаност со Семоќниот Бог, Татко, Создател на сè.

Ние не можевме да препоставиме поради гео–политичките режирања врз судбините на народите, поради притисокот врз македонската култура и врз Македонецот како етност, едност и духовно траење, дека ќе имаме пречки слободно да се радуваме што повторно се собираме заедно. Врз ними, Македонците со исламска вероисповед, притисокот за нивната припадност имаше од повеќе страни, според потребата да се владее: планината, гората, голото брдо, територијалната земна линија. Тие имаа понуда да се пишат, идентификуваат како: Албанци, Турци, Роми, Бугари, Срби, Грци, нашинци, торбеши, помаци, горани...и други, според тоа кој сака да ги присвои, и тоа ги порамнува исто така со другите немуслимански Македонци кои исто така добиваат непристоен неевропски, некултирен предлог да се пишат како: Срби, Грци, Албанци, Бугари...а ние според јазикот, песните и ората, живите дактили⁵⁰ во

⁴⁹ Денес за жал поради исламот, кај нив, се исфрла и заборава дел од народната македонска-обредна култура.

⁵⁰ Обредна метричка стапка на која е напишана од хомеровата „Илијада“, и која е жива во современиот македонски јазик и

зборот, орото, песните и топанот, сме Македонци, Македонија и македонска култура.

И така заради економски, политички притисокот, заради пасоши⁵¹ кои ги издава нашиот пирински сосед, кој не ги признава Македонците, и ред други состојби со притисокот врз Македонија и Македонците, насила да го сменат своето име, да се откажат од себе си, од името кои е пишано и дадено во една друга духовна, жива книга во Исусовото слово. Така, во периодот кога се дружевме со нашинците, со Македонците муслиmani, сите нивни културни активности, беа замрени, не се одржуваа, сопсени беа и во: Гора и во Голо Брдо и во Тирана, врска со Помаците е прекината на културно ниво...и ние бевме како мали „светулки во темниот век“ што им се нуди на Македонија и Македонската култура за повторно да татни, пишти, пее игра со сета сила на небесниот Создател, Македонија и македонската култура.

Ние имаме во ЕУ, НАТО, демократски светски притисок да ги нема Македонците, и таа состојба е уште позасилена врз овие наши убави Македонци...со

македонските дијалекти како и кај Македонците со исламска верисповед.

⁵¹ Македонците земаат бугарски пасоши за да можат да патуваат и работат во ЕУ.

силата на љубовта која татни во македонската култура одиме пругоре кон светиот небесен брак и духовно соединување со Него како почеток и крај на македонската култура...

4.3. Свадба по топаните има ако се има срце за тоа

Најдобрата сроченост за македонската народна-обредна култура е секако на новинарката Ребека Вест во својата книга⁵², каде што вели дека „македонската култура не е технички трик, туку длабока врска, поврзаност со Отецот небесен и Неговиот син Исус Христос. И ние можеме да тргнеме од „кокинскиот железен театар“⁵³ каде што 2000 години пред Исуса, се играла најстарата обредна драма на животот и смртта, светиот брак „Хиерос Гамос“⁵⁴ каде што небесниот Татко ја оплодува

⁵² West Rebecca, Black Lamb and Grey Falcon, Penquin Books, New York, 1969

⁵³ Временска одредница.

⁵⁴ „Се зборува за игра на светиот брак, каде што човекот симболично го претставува Бога, за учество во Него, за да се научат, соединувањето и однесувањата меѓу земјата и небесата“, https://en.wikipedia.org/wiki/Hieros_gamos

земјата за да се роди неговиот избран син: актер, жрец, гласноговорик, водач, пастир на стадото. Тоа е таа потреба да се потврди врската со Создателот, кој избира свој претставник на земјата, на сцената. Истата приказна ја имаме во Дионисовиот македонски антички театар, каде што Деус, семоќниот Бог, ја оплодува Семела, земна жена и го раѓаат Диониса за кога се играле ората, стапките, се пееле пеаните и се зборуваае стуховите и се играл театарот во неговиот атар⁵⁵.

Потребата на нашите предци на македонскиот полуостров да се поврзат со Бог, да играат за Него и со Него, може да се потврди и во богатата структура на метричките стапки во македонските песни и ора, кои имаат потврда во антиката како: дактил, хореј, трохеј, јамб, пеани, кои ние и денес ги играме и пееме во песните и ората и го зборуваме како поезија. Дактилот како најпозната обредна стапка на која е испеана Хомеровата „Илијада“ е напишан во 17/8 такт на македонското оро, и слава ти Создателе, денес

„Соединување на маж и жена прикажано како соединување на сонцето и месечината. Сојуз на земја и сонце за да станеш целосен и проветлен..[Hieros Gamos - Temple of Theola](#)

„ зборува за учество на земниот човек во славата на соединувањето во бракот“ [hieros gamos means - Bing](#)

⁵⁵ Атар, атер , се прави атер, се дарува својата љубов. Место за дарување и примање на љубовта.

секоја современа македонска песна, во македонскиот литературан јазик, е испеана во дактил за разлика во јазиците на нашите соседи кои ја негираат македонската култура кои немаат дактил во современите им јазици.

Народата обредна култура е изобилие во Македонија, на Македонскиот полуостров, кај Македонците, а ние ги имаме нашите преродбеници кои запишале товари книги, приказни, песни, приказни, обичаи и адети...тоа се сценарија, обредни драми за тоа како сме општеле соработувале играле за и со Бога. Тоа е сведоштво за нашето задиштво меѓу телесниот и духовниот свет.

Човекот има потреба од духовно задништво. Длабоко во себе има потреба да верува и да обожува нешто. Ние зборуваме за свадба, за сосединување на небесен и земен човек во македонската народна култура, истата приказна е со доаѓањето на Апостол Павле во Македонија кој не посетува, ни зборува дека Исус живее во Него, во мене, во тебе, но зборува и сведочи за Отец кој со Дух Свети ја оплодува Марија и го раѓа Бого- човекот, Синот на Севишниот, Исус Христос, Спасителот на нашите души. И Исус зборува

за свадба не кани на свадба, Он е младоженецот, а ние сме невестата.⁵⁶

Зошто има толку песни и ора во македонската народна култура, тоа е основно прашање и зошто има толку обредни драми за служење и славење на Бога. И нив ги викаат службарски песни, за да го слават Бога⁵⁷, пишано е во псалмите „да се слави Бог со тимпани и со гусли“⁵⁸, како и да се фали и слави Бог покрај свирење и во оро⁵⁹, ете зошто Македонците ги играат ората и...не е случајно доаѓањето на Апостол Павле и запис на Македонија и Македонците во живото слово Исусово, како земја на словата⁶⁰.

Ние сега ги истражуваме јазикот и обредните игри во ритамот, во свадбата кај Македонците муслимани, кои зборуваат јазик македонски во кој доминираат

⁵⁶ Свето писмо, Нов завет, Откровение 19:7

⁵⁷ Документарен филм „Обредно пеење во Паланка“ „Дион,, 2013

⁵⁸ Псалм 149:3. Стар завет, Свето писмо

⁵⁹ Псалм 150:4. Стар завет, Свето писмо

⁶⁰ Митскиот македонски цар Орфеј им ги дал словата на Македонците, Апостол Павле во Македонија го носи Божјото слово, Свети Кирил и Методија, Свети Климент и Наум, Богомилите, Света гора, препишувања на Светото писмо и Климентовиот универзитет во Охрид, како и кратовско лесновската препишувачка школа и други посведочени примери, тоа ја прави Македонија земја на словата со оглед даека кирилицата и глаголицата се создадени по Божја милост во Македонија.

дактилите, со основен удар на тапанот, еден долг и два кратки удара, рам, пам, пам...

Уште еднаш да посетиме дека дактилот е античко македонска метричка стапка, обредна каде што ги имаме левите и десните дактили за одврзување и врзување.⁶¹ Тоа е таа врска на топанот, како повик меѓу земјата и небесата за светиот брак. За духовно соединување за свадбата на јагнето⁶², за македонската духовна свадба.⁶³ Тоа е долг процес, обредна врска на славење, сценарио напишано во срцата на Македонците, духовно обрезание во срцето,⁶⁴ духовна длабока врска со невидливиот, духовен свет посведочена во богатството на обредните народни игри кај Македонците.

Свадбата во македонската народна култура е цела драма. Непишан редослед на сцени и дејства, на зборови и игри на песни и ора, на зурли и топани, на гајди и кавали на обреден сооднос да се покаже, посети, предупреди, дека таа свадба, тоа сосединување на маж и жена во телесен и свет брак има одраз во небесата, во духовното соединување со

⁶¹ Срејовиќ, Кузмановиќ 1989 : 100

⁶² Исус и црквата, Создателот и земните деца.

⁶³ Кај В.П.Чернодрински ја имаме „Македонска крвава сведба“, ние сега ја утврдуваме и преоткриваме „Македонската духовна свадба“

⁶⁴ Свето писмо, Нов завет.

Отецот небесен. Тоа е реплика, земна сцена на небесниот обреден брак започнат на Кокинскиот „железен“⁶⁵ македонски театар, преку античкиот Дионисов македонски театар, до бессеменото оплодување на Дева Марија со Светиот Дух и раѓањето на Спасителот Исус.

Тоа е значи обреден пророчки театар, со кој е предвидено доаѓањето на Исуса Христа. Тоа велми го потврдува и сонот на Апостол Павле и Македонецот и неговото доаѓање во Македонија, пишано во светата драма, Библијата која не се брише како Слово на животот, како Божјо слово, Исусово слово кое дарува живот и смрт.

Нашите предци добро знаеле дека ние не сме само телесни, туку дека сме душа во која е вдахнат Дух животен за да станеме жива душа.⁶⁶

Еве потврда за тоа:

„...Момент на канење на мртвите, на гробишта, за свадба...“⁶⁷,

Тој обреден момент, истакнување, го има и кај сите македонски заедници, тоа покажува сознание дека душата на човекот е бесмртна за живот после

⁶⁵ Бронзен по датација од бронзено време.

⁶⁶ Битие 2:7

⁶⁷ Исмаил Бојда Гора, Косово. Линк: [Македонци во Албанија и Косово 2021 - YouTube](#)

смртта, за зрела духовна култура.⁶⁸ Тоа покажува дека нашите македонски предци навистина имале долг сооднос со Таткото небесен во духовната драма на соединувањето, дека сознанието на Ребека Вест за духовната длабочина и природа на македонската култура е во право.⁶⁹

Еве сведоштво од Исмаил Бојда⁷⁰:

„Свадбата траела седум дена⁷¹...првите два дена се пеат обредни свадбарски песни само со дајре и жените оделе по куќите, да ја посетат невестата, додека третиот ден доаѓале тапаните за да ја најават свадбата и имало одредено место именувано од поновата историја, како повик од земјата кон небесата.

Тоа е местото каде што удираат тапаните и има пред приказна, историја за мома која починала млада со четири браќа, која била христијанка, тоа е животна драма жива сторија играна и празнувана, драма и основа за повик во славата. Ете ја македонската традиција, поттик, обредна потреба да

⁶⁸ Исус смегува на мртвите им го проповеда Евангелието 1 Петар 4:6, Орфеј влагува во царството на подземјето, Орфеј митскиот македонски цар. Срејовоќ, Кузмановиќ 1989:310-312

⁶⁹ West Rebecca, Black Lamb and Grey Falcon, Penquin Books, New York, 1969

⁷⁰ Претседател на Македонско-горанската зедница на Косово.

⁷¹ Брод, Косово.

се играат настаните од животот да се пеат трагедиите, да се споменуваат во песните. Тоа е приказната за момата Јелица, мома погребана на тоа место, нели е тоа отпор против смртта, од тоа место се повикува за соединување во едно тело на мажот и жената⁷², и од тоа место топанот патувал далеку низ земниот и поднебесниот простор на Гора⁷³, свадбата почнувала во недела и во недела завршувала. Невестата е носена на коњ, со чеизот кој се носел на четири коња, невестата на петтиот коњ, четири коња напред по нив невесатата.⁷⁴

Тука е и обредот „шарање на невестата“, кој е посебна приказна, невестата се положува долу на земјата и доаѓаат другарки жени цела ноќ, ја пеат и ја украсуваат со шари во боја..., да ја убедат дека сега ќе замине во друга кука, ја шараат по лицето и рацете. Ја бележат. Ја украсуваат. Ја готват.

Тоа е чин на одбележување, ставање знак, нишан, порака видлив дел, да ја наречеме шминка во драмата на духовната македонска свадба и прослава на животот над смртта.

⁷² Битие 2:22-24

⁷³ Поделена во три држави Македонија, Косово, Албанија.

⁷⁴ Тоа е однапред утврдено сценарио и мизансцен на ниво на зборување, однесување и дејства во светиот обреден театар-сведбата.

Македонците од Гора бегајќи од исламизација, на крајот, последни го примиле исламот како религија⁷⁵ но ги задржале, велми имаат и нехристијански празници во тие средини, каде што себе си се именуваат како нашинци, а слават исто така и христијански празници како на пример: Митровден, Ѓурѓовден, Благоец, Илинден, Спасовден.⁷⁶

Штета што со исламизацијата се губат адетите⁷⁷, а тие порано иако муслимани(?) славеле и Божиќ, а тогаш си бендисувале моми, се таксале, армасувале. Што би се рекло ја задржале врската со својата претходна духовна заедница, тоа е сличен пример кога после цар Константин, Македонците откако Константин го озаконил христијанството во своето земно царство, по сонот и победата со крстот, Македонците во христијанството си ги вовеле и своите

⁷⁵ Според Мемишевици 1800, 1900 и некоја.

⁷⁶ Дел од овие празници се внесени во православието од постарите обредни постапки и сооднос со Отецот небесен од македонската народна култура, кога Цар Константин го востановил христијанството за државна религија, дел од славите пред тоа се внесени во христијанството. За ова сум пишува поопширно : „Од обред до театар“ и „Театарот како елитна и масовна култура“

⁷⁷ Верските правила во Исламот им ја забрануваат народната македонска култура, како паганска.

народни духовни правила и обреди од претходниот систем со Сеус и семејството од планината Олимп.⁷⁸ Гледате дека системот низ кој минале не бил доволно силен да ја избрише народната македонска обредна свадба со Отецот небесен. Тоа е многу-милениумска традиција за непрекината врска со Бог Отец на небесата и деца на земјата. За потребата да се слави, игра и празнува во задиштво со Отецот небесен.

Еве уште од Гора Албанија и Косово од обредната практика кај Македонците.

„На водици стоката се носела на поило на осветените води, на Божик правеле паричка во колач, исто се шарале раце на момите, се фрлало во тас со вода кибритчиња и кое нема да изгасне, претходно да се замисли желба за мажење, и ако кибритчето продолжи да гори во водата ќе се земат⁷⁹...денес исламот ги брише, забрнатува обичаите...”

Бојда но зборува и за боите на носиите: црвена, црна и жолта боја...клетвите и благословите се исти со другиот дел на Македонија, има и книга за

⁷⁸ За ова сум пишуval во книгите „Од обред до театар“ и „Театарот како елитна и масовна култура“.

⁷⁹ Тоа е македонска народна обредна практика од аниката која го надживеала и преминот во христијанство, а еве сега се губи во исламот.

ист јазик, за дел од македонскиот јазик⁸⁰ во Брод во Гора.

Именувањата на Македонците со исламска вероисповед е интересна и тие се:...нашинци по род од Гора, Голо Брдци, Торбеши, Помаците⁸¹, на границата меѓу денешна Грција и Бугарија, а некогаш сите на Македоскиот полуостров. Бојда вели дека се е мијачко, дел од мијачката култура, мисли на носии и адети и начин на живеење со нијансите во драматургијата на прославите според времето, теренот и состојбите. Во Брод говорот прилега на тетовскиот говор.

„Ести мајкин, се среќава во Жупа...“ како форма на почит и препознавање, со она нашинци. Ако ги отфрлате заради верската поделеност на Македонците како христијано-муслимани, тие ќе се

⁸⁰ „Одбрана и заштита на мајчиниот македонски јазик и етнос кај исламизираниите Македонци“

⁸¹ Кај Помаците бев со театар „Скрб и утеха“ на гостување и со разговор со постарите жители во Кочан (село на Родопите) кои зборуваа како го нарекуваа „кочански дијалект“ дека не знаат бурарски, и тој јазик кој личи на рускиот и македонско-словенскиот јазик, а самите себе се идентификуваат со Македонија, Македонци и потомци на Александар Македонски...како негови потомци, Истите беа и неколку пати на „Армакедонските слави“, пред да ни го сопрат финансирањето од страна на Министерство за култура. Види: Документарен филм „Да се биде и кога не ќе се биде“ МРТВ, „Скрб и утеха“.

поистоветуваат како нашинци и понатаму како Турци, Албанци или нешто трето.

Погребните адети, таа обредна драматургија, е целосно исламизирана, по стариот завет...„три години не се пеело и играло во куќата каде што умрел некој“ Празниците кои се слават како Ѓурѓовден, Летник...како и другите кај сите Македонци покажува дека се од постар народен датум, дека се внесени во христијанството и останале до денес.

Седум дена се жали во куќата, не се готви, не се пали оган, тоа е според стариот завет⁸²... Другите адети, драматургија се тераат по три години тоа е стар култ кон умрените од античка Македонија.

Бојда истакнува и подвлекува:

„дали ние се срамиме од себе си, од својата духовна култура, од она што сме го научиле со повеќе милениумското траење на Македонија и Македонците?!“

Се прашува Бојда гласно, и секоја забрана за славење на Бог низ духовна драматургија, напишана искусно од зедништво со Бог, од Духот на нашиот Создател е забрана да се љубиме меѓу себе и забрана за славање на Создателот. Каква е таа вера која забранува да го славиш Отецот небесен. Која ти

⁸² Извор Исламил Бојда.

забранува да се радуваш и одбележуваш настани кои те потсетуваат на тоа кој е твојот Создател, кој ти дава сила, љубов, здив и се?

Македонија има пребогата духовна драматургија, слава ти Татко небесен, доказ се сите тие мали обредни форми, драми, духовни сценски кои се повторуваат на одредени временски периоди за да не потсетат да не го заборавиме Бога. Доказ за тоа е и местото за гледање на Плеадите најстарите ѕвезди кои ги одредувале временските прослави кај најстарите народи: Асиријците, Вавилонците, Месопотамците, а еве таква платформа има на Кино, на Македонскиот полуостров и кај Македонците⁸³.

Амит Гроздани од Лешничани Голо Брдо, Албанија, денес живее во Тирана учесник на културните „Армакедонски слави“ организирани од театар „Скрб и утеха“ ми раскажа дека после земјотресот, во старата кука од камарчето излега замалетерисана икона со Исус Христос во неговиот дом во Лешничани

⁸³ Археологот Јовица Станковски, неколку лета Господови пред да се престави пред Отецот небесен, ми кажа дека на киријската кота, од левата страна под обредната платформа се наоѓа место за набљудување на Плеадите. Тоа Кино го подига на уште едно место погоре во духовното значење.

Голо Брдо.⁸⁴ Неговиот предок кој преминал во мусламанство, го засидал Исус со икона во сидот на куќата, тоа е порака за сите нас. Тоа е слика како се преминува од еден духовен систем во друг, но се чува споменот, мислата, соодносот со Таткото небесен, нашиот вистински Отец и Создател.

Во Гора над Кукс, во село Орешек, домаќинот ми раскажа дека на селските гробишта нивниот предок се викал Јован, пред 300 години, па потоа им ги ставиле новите религиски имиња: Мустафа, Ариф, Мемиша, Кмбера и неговите синови,⁸⁵ и до денешните Бајрам, Рамазам, Шклзим, и Бесим⁸⁶...селските гробишта имаат и христијански и муслимански, Црвата од Света Гора имала имот во Орешек, на местото чука имало црква и во Нивице, каде што денес се играат ората и се слави Ѓурѓовден...на одредено обредно место се врти орото за Ѓурѓовден со топаните како повик од земјата до небесата. За Ѓурѓовден се собираат сите во селото. Тоа е празник од претходниот религиски систем, од

⁸⁴ Денес во Р. Албанија. Док.филм „Тирана –трет дел“

⁸⁵ „Ѓурѓовден во Гора“, документарен филм. Учесник на меѓународни фестивали во: Нирберг, Германија -2007. Патала, Индија- 2007, Малме, Шведска- 2008, Тирана, Албанија- 2011.

⁸⁶ Тоа се оние Мемишевци кои свират и пеат македонски песни и ора со дактилите на Отецот небесен во македонската духовна култура.

античката македонска култура, таканаречени временски циклуси на плодност, прослава за нов живот родение, оддавање почит на Бога.

„... на Ѓурѓовден мора да си дојдеш дома...“ ни велат Мемишевци.

Кај христијаните се вели за Божик да си дома, тоа е ден посветен на Бог, Создателот. Тоа покажува дека се работи за идентичен, народен македонски систем на сооднос, свадба, соединување со Бог Отец на небесата и земниот наследник, сотружник⁸⁷.

Мемишевци ни пеат обредна песна за жената , домаќинка, Кара Фатма- фата, за Ѓуровден како завет, да си дојде момчето нејзино за славата, за свадбата, за соединувањето, за телесно и духовно единство,... Дели Хамзо да си дојде, како знае.

Ни раскажуваат Мемишевци:

„...Ѓурѓовден е празник, слава да се соберат луѓето од зима кон летото, рано наутро се берат треки и цвеќиња, ден пред славата, берат потки, карши-потки, за запонување за плодност на домовите и добитокот, се китат децата , а утреден се дава на стоката...“

⁸⁷ „Сотрудници чии имиња се напишани на небесата“ Нов Завет, Филипјаните 4;3

Тоа ја покажува длабоката суштинска врска на македонската култура со духовниот свет од дамнини.

...се брат на едно фиљан фиљан место меѓу Орешек и Црнелево, играме, пееме, се веселиме, му благодариме на Бога, приказни за Гора. Ете зошто се брат во Нијача, Нијача е место на поранешно, турено село. Тоа село е паросано и луѓето се преселиле во Орешек и Црнелево. Ќе поиграат ќе попеат, тоа е Ѓурѓовден го слават сите Македонци, дури и Ромите⁸⁸, се покажува дека се работи за постар народен празник од македонската народна култура. Се покажува дека кога преминале во исламот за време на турското ропство, сепак, задржале до својата духовна народна култура која ги поврзува и христијаните и муслиманите, и Македонците и другите со кои сме славеле заедно. Еве стихови од песната:

„Ситно пујет мајчице, пиличица...ситно пујет, све кажујет...за путници, сите путници издојдоа, само наш путник мајчице, не ни дојде, дали останал мајчице, да летује, ја не жалим мајчице, што ќе летује, тук ја жалам мајчице, дадице, шар потеља...”

Како што може да се забележи се работи повторно за љубов, соединување на маж и жена. Уште една тема од драмата на љубовта. Повторно

⁸⁸ Ромите се дел од македонската народна култура од времето на Александар Македонски, дел се дојдени од Египет, дел од Индија во денешна Македонија.

темата е за свадбата, за празната шар или жар постела која е празна, за соединување на маж и жена и за сосединување со Бог на празникот и славата. За македонската телесна и духовна свадба.

„Само дрво не се сече.“⁸⁹ Ни велат Мемиевци.

Изрека, верување, Почеток за драма. Песна за високата елка чијашто сенка се огледувала на соседната планина. Се пее песна за таа елка. Настан, опеан во песна ете ти драма. Нешто што е автентично во македонската народна и обредна култура е опејување на настани и личности и ние знаеме дека македонската историја е испена во песната и играна во орото, кога немавме држава, таа се пренесуваше преку песната, а денес, повторно се гледа дека се прави обид со политички договори да се забрани, контролира македонската историја.⁹⁰ Еве ја песната:

„Јело, мори јелом високо што раснеш, далеку што гледаш, али видиш њега...“

⁸⁹ „Ѓурѓовден во Гора“ док.филм.

⁹⁰ Македонската енциклопедија отпечатена ја повлекоа поради притисок на нашите соседи. Се потпишуваат договори како „преспански“ да се забрани античката историја“, додека на Бугарите да им се предаде средновековна Македонија, велми има и илирски теории да се илиризираат Македонците и сл. Словенски да се словенизираат Македонците.

Ете тоа е песна за љубата, гледаница, која си го чекала момчето од печалба. За да се соединат во телесно-духовна сведва, имаме зборување со елка, дрво како што правел македонкиот митско-антички предок и цар Орфеј.⁹¹

Ете сум на Ѓурѓовден во Орешек Со театар „Скрб и утеха“ . Цело село, млади и стари, мажи и жени тргнале по сртот на планината во света обредна поворка за слава на Создателот, нашиот Татко небесен.⁹² А јас како актер, сотрудник на светиот брак, најстарата обредна драма за соединување на Небесен Отец и земна мајка, како актер, јас Тихомир Стојановски говорам монологод од претставата „Деноносии“⁹³.

Тоа е за прв пат театар во Орешек. Слава ти семоќен Боже. Долу има дол и река и отспоротива се белее село Очikle. Сценографија на отворен обреден театар меѓу земјата и небесата во обредна посветеност. Шишеец, Борје, Црнојево, Оргоста, Запот, Пакишта, Кошаришта...драмско дејство во именувањето. Девет села во Албанја, 20 во Косово, останатите во Македонија. Поделена сцена,

⁹¹ Срејовиќ, Кузмановиќ 1989: 310-312

⁹² „документарн филм „Ѓурѓовден во Гора“ линк:

⁹³ Бев таму и зборував, на планината на славата за слава на Бог Отецот и Исуса Христа.

култура...деца кои трчаат по актерот и го бараат мечот на Александар Македонецот од претставата, спој на театарот и животот, на обредот и културата, на телесниот и духовниот принцип во македонската култура.

„Дај им светол Господе, Татко наш Небесен од мечот на Духот од живото слово Исусово.“- се помолив во срцето.

Зурла и два топани во обредните ора и дактилувањето, татнеж од телото кон душата и Духот⁹⁴ и актерот кој ги говори дактилите својствени за современиот македонски јазик и театар. Текстот на драмскиот монолог е овој:

„....Пиштат зурлите и удираат топаните, летај Духу мој, ми треба Гора, скутот на планината да ми ја лекува душата....да ја гушнам планината!...Таму некаде пред нас е Бог, кој ни го определил последното искушение! Отвори ни го срцето, Отвори им го срцето за љубов! Кој сум јас, Алаксандар, Царот на гордите Македонци! Кои сте вие? Херакловото стебло, Орфеевите следбеници на Бога Македона чедата, децата негови избрани!...Зафаќаат зурлите, гајдите и тапаните, ме понесуваат

⁹⁴ Античка македонска обредна матричка стапка на која е напишана хомеровата „Илијада“

честувањата, летај Гора, Голо Брдо, Македонецу...летај со сила и страст! А сега кој сака да биде Александар Македонски!?...“⁹⁵

Истрчуваат децата кон актерот и им го подава мечот, зарисата, а актерот им зборува да не се делиме, да се љубиме како браќа...да се љубиме меѓу себе...да живееме како браќа, сотрудници и пријатели!..

Потоа две зурли, и повеќе топани зафатија во дакилитите и сите бевме во орото. Ритамот на орото е обредниот дакил⁹⁶, рам, пам, пам, еден подолг и два пократки удари, момите го поведоа орото, играат тенко и меко со меките полустапки на македонското оро, а мажите со сета сила и страст. Топаните ечат од ридовите кон соседните планини, тоа е дабока духовна потреба да се слави, да се пее, игра, да си во единство со Бог и да се драмуваат словата во силата негова. А топаните се посебен повик, повик за таа света сведба меѓу земјата и небесата!?...Тоа е земно небесна македонска духовна свадба. Тоа е свет брак потреба од духовно буђење и соединување.

⁹⁵ 13.05 мин. и линк: [ЃУРЃОВДЕН ВО ГОРА - YouTube](#)

⁹⁶ Во современиот македонски јазик е својствен, можен дакилот, додека во јазиците на соседните земји на Македонскиот полуостров во албанскиот, грчкиот, српскиот, бугарскиот не.

Овој истражувачки научен проект има наслов: „Јазикот и јазичните форми како идентитетска категоризација кај Македонците со исламска вероисповед“. Ние во таа насока ќе зборуваме за ритамот и дактилите⁹⁷ во современиот македонски јазик и во ората и топаните од древнина до денес.

Еве ја култната песна -драма за Сенат Мурсел: од више село која ја пеевме по целата територија на Македонскиот полуостров кај Македонците. Еве ги стиховите на таа испеана драма, која се свира на кемане и се пее акапелно:

„Сенаф Мурсел више село, хај, хај, више село,
 Стаиф нога, преко нога, хај хај, преко нога,
 Дојде сестра да го вика, хај, хај, дојде сестра да го вика,
 Ајде брате да ручаме, хај, хај, ајде брате да ручаме,
 Нејќум сестро, не ми се јаде, хај, хај, нејќум сестро не ми се јаде,
 ми га зеле гледаница, хај, хај, ми га зеле гледаница,
 за мојего побратима, хај, хај, за мојего побратима,
 побратима во комшије хај,хај, побратима во комшије...”

⁹⁷ Античко македонска обредна стапка посветена на Бог, Создателот, и имаме леви и десни дактили за одврзување и врзување, во духовна смисла.

Како то може да се забележи темата на песната е љубовта која е пред драма на свадбата и соединувањето во „Свет брак“.

Друг пеан⁹⁸, песна вели вака:

„Стани Бајро тупани тупајет, нибет ударајет, тебе не чекајет...

Стани Бајро стани бре Бајро , невеста те чека...

Телој да и мрсиш...

Зборува за телесен и духовен брак , светиот брак, меѓу невестата и младоженецот...Хиерос гамос, земја и небеса, Исус и заедницата и маж и жена на земјата. Основната тема, темел на приказните во македонската народна и духовна култура е свадбата, тоа е драмата, тоа е соединувањето, тоа е продолжување на телесниот и духовниот живот.

Еве уште една таква тема. За момчето да не го продава коњот дорија, оти љубеницата, сама ќе му дојде кај него како невесатата.

„Сама ќе ти дојдем кај тебе...гладна и жедна за тебе, гола и боса по тебе...“⁹⁹

Тука имаме повик и желба за соединување, меѓу две тела, маж и жена, а потоа повик за единство,

⁹⁸ Четвросложна античко-македонска метричка стапка, а денес наједноставното македонско оро. Срејовиќ, Кузмановиќ 1989:324 и 38-42

⁹⁹ „Мемишовци од Гора“ документарен филм.

едно тело на земја и небеса во рамките на обредната драма Свет брак, и понатаму заедништво, соединување на Исус со невестата која е заедницата, ист е принципот со земниот човек за единство, заедништво, соединување, свадба со небесниот Татко, за да биде роден во дух...во духовен човек.

Топаните се звучна покана , во обреден дактил, да се соединат земјата и небесата, душата и телото, телесниот со духовниот човек и мажот и жената. Кога удираат со два топана и пиштат зурлите, тоа е повик да се дојде на свадбата, на соединувањето на духовната македононска култура. Тоа е почеток на Богородение, духовно родение, создавање на нов живот и потсетување за единството на земниот и небесниот човек. За Отецот, Татко, Бог и Создател со Неговите деца на земјата.

Кокинскиот театарски обреден сценски приказ најдобро го одбележува тоа. Дали сте на обред? Дали сте на театар? Дали сте некаде другаде беа прашања до гледачите и тие секогаш се поврзуваа со молитвата и духовниот прицеп на единство на свадба, „Свет брак“ со Создателот, небесниот Татко.¹⁰⁰

¹⁰⁰ „Од обред до театар“ Крвта Исусова, Скопје

Топанот го наткрева од долу поставен на земјата, така ја почнува обредната ритмичка драма, потоа се добира до меѓу земјата и небесата, наткренат топан кој се лулее и удира по дамарите и во дактилско-обреден занос, велми, Мемеишевци го фрлаат топанот над главата кон небесата и небесниот Бог, како да лета тој топан, таа звучна порака која патува долго од нашето срце кон просторот на земјата, до духовен дамар на единство на обредната драма „Свет брак“- сосединување и станување едно тело: меѓу маж и жена, земја и небеса, Татко и деца на земјата, ете сме повторно на почетната позиција на театарот , како исцелителен процес од Отецот небесен кон сите нас. Како место на сведба, средба, свадба, сеодинување, враќање во повторно зедништво.

Мемишевци вртат со топанот околу себе си, околу својата оска, својата душа, својот дамар, два пара топани и ете два пара зурли кои пиштат упреку планините и небесата, тоа е пискот и плач и повик кон небесата, топаните поземаат бавно, во дактили кои роварат, тоа е драма од срцето кон небесата и срцата на оние кои се тука под тој дактилски обред и посветеност, во тој звук во кој е напишаната македонската историја, која не може да се сопре и

избрише оти поаѓа од телесното и завршува во Духот...

Пискотници се слушаат од Мемишовци во Гора, што тешка радост ги збра¹⁰¹...и мажите и жените и топанот и наткрева...првиот удар во топанот е дактил, малку понежен и поненагласен, за потоа кога ќе наткрене, да по земе сила од Духот на Отецот Небесен. Ударот почнува со дактил, потоа може да се соедини со хореј, трохеј, двосложни стапки или да премине во пеаните, сите обредни стапки од македонската антика кои ги играме во орото и денес, слава ти Господе. Кои и зборуваме и денес во прозата и поезијата на македонската современа култура.

Ударот на тапаните во почетокот, заедно со гајдите, е кога тапанот е положен на земја од земјата, жената, кон небесата.¹⁰² Потоа го креваат и го вртат околу себе, едниот тапан е на земјата, другиот, удира во потсечен пократок дактил до отворен и силен дактил¹⁰³. Дактилите повремено преоѓаат во хореј,

¹⁰¹ Парафраза на Прличевият стих од „Сердарот“

¹⁰² „Мемиевци од Гора“ Армакедонски слави 2013, снимка.

Линк: [МЕМИШЕВЦИ ОД ГОРА- Дион-Исусови слави 2013 - YouTube](#)

¹⁰³ Метричка стапна од антиката и денес својствена во современиот македонски јазик и песните и ората во

трохеј, јамб, пеани...сите стапки од македонските ора и денес и од дамнината.

Тоа е драматургија на дамарот, потоа пак поземаат зурлите да повлечат кум небесата, па тапанот станува побавен во ударот, во орото и дактилите.¹⁰⁴ Имаме игра со телото на топанџиите во ритамот на стапките од лево кон десно и од десно кон лево, кои се вртат околу себе, како левите и десните дактили, потоа кренати на едната нога вртат околу себе со топанот наткренат во разигран ритам, едниот врти со топанот и дактилите околу себе од десно, другиот од лево и се порамнуваат. Задната нога е клекната и поткрената на меките полупрсти од македонското оро, потоа го креваат топанот во висина на главата со левата рака, а со десната удира во дактилите...и ритамот забрзува, како налет на фаланга во атака, како галоп на царската македонска коњаница, како чекор на развиорено оро. Како свето духовно оро на свадбата.

Потоа Бесим го наткрева тапанот над главата фрлајќи го во висините и удирајќи по него, како да лета со зурлите кон небесното царство и духовниот

македонската култура, првиот удар е силен и на гласен, другите два се поненагласени, во тросложна метричка стапка.

¹⁰⁴ Дактил обредна метричка стапка на Дионис, додека пеаните биле посветени на Аполон исцелителот...

свет, го префрла тапанот преку рамо врзан на ременот и удира по него, беше тоа во градската библиотека „Браќа Миладиновци“, кога тапанот полета кон небесата, кога не зафати тој македонски народен обреден ритам на дактилите, кога сите присутни души гледачи станаа на нозе, заедно со се студентите од ФДУ и играа, влегоа во свадбата на јагнето и се соединуваа со Создателот во „Свет брак“. Беа учесници на славата на свадбата, на македонската духовна свадба.

Велми на крајот на тоа вознесение останаа да бијат дактилите во духовен дамар во нашите срца и зафати песната, македонската песна...во истиот ритам, на крајот Бесим пак го вртеше тапанот со крената една нога од лево кон десно забрзувајќи...основниот ритам е дактил, една силна, две потивки, една нагласена две ненегласени стапки, удари, озвучувања, и денес својствени во современиот македонски јазик.¹⁰⁵

Кревањето на тапанот е покана за „свадбата на јагнето“¹⁰⁶. Како зафаќа славата, свадбата, секако

¹⁰⁵ Дактилот е природна метричка стапка во македонскиот современ, јазик, за разлика од јазиците на сите наши соседи каде што не е можен.

¹⁰⁶ Исус е младоженецот, заедницата е невестата, види: Нов завет, Свето писмо, Откровение 19:7

Мемишевци истите ритми ги пеат свират со топаните за свадбите во Гора, дактилот се претопува во: пеани, јамб, трохеј, хореј¹⁰⁷, кај топанџиите и зурлациите има гордост, стаменост, посветеност, тие постапуваат исто како во „Светиот брак“ , Хиерос гамос, свират, служат пред Создателот за свадбата, свадбата за соединување на духовниот и телесниот човек, на спој на минливоста и вечноста, за заедништво на земјата и небесата во „свет брак“, во плодороден образ за новородение во дух и вистина¹⁰⁸...

Вртењето на топанџиите од лево кон десно и обратно само ја поврдуваат пишаноста за обредната стапка на левите и десните дактили, таа тука е видлива во телесниот свет. Топанџиите се вртат едниот од лево, другиот од десно околу себе со топанот и дактлите. Одврзуваат и заврзуваат со сето срце и душата.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Сите антички обредни стапки во македонската антика, кои и денес го зборуваме во песните и ги играме и пееме во македонските песни и ора..

¹⁰⁸ Свето писмо, Јован 4:24, зборува за поклонување, служење на Бог во Дух и вистина.

¹⁰⁹ Тие обредни озвучувања, како дактилите служеле за одврзување и заврзување, на човекот од злото, болестите, стравовите, немоќта и нивно изгонување. Види Срејовиќ, Кузмановиќ 1989:100

Свадбата, славата музиката завршува во занес на тело, ум и душа каде што се играат и се слават состојбите на соединувањето на: маж и жена, земја и небеса, човекот и Бог. Тоа велми можеме да го видиме на било која македонска современа свадба. Свадба во хомеровиот ритам, дактил кој и денес е својствен во современиот македонски јазик за разлика од јазиците на сите наши соседи.

Хомер е напишан во 17/8-мински такт на македонското оро, обредната постапка во дактилите завршува со посветеник во Бог кој во ритамот на орото кажува стихови, молитвени слова за исцелување на болните и сите кои се во потреба и му ја враќа духовната, исцелителната сила на македонскиот театар.

Зурлата која држи непрекинат тон на пискот, меѓу радост и тага, и топанот кој ве наткрева и ви продира во утробата се машко-женскиот принцип на соединувањето меѓу Отецот и мајката земја, велми и соединувањето на Отецот и земна жена¹¹⁰, за да се роди наследник, син Божји, и сведбата на мажот и жената на земјата да станат едно тело во еден Дух напоени од небесата кон земјата и повторно кон

¹¹⁰ Свет брак, Хиерос Гамос, најстарата обредна игра, претстава...

небесата во духовниот принцип на љубовта која никогаш не престанува.¹¹¹

Ние во македонската народна и обредна, духовна култра можеме да зборуваме за основниот драмски, за првичниот драмски сооднос, сценарио, сценска, синопсис, а тоа е свадбата, вечната драма на љубовта и соединувањето меѓу телесниот и духовниот човек.

Зурлата пишти, јачи, патува надалеку и соопштува блага вест, а топанот преминува во метричките стапки од јамбско, трохејско, хорејски, пеани до силата на дактилите.

Гледам снимка на настап на Мемишевци од Гора на „Армакедонските слави(Дион-Исусови слави)“ 2007 во Три круши во Драчево и скогаш ја гледам таа верност и посветност во зурлите и топаните од самиот звук и идентитет во ритамот на дактилите до поставеноста и начинот на кој се однесуваат кон тапаните, меѓу земјата и небесата. Спојот на зурлата и тапанот е звук кој ве тера да се воздигнете во Духот кон на вечноста, ве спотнува

¹¹¹ Коринтјаните 13:8 „ Љубовта никогаш не престанува, (пропаѓа)“ Бог е љубов, Он е вечен и ние се соединуваме во Неговата вечна љубов во еден Дух со Него. „ „,,љубовта е од Бога, и секој кој љуби, е роден од Бога и Го познава Бога...“ 1Јован 4:7-8

дека не престанува, дека топоти и понатаму во вашиот здив и во ритамот на вашето срце, таа духовна свадба, соединување за навек.

Еве како се движи топанџијата, час е со меко клекнување со топанот, потоа наткревање и вртење вулево и вудесно со дактилите. Клекнат на земи, а топанот го држи над главата и удира по него. Тоа е повик за соединување со вечниот Бог Татко - Создателот со земна жена и родение на заеднички син, вестител, жрец, актер, водач, пророк...пастор на стадото земно, за да го поведе кон небесата.¹¹²

Потоа се врти на едната нога со другата, го држи топанот, основниот ритам е дактил кој се прелева:¹¹³ во пеани, јамб, трохеј, хореј...сите ритми и денес се живи од современите македонски песни и ора.

„Се собраха, се собраха световските моми...

Оди дома на нојни партали

Семке од бостани....

Оздол иде едно лудо младо

По мене...

¹¹² А понатаму го отфрла Бога, и самиот станува уметник, се себе-обожува, станува создател на дела во матријалниот свет, како: драми, филмови, книги, песни и сл. За ова сум пишувал во книгата „Од обред до театар“

¹¹³ Ова го повторувам неколку пати оти е основна суштина на македонската духовна свадба.

Да го знаем од бела скутача,
Да му ваѓам, муке тригодишне,
Да му кажем што сме се собрани...”

Повторно темата е свадба и љубов на момче и девојче, таа света духовна македонска свадба.

Еве го јазикот на Назиф Докле од Гора, Борје.

К’Н ДИВОЈКА

Два голуба, јен беф, за свес ноќ
Црнујет за несвест зора,
Од подмишке ги пушти км девојка
Испрати в муа планина

Таму прољетаха да се гнездат
При корито јено киќе, јена црепна,
Јено сечило, јена пиројка, мљечна месечина,
Јена мељајка, марамица, милојка,
га оплави со стрebro гора.

Можете да забележите дека метричката структура на хомеровиот ритам на Назиф Докле во себе ги содржи зурлите и топаните. Еве уште една песна:

ПИЉЕ ШАРЕНО

Пиље шарено, најдлг пут до чуека
Непресекнат преход, оживотна мреж,
Туга извртено, три шуме, црноморие
Три падине, од јунака до љуба, цигер попарено,

Седум реке и седум градине, од сестра ду брата,
Око обаљено, девет планине, од сина ду мајка,
Срце преварено.

Еве уште песни се нижат:

ТОРБЕШИ:

Туга торба по путишта, пут ми га вежи,
голе голиќа, глаш гов на гнездо тежи,
тга држи, шари Шарпланина, јад
дутуљ тутка е, мгле предет
и сукајет пат.

И уште една песна:

ЈЕСТЕ НАГОРЕ ВО ГОРА

А сакате да чуete јена песна
Как гргори извор во плот земна
јена туга, јено срце,
ка бруцака се кине
од жигељ јена уфка
језите нагоре во Гора, зајнета,
хал море курто куртенце га вресна...

И уште:

ИМЕ МИ ЈЕ МУКА

Муа планина име га имав на чело,

Преварено во јад, во јен пат во јена тга,
Него го чува јено срце, свако дере јен шар,
Јен шар свакоја губа, свака врхунка и
свако брденце име нејзино га носи и ја
со него је позвана јена туга,
узује свирала, го редит нибет го гуга,
нејзе не и угаснала свезда,
незајдено снце, позлат златно во небо,
нах га викаје, мука.
И уште една од песните пеани меѓу земјата и
небесата во височините во Гора:

СВЕ ЈЕНО ЈОШ

...во срце му је мгливо
јесен роси, врне, нема да престане дош,
буре несвес врњиво...тресен
све се крне, од тога све јено још
на простор сврзе...трњиво свесен
нема да се трне, длабоко га вреди, рана ноќ...

Почувствувајте го тој нежен дамар на топаните
од Гора, тој пискот на зурлите и тоа јачење на лисјата
на елките низ ветрот кој ја шари, шара таа Шар

планина. Ете тоа е јазикот изнедрен од обредниот ритам на дактилите и македонските народни и обредни пеења и ора.

Еве песна од Орешек Гора, која се пее:

„Да сум знало, море лудо младо,
 Која вечер лудо че ми дојдеш,
 Да сум знало, море лудо младо,
 Која вечер лудо че ми дојдеш?
 Би сум, би сум, беле руке лудо нашарило.
 Би сум, би сум, беле руке лудо нашарило.
 Да сум знало море лудо младо,
 која вечер лудо ќе ми дојдеш.
 Би сум би сум, чатме веќе лудо чатмосало,
 Би сум би сум, чатме веќе лудо чатмосало.
 Да сум знало, море лудо младо,
 која вечер лудо ќе ми дојдеш.
 Да сум знало, море лудо младо,
 која вечер лудо ќе ми дојдеш.
 Би сум би сум, шар постела лудо ја послало,
 Би сум би сум, шар постела лудо ја послало.

Стихови за љубовта, за соединувањето, за свадбата. Интересен е стихот за шарањето на руките¹¹⁴, за припрема невестата да му припадне, да

¹¹⁴ рацете

се соедини со мажот во свет, благословен брак. Да создадат, да родат, да изнедрат ново семејство, нова плодност во тело, душа и дух.

Несомнено во тој јазик, нашински, македонски, поради верската отфрленост и подбивниот, сликовитиот наслов, именување како Торбеши, татнат топаните, пиштат зурлите, и дактилите раскажуваат и те носат, сеат во духовната сила на светиот брак и поврзаноста на македонската култура со Создателот, Отецот Небесен.

Еве уште сведоштва од Исмаил Бојда, Брод:

„...Ни раскажува, дека пред некое време имало христијани во селото...И дека на местото речено аберџија, каде што се јавува, од простор, време и свест и од духовниот простор, од таму се објавува свадбата, тоа е ритче над селото. Тапаните почнуваат од височината од ридот над селото, токму од тоа место „аберџија“ кое има своја христијанска историја, како повик од небесата, да се разбуди земјата и невестата, на место сеир за гледање, место за атер, театар за гледање, театар на свадбата. Поделба на учесници и гледачи како во театар.

Има напишана драма, пишана во срцето. Драма за светиот брак. Сценарио на адетот и обредот, обредна драма. Како се прави се, кога се

прави, поради што се прави, како се слави и одбележува, како се канат гостите со топаните меѓу земјата и небесата, тоа е македонската духовна свадба. Големета драма „Хиерос Гамос“, свет брак на соединување. Телесно, меѓу маж и жена и две семејства, и духовно меѓу земниот и небесниот човек, меѓу Отецот небесен и Неговиот син на земјата.

Продолжува Бојда да ни раскажува:

„Брод во српко било Вардарска бановина, велми биле едно со македонската култура Имаат: че и ќе и бив. Во Кремен¹¹⁵ велат ќе. Во Гоце Делчев ште. Бојда понатаму ни зборува за термини за продажба на стока за Крстовден и Мировден за затворање и отворање на добитокот, тоа подразбира христијанско или пред христијанско сценарио за слава и почит кон Бог¹¹⁶. Сточарот работел од Ѓурѓовден до Митровден. Тоа се временски одредници на обредната драма во народната македонска култура. Одредници. Растелица, Крушо, Брод, Глобочица и Драгаш, носат шалвари волнени, слични на галичка носија, разбој и волна!“- Ни раскажува Исмаил Бојда.¹¹⁷

¹¹⁵ Пиринска Македонија.

¹¹⁶ Од македонската обредна, народна култура од антиката.

¹¹⁷ Претседател на Македонско –горанска културна заедница регистрирана на Косово во Брод.

„Каурите¹¹⁸ зборуваат нашински!“ му рекла баба му на Бојда кога дошле од Брод во Скопје. Доказ дека јазикот е македонски автентичен.

Денес за жал е прекинат фестивалот во Гора на македонска култура, и во Требиште е престана славењето на „Илинден“ и нам ни ги укинаа „Армакедонските слави“¹¹⁹ дали тоа е планирано укинување на македонската култура, иако, велми се работи, за тоа, за скромни средства од Министерство за култура на Р. Македонија, а сепак ги укинаа. После петтата средба, ги укинаа средствата.

„12.000 македонски државјанство има од Брод, од овде Македонски!“

Ни додава Бојда.

„Јас сум Македонка, муслиманка?!“ Мајка на Дамјан Искренов во Кочан, на Родопите кај Помаците во Р. Бугарија, но на Македонскиот полуостров. Бевме таму со театарот „Скрб и утеха“. Со нас беше и Исмаил Бојда.

Еве адет за новороденче за името споделен од сопругата на Бојда:

¹¹⁸ Израз за христијани од турско владеење.

¹¹⁹ На нив доаѓаа Македонците од сите делови на Македонија од соседните земји и Македонците од Гора.

„Му се шепнува на роденото детенце, цагуре името тивко на уво¹²⁰, му ја кажува машка личност, кога ќе го донесат првиот ден дома.“

Истото, потсетува на она дека Господ ќе им даде ново име напишано на бел камен.¹²¹ Истото не потсетува дека Македонците знаеле за душата, за Духот, за духовното задништво- свадба со Отецот небесен.

Секое село во Гора е со поинаков дијалект, доказ за богатството на македонскиот јазик и култура. Некои песни неповратно исчезнуваат, како овие во Гора над Кукус, или во Егејска Македонија под забраната да се пеат македонски песни од страна на Грците. Видлива е негрижата на Македонија како држава за сопствената народна и духовна култура вон границите на Р. Македонија.

Еве уште за римичкиот јазик на македонската народна култура. Едно обредно посветено оро, Калачојна¹²² обредно македонско оро, со занес и игра со сето тело, срце и душа, како да се стремат да полетаат од висините на Гора, споредбено со

¹²⁰ Извор сопругата на Бојда Исмаил во Брод, Косово.

¹²¹ Свето писмо, Ноз завет, Откровение 2:17

¹²² Линк: [kala10ina](https://www.youtube.com/watch?v=kala10ina) - YouTube

„Тешкото“ и „Копачката“¹²³ потсетуваат на антологиски ора кои се меѓу земјата и небесата, на распестието меѓу телесниот и небесниот, духовен човек. Ритамот во тие ора е дактил кој преоѓа на места во пеан, и трохеј, хореј...еве ги Мемишевци од Орешек, Гора:

Мемишевци во Скопје¹²⁴, песната се пее на кемане.

„ Да сум знало море лудо младо, која вечер, лудо ќе ми дојдеш.

Да сум знало море лудо младо, која вечер, лудо ќе ми дојдеш.

Би сум би сум, беле руке, лудо нашарило,

Би сум би сум, беле руке, лудо нашарило,...“

Шарањето на рацете е знак, телесен белег, нишан, видлив за момент на соединување на мажот и жената да бидат едно тело¹²⁵. Тоа е украсување, обележување на себе си. Понатаму песната пее вака:

„Би сум би сум, чатме веќе лудо чатмосало...“ ,

кога би знеела кога ќе дојде момчето:

„...би сум, би сум, шар постела лудо ја послало...“,

¹²³ Село Драмче, Делчевско, но дојдени од Драма, Егејска Македонија.

Види: <https://www.youtube.com/watch?v=SI1adKsYIFs>

¹²⁴ „Дионисови слави 2007“ Свети Ѓорѓи, Кисела Вода, трет дел, продукциија „Дион“, ТВ Сонце 2014

¹²⁵ Битие 2:24

целата приказна е суштината на светиот брак, свадбата и соединувањето. Постојано се пее и слави свадбата, тоа сосединување на телесно и духовно ниво.

Еве ги пак Мемишевци на видео запис - Нибет¹²⁶ во Шиштеец.¹²⁷ Ние гледаме обредна драма со два топани и две зурли, како што зборот нибет значи свирење старски песни.¹²⁸ Музиката свира, а луѓето стојат простум прегрнати на сред пат, на некое џаде. Како оддавање благодарност, почит, давање издишка на душата. Ако зборот се веде од ниет, намера на турски, но ако е некој древен архаичен, македонски збор дума која раскажува самата за себе. Луѓето, во посветата на нибетот на крајот завршуваат со восклицувања.

Еве друг нибет во Кукљане со коњ, маж и жена и веројатно ќерка и се пие ракија, по повод... веројатно свршувачка, свадба, а само зурлите и топаните зборуваат низ дактилите.¹²⁹ На коњот има

¹²⁶ Зборот Нибет, архаичен македонски збор, го споредуваат дејството со езгија, пеење со древни инструменти, можно е да се поврзе со небо, небе, нибо, небее, вишнее, Нибет, Небет. Духовно се спојува со небесата и Отецот небесен.

¹²⁷ [Nibet Shishtavec 2020 Xeni Bo Band - YouTube](#)

¹²⁸ „Нибет е кога се свира само со зурли старске песни“ извор Бесим Мемии, Орешек Гора, Албанија.

¹²⁹ [nibet vo kukaljane 2013 by cazim - YouTube](#)

мома која е покриена преку лицето, со црвен превез и чадор. Бел коњ, невестата е на коњот покриена. Свадба меѓу земјата и небесата, зурлите пиштат, топаните наткреваат. Македонска свадба меѓу земјата и невестата.

Нибет-повод за слава и оддавање почит или благодарност кон Бога. Се забележуваат луѓе седнати крст нозе со раце кренати пругоре кон небесниот свод. Нибет е народна обредна прослава забележана во македонската антика како Пеаните кои се пеени на Аполон¹³⁰, или дитирамбите на Дионис, дактилите леви и десно обредни стапки¹³¹, кои се дадени за слава на Бог. Кои се пееле и играле за слава на Отецот на „Дионисовите слави“ во античката македонска народна обредна култура.

На Нибет во Растелица¹³² се гледа момче качено на накитен коњ, облечено- накитено во бело со коњот и другите простум стојат, Мамишевци свират на зурлите и топаните. Има посветеност и занес, како во театар каде што се верува, „во нешто

¹³⁰ Срејовиќ, Кузамановиќ 1989: 38-42

¹³¹ Срејовиќ Кузамановиќ 1989: 100

¹³² Nibet Restelica - Xeni Bo Band - YouTube

повозвишено од театарот¹³³“, од атерот, како во духовен храм,¹³⁴.

Нибет во Орешек¹³⁵, на бел коњ качен татко со помала ќерка, украсени со портокалови цвеќиња, понастрана жените гледаат, уште една жена со дете во рацете, двамина го држат коњот, момче држи во рацете ракија...како оддавање слава, чест, благодарност, слава и јавна почит кон Создателот, Бог нашиот семоќен Отец небесен...

Друга состојба нибет во Тирана¹³⁶, седат зурлациите, Мемишевици, Бајрам, таткото и Шклзим, синот, нема тапани, самите свират прават нибет за слава Божја.

Друга слика „Гора во срце Нибет“ со фотографии од моми невестици и невеста,¹³⁷ носии и ора за свадба украсени со светкави бисерчиња, црно, црвено, бело, зелено, невеста на коњ украсен со чадор во рацете...нибет за секоја пригода...

¹³³ По претставата на Готовски „Постојан принц,познатиот театролог- Ерик Бентли токму тоа го изјавил за да се разбере Готовски, како обреден театар, треба да се верува во нешто повозвишено од театарот.

¹³⁴ Ние сме храм на светиот дух, Нов завет.

¹³⁵ [Lodra - Nibet ne Oreshke \(Usta Xeni\) - YouTube](#)

¹³⁶ [Nibet 2017 Tirane -Xeni Bo Band - YouTube](#)

¹³⁷ [Gora vo srce Nibet 2019 god - YouTube](#)

Друго видео за играта **Калачоина**, од Кукљане¹³⁸. На него се забележува дека играат поединечно и потоа се фаќаат во оро заедничко од себе кон заедницата и Бог. Кон крајот на сценската оро-видна драма ритмот забрзува.¹³⁹

Во Долно Љубине, призренско,¹⁴⁰ имаме оро со клекнување, фатени за раце, го нема поединечкиот пристап, можеби не е снимен тој дел, ороото потсетува на „Тешкото“, да не заборавиме дека во античката македонска приказна е забележано ороото „Карпеа“.¹⁴¹

Се забележува однос кон ороото како кон нешто свето, посветено и обредно. Ората во основа го имаат дактилот, античко македонска обредна стапка, со еден удар посилен и два ненагласени,¹⁴² во ова оро на Зуфо Рапца, пак се почнува поединечно и се движи кон заедничкото, вртат во полукруг околку себе

¹³⁸ [Kalacojna Kukaljane 1991 & 2006 - YouTube](#)

¹³⁹ Можеби ја нема структурата на „Тешкото“ или „Копачката“, од Драмче Делчевско но има порака која станува телесна –духовна драма.

¹⁴⁰ [Kalačojna Donje Ljubinje - Prizren - YouTube](#)

¹⁴¹ „двапати има запишано за еден македонски танц. Еднаш тој е запишан како **karpea**, а друг пат како **karpiа** или **karpiа**. Суштината на овој танц е позната. Го играле Македонците во антиката.152 КБ (11.816 збора) - 07:26, 26 август 2021 [Исход од пребарувањето на „karpea“ — Википедија \(wikipedia.org\)](#)

¹⁴² [Kalacojna Zulfo Rapca - YouTube](#)

со чувство за заедништво, а едната рака подигната околу челото како да отпоздравуваат со некого, видлива е радоста во играњето и пасијата со страста, од дактилите кон: пеани, трохеј, јамб¹⁴³ и упреку небесата.

Еве уште еден линк за посветеноста и сериозниот пристап кон ова обредно оро.¹⁴⁴ Можеби почетниот миг е имитативно движење, како падни стани пред да полеташ со душата како птица.¹⁴⁵ Можеби потсетува како да слетува на земјата птица, душа или Духот на нашиот Создател што повторно не води до обредната сведба, светиот брак и соединувањето меѓу земјата и небесата, земниот и небесен човек.

Има вртење, налево и надесно и ова обредно оро е дел од македонскиот фолкор, не може да се разгледува надвор од македонската култура¹⁴⁶. За да се разбере и проучи. Сигурно е дека се работи за обредна игра со имитативен карактер на

¹⁴³ Сите обредни стапки од македонската антика, а својствени и денес во зборувањето ората и поезијата.

¹⁴⁴ [Kalacoina 2-3.mpg - YouTube](#)

¹⁴⁵ [kalacoina zupska igra - YouTube](#)

¹⁴⁶ Познат е фактор дека колку се оддалечуваш од Македонија и Македонскиот полуостров на сите четири страни на светот, толку се намалува бројот на стапките, во ората, метричките обредни македонски ора дарувани од Бог- Создател – Отец кој не соединува во тој „Свет брак“

суштествување меѓу земјата и небесата.¹⁴⁷ Видливо и разбирливо е дека луѓето играат како да се поклонуваат на Бога и е исто така видливо, во античка Македонија, кога се играло за слава на Дионис и се вртеле ората во актичките театари, оро-ке строи, оро ќе се строи¹⁴⁸ ...вртење во полукруг околу себе и клекнување...¹⁴⁹ Намерата за раширени раце, со чувство како да ќе летнат играорците е соединувањето со Духот. Потоа ороото се развива во заедништво се фаќаат за раце и забрзува ритамот.

Еве друг Нибет, свират зурлите и топаните, човекот дотеран во костум, стои достоинствено, оддава почит, чест, и се покажува пред Бог?¹⁵⁰ Потпрени едни на други стојат петмина, шестмина со некакво свечено исчекување. Почетокот е само со зурлите потоа, потфаќа топанот, повторно Мемишевци.

Видео од Шиштеец, облечени во народни носии играат по патот, Мемишевци свират и

¹⁴⁷ [Kalacojna Nebregoste - YouTube](#)

¹⁴⁸ Оркестра во театарот, Оро- ќе строи, орокестрои...

¹⁴⁹ [Kldjojna Brod 06.05.2016 - YouTube](#)

¹⁵⁰ [Nibet - Dasëm ne Orçikël - YouTube](#)

топанат.¹⁵¹ Свадба на момче и мома, а велми свадба на „јагнето со црквата, невестата.“¹⁵²

Друга снимка на калачоина во затворен простор ни дава поподробно да ја видиме драмската структура, пораката на играта, почнуваат индивидуално со рацете како да пробиваат пат, замавнуваат со меч или да летаат, еден по друг во круг околу топанот и зурлата¹⁵³, се вртат во круг ритмички во дамарот на топаните, клекнуваат, се завртуваат од лево кон десно, небаре левите и десните дактили, тоа е обредно оро, клекнуваат¹⁵⁴ и има занес и посвета. Го играат мажите, а жените

¹⁵¹ [SHISHTAVEC 2019 31/07/2019 - YouTube](#)

¹⁵² Парабола за Исус и црквата, Исус е младоженецот, црквата, заедницата е невестата. Принцип на духовно соединување, духовна македонска свадба:

Матеј 22:1-14

Принцип на свадба за разбирање на Царството Божјо, кое треба да го бараме. Исус е младоженецот, ние заедницата сме невестата. Ни го објаснува принципот на соединување во едно Духовно тело. Едни не сакаат да дојдат на свадбата, другите немаат време, третите ги нервира самата помисла на Исус. Поканетите не се достоини. Не сакаат да се соединат до Исуса. Се канат немоќни, болни, слепи, добри и лоши. Кој не е облечен во љубовта Исусова се исфрла надвор, нема свадбена облека. Се вели да го облечеме стариот гревовен човек и да се облечеме во Исусов, духовен човек. Да се облечеме во љубовта.

¹⁵³ [kalacoina - YouTube](#)

¹⁵⁴ Пред Бог.

гледаат, иако може да се спореди, одреди, со духовните закони на исламската религија, кон жените.

Нибет музичари со зурли и топани.¹⁵⁵ Документарниот филм ги нарекува музичари за свадби кои траеле по четири дена. Раскажуваат дека свиреле на умрена жена на гробишта, повикувале исчезнат син во музиката, тоа е обредно свирење и кога ги има дактилите се потврдува. Ритамот на дактилот¹⁵⁶ е почетен и краен. Еден од ними ѝ свирел мелодии на починатата жена на гробиштата и на ридот за изгубениот син.¹⁵⁷ Раскажуваат сторија за Јакуп од Гора, нибет мајстор¹⁵⁸. Роден во село Буча во Опоље. Свирел во Гора, Опоље и Жупа, Дрим. Но приказните за музиката ги знаеле само нашинците од Гора. Мајстори за оваа музика живееле во Гора и Опоље. Јакуп и Таир, познати музичари а занаетот им бил ковачи. Реџет Ќор, син на мајстор Јакуп.

Бајрам Мемиши прави свирли, зурли и свири со синовите. Вака вели за музиката на македонските горани:

¹⁵⁵ [PRIČE O NIBET MUZIČARIMA - YouTube](#)

¹⁵⁶ Срејовиќ 1989:100

¹⁵⁷ Митскиот македонски цар Орфеј со лирата

¹⁵⁸ Митскиот македонски цар Орфеј, со музиката кротел диви животни, воскреснувал умрени, види: Срејовиќ, Кузмановиќ 1989:310-312

„За музика горска има многу да се кажува ,
гораните уживаат во свирла и во топан, стари горски
песни што останале во историја...песна која се пује и
се свири:

Јело мори јело, високо што раснеш, високо што
раснеш, далеку што гледаш, далеку што гледаш јело,
дали виѓаш него? Дали виѓаш него јело, речи му да
дојде? Речи му да дојде јело, њиве му је зреле, њиве
му је зреле, барабар пченице, дете му се нашло јело
меѓу две купице, име му је стаив јело Алија
жетварче...Алија жетварче јело само...!“ –така
зборува Бајрам Мемиши од срце.

Сенката на елката се огледувала во Борје на
другата страна на планината преку долот. Од друго
село сакал некој да ја пресече. Му рекле луѓето
немој, гревота е само дрво не се сече...сепак ја
пресекол со аргата,

„... и цела куча ја направил со тија дрво. Но не видел
аир од куќата.“ – не потсетува за јелата во Орешек,
батко Бајрам.

„...Нибет е исто како езгија на кавали што се свири.
Значи се свири со зурли, без тапан, без ритам, се
свират сите песни на нибет, старски песни...“¹⁵⁹

Иако имаме снимени нибети со топани, без пеење....

¹⁵⁹ Извор Шкљим Мемиши

Еве други сведоштва и споделувања:

„Свадбите траеле по седум дена. Женскиот дел на свадбата бил со даире. Топаните се посебна церемонија. Се оди пеш по планината и се свира по пет саати за свадбите.¹⁶⁰ Се оди кај момата се свира краток небет. Украсни стапчиња со кои се чука на вратата и се канат сватовите. Тоа е потреба од ритам, вратата станува тапан и оро. Потреба од озвучување. Кај младоженецот се свира небет кој трае два часа. Само јаките издржуваат. Полека се губи таа традиција, сценарио, драма за свадбата, се скратува...со 50 коњи се носеле работите за свадбата, дарови од младата во новиот дом. Се знаеле што се свира на кое место и кој игра на тоа место. Седум дена непрестано се свира и бакшиш се добива. Имиња на обредни песни, алиштарска-(дреи алишта), мостовска за на мостот, посебни песни за посебни намени, кои се викаат небет. Небо. Од небо. Како седет, седи и небест, небо се воздига. Од земјата кон небото, од небува, небет...лета во небото се воздига со топаните и обредните дактили...

Извор сопруга на Бојда, Брод, Косово...

„...за име на детето новороденче. Најстариот во семејството на детето новороденче на увото му го

¹⁶⁰ Извор: Професор Жукрија Горани

шепнува името тивко никој да не го чуе. Обредна состојба, велми тие на душата и кажуваат какво ќе биде земното име¹⁶¹. Првите денови кога ќе го донесат детето дома, новородено.¹⁶² Повторно ја подвлекуваат, сичноста на галичката со горанската носија во Брод.¹⁶³

„Суштествувал во Брод, каде што е основан Македонскиот културен центар за македонско национално оствестување во Гора. Имало и весник „Горо-цвет“- гласило на Македонците од областа Гора. МГЗ – македонско-горанска зедница. 2008 основана во Косово. 2012 година е првиот фестивал „Горо-цвет“ со распеана Гора, горански фестивал. Имаше пет фестивали и престанаа“.

Така ни сведочи Исмаил Бојда. Исто и нам на „Армакедонските слави“ ни ја укинаа поддршката македонските култрни институции.

„...Има 12.000 македонски државјанства од Гора. Има 470 куќи во Скопје од Гора.¹⁶⁴ Некад околу 160.000-180.000 луѓе, Горани-Македонци, се делат на помали идентитети. Ги именуваат како: Торбеши, Горани,

¹⁶¹ Бебето не разбира.Му зборуваат на неговата душа во дух.

¹⁶² Име на бел камен Откровение 2:17 „...и ќе му дадам бело камче и на камчето напишано ново име, што никој не го знае, освен оној кој го добива!“ Нов Завет

¹⁶³ „Работилница“, Свети Дух Продукција 2021

¹⁶⁴ Извор Исмаил Бојда, Брод, Гора, Косово 2.

Помаци...18 села. Тоа е терен кој бил во Вардарска Бановина, администрација во Тетово¹⁶⁵. Од Македонија во Македонија да се влага.

„...Од 2003 имало граничен премин кој не е активен...Македонската зедница, МГЗ...горанска, основана на 10 мај 2008 година . Каурите зборуваа нашински¹⁶⁶. Пак ни раскажува за христијаните во Скопје, Македонци, и за баба му на Бојда, која се изненадила дека зборуваат ист македонски јазик со Македонците во Скопје. Намерата била да има Македонски културен центар во Брод. И тоа за осознавање на гораните- македонски. Има „Горочвет“- гласило на Македонците¹⁶⁷ од областа Гора. На тие предели, претходно живееле христијани. Ни кажуваат за место аберџика од каде што се поаѓа за свадбата, врзано со христијанска легенда за погибел на сестра...за свадбата која обврзно почнува со топани, за објавата која почнува од повиско во гората, меѓу земјата и небесата¹⁶⁸, на мостот има место сеир, таму ја гледаат свадба и се друго, таму се нашите

¹⁶⁵ Бојда зборува за Гора во Косово, Брод.

¹⁶⁶ Му рекла баба му на Бојда кога се преселила во Скопје.

¹⁶⁷ Хоџа 2005:198/ Во Својата книга „Гора и Гораните“ ни зборува за македонскиот јазик во Гора.

¹⁶⁸ Исмаил Бојда, Бојда Брод, Косово 1

македонски сеирции, и сите зборуваат македонски¹⁶⁹. Носијата е галичка, капата е кафена, овде е наметната бела капа арнаутска, опеана во песна...“ – нема крај кога ќе се разврзе муабетот со Бојда.

Еве ново сценарио сведоштво за свадбата:

„...Обичаи на долно реканска свадба, која трае четири дена.¹⁷⁰ Почнува во четврток. Децата се испраќаат од страната на зетот кај невестата, така наречени **канарчиња**¹⁷¹. Тие одат кај невесата да ја однесат **каната**¹⁷². Таму ги примаат децата, ги честат. По децата одат возрасните облечени во носии со песни ја кносуваат невесатата. Се пеат обредни песни. Во петокот се берат жените ја подготвуваат традиционалната носија и се чисти оризот за јадење. Во сабота се прави свадбата кај невестата. Се пречекуваат кумовите. Во сабота кај машкото одат мажи да го спремаат месото, ги мијат казаните, јадење за свадбата. Во пладневните саати кумовите ја испорачуваат невестата, ја носат невестинската носија, со зурли и топани. Напред оди свекорот, додека поблиските од фамилијата, одат со песни и ора. Велми и кумовите кај невесата се пречекуваат,

¹⁶⁹ Исмаил Бојда, Бојда Брод, Косово 1

¹⁷⁰ Извор Фитнета Фезули, Ростуше

¹⁷¹ Деца што канат.

¹⁷² Боја за вапцање.

три пати се почестуваат со локум, а после им даваат ручек во сабота вечерум. Жените од страната на зетот одат кај невесатата да ја даруваат. Прво ја дарува секрвата со невестинска ношна, па потоа ја даруваат најбиските. Првин се пеат песни со играње оро па потоа ја изваѓаат невесата.

Во недела во раните утрински саати се палат огновите за да се стават казаните за подготовка на јадењето. Додека се приготвува јадењето, доаѓаат зурлите и топаните, се свират најстарите песни и ора. Жените го китат ситото и сите поканети одат на сито. Прво со ситото игра свекорот, па свекрвата и сите по ред играат. И останатите сватови одат по невестата, но пред тоа се бричи зетот. Додека се бричи зетот, фамилијата го дарува, а исто така и мајката од зетот ги дарува гостите со крпи.

Потоа по зададен обреден ред, сватовите со зурли и топани одат по невестата, а најмладиот од фамилијата е бајрактарот. Кога ќе стигнат кај невестата, мажите го играат тешкото оро¹⁷³, а жените песна пеат на невестата. Кога ќе пристигнат пред кука зетот ја гледа невестата, низ прстен.¹⁷⁴

¹⁷³ Во античка Македонија именувано како „Карпеа“, карпа тешко.

¹⁷⁴ Обреден имитативен чин да мине низ прстенот и да му остане в срце за навек.

Во дворот се игра првин, невестинско оро. Свекрвата ја носи невестата во куќата и ги изведува сите обичаи. Сите поканети гости одат да ручаат, а потоа почнува веселбата све до доцна во ноќта. Во понеделник доаѓаат жените од страна на невестата, да ја даруваат, така што им даваат и ручек...”

Извор: Фитнета Фејзули, 58 г. Ростуше.

„Се оди на **вршалени**, се свршиле...тоа е веридба на младите тие што чекаат се **чекалени**, чекаат гости...невестата да им бацит рока, свршеницата на свите и и даваат бакшиш, после одат на ручек...најубав дијалект има Ростуше, чисто македонски...”¹⁷⁵

„...Наше песни македонске од наш народ...за нашта мајка Македонија”¹⁷⁶

„...Да играмо, да пујеме, сви сме браќа, Македоци све...”¹⁷⁷

И ние повторно ја имаме најстарата обредна драма таканаречана Хиерос-гамос ¹⁷⁸, свет брак,

¹⁷⁵ Извор Агим Фејзули, Ростуше. За македонскиот јазик во Гора често ми зборуваше професорот Илија Милчин со воодушевување.

¹⁷⁶ „Брод во Гора“ док, филм.

¹⁷⁷ „Брод во Гора“ док, филм.

соединување во едно тело на мажот и жената¹⁷⁹, телото и душата со Духот, земниот со небесниот човек. Соединување на Отецот небесен со својот син на земјата, небесата и земјата во соединување и враќање на човекот во изворената состојба на љубовта која никогаш не престанува.¹⁸⁰ Тоа е Македонската духовна свадба. И сета обредна народна македонска култура е поврзана со таа драма на **свадбата на јагнето**¹⁸¹, од телесна кон духовна плодност, од смртност кон живот и понатаму веќе во духовното заедништво после свадбата.

Колку и да се мисли на земната, телесната свадба и соединување на маж и жена, толку се мисли на духовно сродство, станување едно тело, еден Дух со Отецот небесен и македонската обредна народна култура, како кај Македонците со исламска вероисповед и кај сите други е спотната токму во таа насока, прославата на свадбата. Свадбата е обредна

¹⁷⁸ Таа обредна драма има континуитет траење од Кокинскиот бронзен македонски театар, преку Диониосовиот античко-македонски театар до Светиот Дух кој ја оплодува бессемено Дева Марија и го раѓа Исуса Христа, Спасителот. Пораката и приказната е една иста. Небесен Отец оплодува земна жена за да се роди Предводникот, Учителот, Спасителот, Големите букви се за Бојжото присуство.

¹⁷⁹ Битие 2:22-25

¹⁸⁰ 1Коринтјаните 13:8

¹⁸¹ Исус Христос

драма. Службарска процесија. И сетне свадбата како прослава се пренесува со милениуми од Кокинскиот свет брак до денес. Прослава на соединувањето по одреден ред, сценарио, од вековами...тоа е прослава на самиот Создател, давателот на животот, пред сè и после сè, покрај телесните слави и прослави.

Свадбата во Македонија е нешто што треба да се види, доживее, отпее, одигра, отплаче и да се помине со сила и страст. Да се одиграат сите тие обредни ора да се отпејат песните и како што вели Аристотел¹⁸², дека учеството во „Дионисовите слави“¹⁸³ не е да се научат обредните постапки, туку да се соединиш со Отецот на небесата. Тоа е тој свет брак кој суштествува како поука меѓу телесниот и духовниот човек, меѓу нас и Отецот небесен, меѓу нас како маж и жена за размножување на родот од искона до денес.

Нека екнат зурлите и топаните, гајдите и кавалите, нека се вртат ората во Божјата радост и единство со нас на земјата, велми, доаѓа драмата на

¹⁸² Аристотел царски македонски филозоф и учител на Александар Македонецот.

¹⁸³ Свето сценарио каде што се слави спојувањето на Деус, Семокниот Создател на се-Бог со земна жена Семела за да се роди наследникот Дионис. Идентична приказна со Хиерос Гамос и раѓањето на Исус Христос.

соединувањето, свет брак, свадбата, Македонска духовна свадба...

Тоа е ист процес на длабока врска со духовниот свет од бронзениот кокински атер, театар до денес. Нема разлика меѓу верски поделените Македонци во современиот свет. Македонците со исламска вероисповед се нераскинлив дел на македонската света-обредна и современа култура.

5. ЛЕТНИК, ЃУРЃОВДЕН, БЛАГОВЕЦ ПО ДОЛИНАТА НА РЕКА

Една од врвните приоритети кај Македонците со исламска вероисповед е токму живеењето во крајно затворени конзервативни средини, меѓусебно поврзани без премногу влијанија од други средини (од дојденци од други места). Така само за нив својствени етничките белези – обичаи, фолклор, јазик, успевало цврсто да го задржат во пазуви пред да го примаат исламот. Реканците биле цврсто врзани за обредите на мијаците и нивниот јазик, но со текот на времето тие полека се одвојуваат од најсилната алка во семејството циклус „Ихиството на Св. Јован,, како празник на мијаците за жал влијанието на исламот полека ги разнебитува да се одвојат од циклусот обреди со раѓањето и смртта.

Секако, важно е да се спомене дека главен обред и ретка традиција на ритуално помнење останува свадбата и пролетните празници. Среќаваме недвојбено, крајно идентични празнувања и кај македонското население и кај македоните со исламска вероисповед. Тоа се ритуални, магични, архаични обичаи за време на пролетниот циклус.

- Летник 13/14 март

- Ѓурѓовден , 5/6 мај
- Благовец 7 април

Стремежот кон магиското ритуално и мистично било поврзано најчесто со овие празници поврзани со здравјето и берикет на заедницата. Сеуште во селата по Река се издведуваат обредите со магиски елементи на берење билки, нишање на нишалки, (будење на пролетта), месење леб, подготовка на свадба, собирање на девојчиња пред садбата и т.н.

Летник е долгоочекуван празник на будење кај Македонците со исламска вероисповед.

Будењето се мисли не само на природата туку и на будење на младоста, љубовта, здравјето, чистењето од еден период на годината (зимата) кон нов период (летник, пролет, сонце, вода, здравје, љубов, свадби).

Се собираат млади момчиња и девојки , одат во тајфи и постсвуваат јажиња за нишалки од костенови или ореови гранчиња за нишање. Секое село или маало имало своја посебна локација за изведување на обредот.

Утрото на летник секое домаќинство полноло чиста вода во сад поголем каде додавале брашном,

цвеќиња и врбова гранка. Водата е чиста и прочистена, и со неа се прскала ихпата како чин на ново руво, здраво руво за ихпата. Типичен елемент – попрскување за да замине се што е болно, нездраво, дотраено. Се береле и дренови гранки како симбол на „здраво како дрен“. Познати песни кои се изведувале Ч „Дрен, Дрен“, „Кокошан“ и „Еребице Ешо Ешо“ Во селата Велебрдо, Скудриње по берењето билки, палеле огнови, високи огнови од набраните гранки за кои сметале дека имаат прочистителна моќ. Жените најчесто се нишале, додека мажите играле „Фанта“ и „киска“.

Ѓурѓовден е празник поврзан со плодноста на земјата, стоката (зголемување на добитокот) и плодноста кон зголемување на семејството.

- а) берење билки,
- б) лулање,
- в) пренесување жртви – (Величковска)
 - Песни нас одешти – обред на одење угоре
 - Песни на идешќи – враќање кна поворката

Сите овие празници биле секогаш поврзани и со начинот на промената во облеклото, во носијата, во подготовка на облекување на празничното руво.

- На пример за Ѓурѓовден се носеле цирокошули и се пеело во тие кошули.

Истото е поврзано за време на чествувањето на празникот летник. Девојките и жените се облекувале во (цере кошула) , цере бовчалак, (шамлија, кукндри, пантули).

(Цере кошулата е направена од свила, таа е свечена облека најчесто за невеста со многу свилен конец, гајтани и срмени копчиња). Во Гора има специјална задруга за шиене на цере кошулу и еднаш во неделата се носат на пазар да се продаваат). Над кошулата се носи кадифен елек значи ако не се носи на празници, се чува и за свадба. (Мелита Ивановска, од информатор Шаја Усиновиќ Велебрдо).

- Блоговец кај Македонците со исламска вероисповед е многу сличен како кај Македонското население.

Да си се спремиш од наутро требит нешто паренко, благо во голема тепција да им дајиш на пријателите (сватовите) . Се метет двороите (Оџески 1987) „Невестите и девојките играет клиска“ се берет пченка. Телците не се вракает Петреска 19978/52).

- Благо да каснет телците ново и зелено...
(исказ Душанка Даниловска – Велебрдо)
- Еда грдо што си лично благослов кон
момичињата да бидат убави и здрави

(исказ Душан Даниловски – с. Белебрдо).

5.1.Дувачки инструмен Борија – поврзан со пролетниот циклус Летник и Ѓурѓовден

Изработката на боријата е поврзана со пролетниот циклус празници и тоа со празникот Летник и Ѓурѓовден. Во народната традиција се практикува чинот да се поздрави пролетта, разбудувањето на земјата од зимскиот сон и стремежите за плодна година со многу берикет и стока, за здравје на добитокот и луѓето. ¹На 3, 4 и 5 мај во 3 часот наутро се оди по гороцвеќе кое се нарекува бучибутим, а верувањето е во тоа што се очекува бутимот преку текот на годината да име повеќе млеко. На крајот од обредот цвеќето, венчињата о бориите се фрлаат во Радика, а сите се упатуваат кон месноста Накала и продолжуваат со веселбата. Мажите на тој ден печат јагниња и јариња,

фрлает пушки, пијат кафе, се натпреваруваат во фрлање камен, играат појас и скокаат. Жените берат билјачки, варат црвени јајца, а девојчињата се лулаат и играат ора. Навечер се враќаат дома, се плетат венци од цвеќиња наречени запотки и се редат на вратите и прозорците од куќата.¹ Вечерта под перниците на сите од фамилијата се ставаат ореви, костени, шеќер, јаболко и дренова гранка, па секој мора да стане утрото рано и да каже: „Да сум лесен како орев, да сум јак како костен, да сум благ како шеќер, да сум црвен како јаболко и да сум здрав како дрен“. На Летник верувањето било да се стане многу рано, да се измиеш во река за да се удават болките, а потоа се триела половината од телото со речен камен за никогаш да не те боли¹⁸⁴.

Доколку се анализираат изведувачките можности на инструментот може да се забележи дека со вртење на отворот со раката се произведуваат два тонови, но и со предувување во самиот инструмент. Свирењето на свирката е во стакато техника, т.е. отсечно свирење со помош на јазикот при што се допира со врвот на јазикот врвот од прдаленката. Свирењето на овој инструмент е придружено и со

¹⁸⁴ Абдула Оџески, Жировница во просторот и во времето, Скопје 2000, 71.

песни, типични за пролетниот ритуал, чии вокални линии се движат умерено, а се украсени со мали мелизматични, украсни тонови¹⁸⁵.

За жал, современиот начин на живот и се поголемата миграција на населението од село во град, има голем придонес овие обичаи полека со текот на времето да бидат заборавени. Во некои од наслените места за среќа и во денешно време се практикува како на пример Жировница, додека во Скудриње и Ростуше актуелен бил до пред десетина години.

Боријата според својата градба и можност да произведе звук потполно влегува во групата на музички инструменти. Низ населените места во Македонија таа се сретнува под повеќе називи како: труба, бурија, тураленка, тороле, но во сите ја има истата улога. Припаѓа во редот на детски дувачки инструменти кои имаат најавна функција¹⁸⁶.

Го најавувале доаѓањето на пролетта и сите убавини што треба да се случат во текот на годинат што претстои. Пролетта е периодот кога природата се

¹⁸⁵ Боривој Цимревски, Некои музички карактеристики на Ѓурѓовденските песни од гостиварското село Битуше, Македонски фолклор бр.12, год. VI, Скопје 1973

¹⁸⁶ Тимко Чичаковски, Македонски традиционални музички инструменти, Скопје 2011, 17

буди од зимскиот сон, ког вегетацијата и зеленилото се најзастапени и многубројни и поради тоа и времето на изработка на овие инструменти е во тој период. Поради едноставниот и најприроден начин на изработка на овие инструменти, каде што се користат само природни материјали и многу мала обработка, постои можност овие инструменти да бидат едни од најстарите¹⁸⁷.

Поради тоа и обврска на сите идни генерации научници кои ја истржуваат традицијата е да им посветуваат подеднакво внимание и посветеност на овие инструменти кои се дел од македонската традиција.

Многу значајни информации за орската традиција и за нејзиното значење дава и Драгослав Антонијевиќ кој играта ја става во иста паралела со трансот. Според него играта луѓето ги доведува во транс, но преку трансот луѓето можат да бидат излекувани и пак вратени назад и нормално да функционираат.

За постанокот на традиционалната игра толкувања дава и Кирил Пенушлиски¹⁸⁸. Потеклото на

¹⁸⁷ Драгослав Антонијевиќ, Ритуални транс, САНУ, Београд 1990, 37.

¹⁸⁸ Кирил Пенушлиски, Македонски фолклор, Историски преглед, Матица македонска, Скопје-Мелбурн 1999, 509. Тихомир Ѓорѓевиќ, Наш народни живот... 34.

поезијата е сврзано со појавата на кинетичкиот (дифузниот) говор. Тогаш е создадена и првобитната уменост на човештвото или т.н. првобитен синкретизам, што бил составен од елементи на игра, музика и песна и непосредно поврзан со трудовите процеси на првобитните луѓе.

Посочувајќи повеќе автори, потребно е да се лоцираме на терминот игра во поширока смисла на зборот што, според некои автори, подразбира забавна игра, друштвена игра, социјална игра и на крај орска игра¹⁸⁹. Тихомир Ѓорѓевиќ во неговото дело Наш народни живот, орска игра ја класификувал како: игри во кои тежнението кон играта се манифестира на начин на кој телесние движења се насочени во правец на изразување на човековите чувства и за задоволување на човековото чувство за убаво.

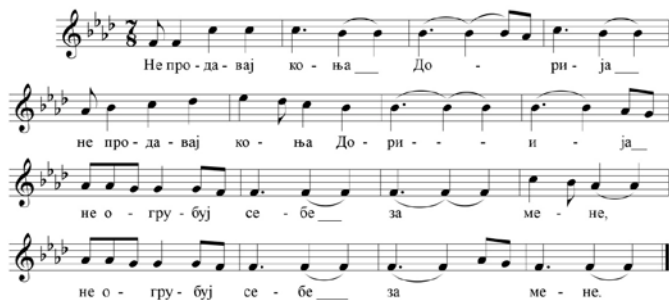
¹⁸⁹ Тихомир Ѓорѓевиќ, Наш народни живот... 34.

Една од песните која се пеела во пролетните
циклуси:

АЈДЕ БРАТЕ ДА РУЧАМЕ

НЕ ПРОДАВАЈ КОЊА ДОРИЈА

НЕ ПРОДАВАЈ КОЊА ДОРИЈА

Не огрубуј себе за мене,
Сама че ти дојдем по тебе.

Сама че ти дојдем по тебе,
Гладна и жедна за тебе.

Гладна и жедна за тебе,
Гола и боса по тебе.

Информатори:

Мемишевци од Гора, Албанија, едногласни
песни во придружба на тамбури
Дешифрирација и мелографија – проф.Милица
Василевска Калајџиеска, СМБУ “Илија Николовски
Луј”, Скопје

6. САМЕ ЛИМАНИ ЖАРНОВСКИ – ПОЕТОТ ОД РЕКА

Ако некаде слушнете една од најубавите македонски изразни форми на македонскиот јазик, секако, тоа е големиот дух на поетското творештво на Семе Лимани Жарновски. Ако се вдлабите во неговите книги, ќе видите точно дека сето наше истражување всушност за идентитетската категоризација за јазикот и јазичните форми на Македонците со исламска вероисповед се длабоко втемелени во овој автор. Семе Жарновски во својата поезија крикнува за јазикот, за неговата татковина, за неговото битие, за неговото самоопределување за стремежот на македонскиот народ. Ако ја читате поезијата ќе видите дека тој крикнува и се бунтува со егзистенцијата на опстојувањето на Македонците со исламска вероисповед и особено со зачувувањето на јазикот кој го говорат. Ако некаде има такво ехо, таков звук, таква раскош и сила на метафори, слободно можеме да кажеме дека покрај Блаже Конески, Анте Поповски, Гане Тодоровски, Ацо Шопов, Јован Котески и многу други наши автори од македонската современа поезија, не можеме да го прескокнеме Семе Лимани Жарновски. Целиот свој

живот го поминува во родното место каде што всушност и најмногу ги црпи мотивите за својата поезија. Неговиот жировнички писок е всушност писок за потрага по сопствениот идентитет. Ако се втурнете подлабоко ќе видите дека никаде нема таква симболичко метафоричка структура која е поврзана со неговото село Жировница и со селата кои опкружуваат околу Жировница. Неговиот опус е неразделно од природата која во Реканскиот крај е една од најубавите. Но, не се потпира само на природните убавини. Се потпира на преданијата, на митолошката димензија кои го следат човек од неговото раѓање, па до смртта. Сè е испреплетено кај Сами Жарновски, и духовното, и природното, и стварното, и митското, и емагинативното, и сетилното, и рационалното, но пред сè филозофското промислување на одгатнување по идентитетот. Ако можам да кажам дека постои некој современ хероизам, за зачувување на македонскиот јазик, односно за зачувување на дијалектната форма што ја говорат Македонците со исламска вероисповед, тоа како алфа и омега претставува Сами Лимани Жарновски. Неговото опстојување, издржливост, трагиката на преселбите од родното место, да се излезе победник од страдањата, трагиката на

егзистенцијата, се основни мотиви кои ја одгатнуваат неговата раскошна поезија. Чекор по чекор, внимателно, Сами Лимани Жарновски се соочува со предизвиците во обидот нешто да не погреша, да не надмине, да внимава на заканите кои постојано го демнат. Од аспект на поезијата на Жарновски се потврдува посебно инструктивните елаборации на поинаков пев во делот на реканскиот говор, врз база на извршената синтеза на претходни сознанија. Од овие нови специфики и нијанси на овие говори од Велебрдо, од Жировница и од Ростуше, ќе видиме дека е зачувана стаменоста на гласовниот систем. Зачувувањето на ваквиот гласовен систем е битно за јазикот, а особено битно и за поетскиот јазик. Жителите на овие краишта на тој начин ги зачувале скриените тајни на силата и моќноста на гласовите и не се откажале од нив. Туку напротив, со текот на времето тие уште повеќе го дооформувале и го доозвучувале. Нивниот говор е единствен. Таква певливост на говор на созвучност и повеќезвучност има само во Реканскиот крај и во Горанскиот крај. Ова дооформување и доозвучување на јазикот можеме да го поткрепиме и со многу примери кај Сами Лимани Жарновски. Всушност, неговата тајна е токму силата и моќноста на гласовите во една нова

поетска функција која има многу друг полн израз, полнокрвен израз и го прави стандардниот македонски јазик да биде уште помокен во стилот на говорот и во стилот на изговорот. Еве како таа специфика во певливоста е остварена во дел од песната „Бесмртен јазик“:

„...Дојдите на Ѓурѓовден, денот цорвен ко се роѓат на исток росата како се цедит на пупите меки да и видете обичаите наши престари што ја повиваат пролетта ко свилени пелени и што ја доат вистината со топло козјо млеко елате да ја чуете песната што остана жива цуцете што ја пеат на нишалка...“

Слушнете ја таа метафора, таа структура која баботи како хомеров стих заплисната со блескави метафори на слики на долината на Река. Да се сетиме на она што поетот Семе Жарновски ќе го каже за изгореното село Болетен:

„...Мора да влезете како драма во обраќањето на поезијата. Исто е кога се обраќате кон реката Радика, кон планината, кон реките, кон темјанушката, кон култот на природата, кон цуците, кон можите, кон жените, кон потот. И најпосле: „О убава темјанушко моја, кажи, кажи како да те преболам уште жив...“

Јазично стилските мотиви и тематските мотиви заземаат особено место во современата македонска

поезија. Затоа ако го читате Семе Жарновски ќе видите дека тој дури е и модерен по својата структура, но ги користи и традиционалните форми кон изразот. Всушност, длабоките слоеви на неговиот поетски дискурс, секако, укажува дека тој длабоко бил втемелен кон читањето на поезијата на Блаже Конески, Анте Поповски и Гане Тодоровски. Ако ги свртите страниците на неговата поетска книга „Распукани Бигори“ пишувана во 1970 година ќе видиме неколку аспекти кои се дополнуваат. Првиот аспект се премрежињата, судбоносниот крик, хероизмот, недоразбирањата, негирањата низ целиот негов живот. Односно, низ сè она што минува еден Македонец со муслиманска вероисповед. Особено тоа добро го кажува Жарновски во примерот дека никогаш нема да се откаже од својата нација и корените. Вториот аспект е неговата егзистенционална несигурност до тага, до болка за подобар живот, потрагата за добрината за општочовечката смисла на човечкото постоење на универзумот. Кој сум? Што сум? Зошто сум? Чиј сум? Кому припаѓам? Кој ме сакат, кој не ме сакат? Каде да одам, кај да се вратам. Да се сетиме на неговиот крик, „не викајте ме торбеш зашто ѕвездите ќе ми изгаснат во очиве и ќе се исцедат како солзи на

доенче“. Таа симболика на изгаснати свезди, очите и солзите на доенче, ја прави уште поекспресивна таа трагика на идентитетот на Македонците кои се борат со векови за својата идентитетска себеопределеност.

Или во неговата книга „Тишина, бол и крикови“ од 2003 година, поетот ќе ги испее и следниве стихови:

Уште во татковите жили шепотот им е на македонски

Кога излегуваат од мајчини утробы плачат на македонски.

Еве тука ја согледуваме неговата поврзаност несомнено во читањето на Анте Поповски и неговата песна дека и свездите шепотат на македонски јазик.

Ако непокорот е субина, тогаш нему треба да му оддадеме почит и треба да се коленичи пред непокорот, без него сета крв ќе се засиреше во скришна осојница, пее поетот Жарновски.

И покрај неговите животни премрежиња, трагиката на егзистенцијата, поезијата на Саме Жарновски има една чудна, темна засенченост, покрај химната на природата, на животот, химната на убавината, особено на девојките, на живописната природа, тој сака малку да побегне и кон легендите, кон митовите, кон преданијата, кон една негова чиста

имагинација која се базира врз чудните волшебства на тој заумен јазик што го имаат Македонците со исламска вероисповед и нивните преданија. Така, во неговата книга „Изгрејсонце во Реки“, ќе напише: „Целата карпа е волшебен змев што издишува пламен и ја позлатува Река“. Всушност, тоа бегане кон таа темнина, кон тоа себезатскривање, кон тој аутомонолог е всушност само за миг да се потсетиме дека јазикот нивни е зачуван токму заради усните преданија или заради оние роднински врски кои подолу ги објаснуваме.

Во неговата книга „Тишина, бол и крикови“, од 2003 година, тој ќе еруптира во една вулканска метафорска ерупција. Таму ги отвара ширум портите на сопствената душа ќе запише: „Гласот на тишината што може и векови да преврте и на ѕвездите да им ги прераспреди седиштата и светлината да ја пресели во присоите од Река, Жупа и Дримкол. И огнот да го запали во засилените вирови на Радика и чешмите да ги вразуми дека треба да пеат на мајчиниот јазик“. Сами знае дека или ќе умре или ќе биде херој. Молкот не е повлекување за Сами Жарновски, а неговата тишина може да биде громогласна и силно уривачка, тектонска, да сруши, да запали, да го снеса. Неговиот мотив во поезијата

која не е многу анализирана, а ја има во „Распукани бигори“ ќе видиме и во „Неграчи тажна птицо“ дека тој всушност го зема и мотивот на мртвата љубена на која ѝ се обраќа поетот. Несомнено, тука сака да каже дека она што е во обредната македонска литература, а ја имаме особено во комитските песни и во тажаленките кога разговорот го прават најчесто луѓе комити кои заминале со мртвата свршеничка или девојка, тој мотив прави еден нов мотив, сличен на мотивот Евридика од Античката митологија. Сака да излезе од корпусот на роднинските врски и на егзистенционалниот мотив во поезијата. Сака да влезе во митовите, сака да влезе да се надкриви кон гочливоста на подбивот кој е толку чест мотив на овој поет. Сака скришно да побегне некаде далеку, да се скрие во гробот, да биде помирен, да биде сам. Неговата потреба да се скрие е всушност потребата на мотивот на Евридика: „скриј се, скриј се љубов моја, во гробот мислам помирна си зошто мртвите не знаат за подбив и торбата гние и постепено умира“. Има една чудна носталгија кон нешто недоречено за мртвата љубов, а гротескноста на подбивот добива една универзална трагична димензија. Затоа може да кажеме дека Семе Жарновски нè скаменува. Семе Жарновски нè устројува да размислуваме дека

можеби е единствен поет заедно со горанскиот поет Назиф Докле кои силно ја детерминираат идентитетската определба на Македонците со исламска вероисповед и нивната дијалектна форма. Кај обата поети јазикот е преполн со соковите на префинетиот говор од Река, а кај Назиф Докле од Гора во еден чудесен трансформиран маркантен експресивен силен со нова акцентска целост, со нов говорен пев и градат посебен опус во скалата на македонските поетски вредности. И затоа да не го забораваме големиот автор Славко Јаневски кога на едно место ќе изговори дека писателот имајќи ја предвид целокупната проблематика на јазикот и идентитетот ќе каже: „Македонците муслимани самите си се определиле за тоа име. Го говорат оној мајчин јазик на кој пееле и пее Семе Жарновски од Жировница“. Ова што го кажува Славко Јаневски ја потврдува мислата која ќе ја опее поетот од Река „Само лисјата умираат наесен, дрвјата живеат сè додека е сочен коренот“.

Всушност, над дваесет години силно и жестоко говореше Илија Милчин за Горанците. Сè додека е жив некој во литературата како Семе Жарновски, ќе знаеме дека во македонскиот јазик покрај Самета Жарновски и покрај Назиф Докле

имаме уште илјадници, Македонци кои ја зборуваат најубавата дијалектна форма. Илија Милчин ја остави пораката на Факултетот за драмски уметности да се занимава со дијалектната форма на Македонците со исламска веросповід.

Преку поезијата на Семе Лимани ја гледаме судбината на идентитетската маргинализираност. Семе крикнива од презирачкиот, понижувачки одраз. Знае дека непризнавањето или погрешното признавање може да штети, може да биде форма на притисок во лажен, редуциран и искривен облик на постоење (Haris 1999, 68).

Семе крикнува до болка, обременет како национал-романтичарски воин по корените, по јазикот, по идентитетот. Таа јазична експресија го вовлекува во уште поголемо полихимнично руво, по барањето кое знае дека станува невозможно.

Еве го примерот на поврзаност на т.н. роднински врски за кое Семе цврсто се држи како Дон Кихот, да не се оддели од јазикот, од себепрепознавањето, од благословот македонски. Нема голем простор за маневар во поезијата, тука е сконцентриран во болката, во природата, во Радика, во каменот, во Жупа, во обичаите и обредите.

“Уште во татковите жили шепотат на македонски, кога излегуваат од мајчината утроба, плачат на македонски“.

Каква експресија во поетскиот израз, небаре детерминанта во кој друг не смее да влезе, нема пристап, нема прибежиште оти само таму во Река “децата плачат на македонски”.

Да не би да погреша поетот, некој друг да им позема на џунгуранјата она што е нивно, јазикот македонски.

“И чекорот на заодувањето им е по ритмот на ороото македонско. Пресечете им ги ножензата и сакати ќе се влечкаат по македонски. О, бездушници проклети оставете ги на мира џонгурињата од Жупа. Мајчиниот говор нека им гргори во грлата и ѕвездите господови ќе ве почестат со благослов македонски”.

Не го испушта Семе јазикот, цврсто го држи и во метафората и во метриката и во ритмот со обредната поезија. Не остава во стихот ништо да се вовлече што не е потребно што е туѓо. Небаре сега ја пишува песната, а нам сега и веднаш ни ја открива, сензационално вистината. “И сакати ќе се влечат на македонски” каде што Семе го брани родот свој и јазикот свој, само да не се случи некоја стихија,

хаварија.....(пример како кај А. Поповски “И мртов памети поетот”).

Помислувам дека Жарновски го знаел Осип Манделџштам, како прво да ја составувал песната, а потоа ја запишувал. Сами е непрекорен во јазичната форма, прецизен, чист до една висока морална, интелектуална, чувствена вредност. Искрен до болка, храбар до смртност.

Нешто што го крепи ова наше мислење е она што Гогољ го кажува: “До едноставноста треба да се нарасне”.

Да ја анализираме песната на Жарновски “Ве молам”.

Ве молам

Ве молам кога ќе ми ги склопите очиве
Не муезин
Туку гласот на Радика
Да ми испее есела

Не имам
Туку брлива луња
Да го изние моето тело

Не ќефин
Туку снежни фортуни
Да ме повијата во бело

Не џемает
Туку голите камења на Река
(вечно исправени во карпите)
Да ми испејат дова

И нелуѓе, не луѓе, не луѓе
Туку темни копита од бикови
Да ме покријат со земја

Зашто никоја не ме измачуваше толку
Колку луѓето што ми пријдуваа “Со угода”
А гореа од желба да умрам

Над мојот гроб, на исправен кол од бреза
Наврете ја мојата кошула со боја на небо
Што ја носев само на празник
И само Радика да ме исплаче со две-три солзи
Колку да не се рече –
Дека никого ближен сум немал.

Не бега Семе од неговата религиска определба, напротив во многу од неговите песни ќе се потпре, ќе се наслони токму на неговата вера, како на карпа, на врв планина. Тоа е дел од неговата интима, нешто што е негова нераскинлива затвореност, а прибегнува да ја отвори, да ја докаже, да ја искаже. Во оваа песна јас дури би се согласила дека е Исповед, цврсто држејќи се до интимната желба на последното патување. Но, последното патување да не биде без Река-синоним на животот, љубов, своина, татковина земја. Сè што негово е Река и сè што е Река е Семе Жарновски.

–“Не муезинот да ми склопи очите- туку гласот на Радика”. Радика му е метафора на муезинот-таа му е поблиска од помошникот на оцата.

- Не имамот да го измие неговот тело туку луња, не кегин, туку фортуните да го повијат во бело (обичај кај муслиманите при погребувањето), не џемеат, туку голите камења на Река да му испеат молитва. Оваа паралела на обичаите при погребувањето кај муслиманите, Семе ќе го замени ритуалот со фортуна, со карпите, со биковите, со Река.

Во оваа монументална химнична песна Семе само прави чекор кон сопствената слобода пред

смртта, како негов единствен облик на постоењето. Песната, јазикот стаменитоста на стихот, самиот како епски јунак ќе ја побара неговата најубава кошула (синоним на младост, свадба, белина, слобода) што ја носел само на празници. За повторно да ѝ се обрати на Радика, да го исплаче со две-три солзи (Радика синоним за тажачките, мајката, сестрите, блиските)- Радика синоним на мајка што оплакува.

Оваа песна е редок изблик на исповед, тоа што верата и религијата се несомнено важни за животот и егзистенцијата на поединецот, но крикот на својот јазик и во миг на смртта како ехо по сопствената трагична потрага по идентитетот. Всушност, во оваа песна го имаме обредот како феномен на особена природа (обред на погребение кај Македонците муслимани). Особено токму во песната имаме обид за обред- драма-т.е. драма со обред со формална претстава, перформанс.

7. ГОРАНСКИ СЕЛА ВО КОСОВО

Крстец

Според усмените преданија ова место е ново населено место од сточарите од село Рапча, кои на почетокот дошле со привремен престој, а подоцна ги основале двете села со исти имиња: Голем и Мал Крстец, или Долни и Горни Крсрец. Ги нарекле со име Крстец што значи Крст. Рапча се формирало некаде на крајот од десеттиот век, некаде во времето на цар Самоил. Селото Рапча се пренаселило од придојдените Словени – Македонци. Од еден топоним со верско православно потекло (Иристијани – Крст) што значи Крст, се врати на едно населено место.

Крстец се наоѓа на десната страна на реката Плав (Лума) во средниот тек, земајќи дел од територијата од реката до врвот на Коритник.

Територијата на ова село се наоѓа во југоисточниот дел на планината Коритник. Според Ј. Цвијик и двата Крстеци се протегаат во терен на тектонско лизгање, од каде многу добро се гледаат четирите тераси на некогашното езеро, кое ја

покривало цела Гора и дел на Опоја. На север, исток и запад од ова село и ден денес се наоѓаат гигантски карпи. Ова село е со слаба вегетација, ограничена од многу фактори. Меѓу главните фактори се: студените ветришта со сибирски карактеристики, големите аплитуди на температурата и друго.

Ова село има многу извори кои овозможуваат наводнување на дел од земјиштето и со наѓубрување на ова земјиште жителите осигуруваат дел од нивните приходи за живеење. Главно, селаните одгледуваат пченица, 'рж, јачмен, крмни растенија, како и компири, зеленчук, овоштарство.

Топонимијата на двата Крстеци: Припозен, Ливаѓе, Гоњи соф, Грашина, Присиште, Лозје, Рудина, Буделиште, Козарево, Оботи, Кошаре, Трингла, Упаленик, Бачила, Осоје, Гуједарник, Ливадишта, Задеф, Беф камењ, Дупен камењ, Ограѓе, Вертишта, Честак¹⁹⁰.

И во ова село, исто како и во другите села на Гора, куќите се поделени на населби. Ова село е поделено според роднинските врски. Во Мал Крстец живеат родовите Мијачофци и Рамаданофци, а во истото село има и една друга населба што се вика

¹⁹⁰ Лецај И.- Топомините во Гора. „Sharr“ , 40-41, 2000

„Каменова,, која е и понова и има 28 куќи, а заедно со другите две населби, селото има 52 куќи.

Голем Крстец се наоѓа на околу 1 км. источно од Мал Крстец и има речиси исти топографски поглед и се наоѓа на планината Коритник.

Од двете села, двата Крстеци, мерите на земјиштето и планините имаат околу 1400 хектари. Ливадите и нивите ги имаат овие топоними: Ротајске њиве, Сулејманова њива, Равењ, Ливаѓе, Потелевец, Лозје, Грашинац, Субашина, Падина, Ливадице, Сисиште, Мачкино, Борујец, Гуједариште. Големиот Крстец има две населби: Жилинци со 30 куќи и Долофци со 66 куќи. За прв пат ова село, како и другите села во Гора се електрифицира во 1962 година.

Орчуша

Ова населено место се наоѓа на десната страна на реката Плав (Лума) спроти селото Крстец, на една од терасите на некогашното езеро. Од западната страна, оваа тераса е уништена од тектонско лизгање. Заедно со Очикла, Оргоста, Орешак, ова населено место е едно од најстарите во

областа на Гора, што ја сочинуваат селата во Гора со латински имиња. Орчуша има мала територија, пасишта и шуми. Затоа како во минатото така и денес, над 90% од приходите на селото доаѓале и сеуште доаѓаат од печалбарите.

Орчуша има малку земја и ограничена топонимија. Голема Леска, Јохе, Доф, Борски рит, Ограѓе, Порека, Шипок, Равњиште, Гуједарник, Врбе, Сртој, Вилан, Бучало, Задеф, Корита, Рудине магаречке, Тркас, Осоња, Кајнаци, Грашишта. Орчуша е село со туристички вредности, на територијата на ова село има многу студени извори кои во својот хемиски состав имаат и карбонати. Во ова село секој 25 август, традиционално е стрижењето на орците. Стрижењето е народен празник што го празнуват Гораните и Луманите. Селото има и фолклорни вредности. Многу народни пејачи биле од Орчуша. Исто така, ова село е познато и по ората.

Селото Орчуша се споменува и во Душановата карта како дар за Манастирот „Свети Арангел„. Денес Орчуша има околу 100 куќи. Фактички ова село секогаш било празно, повеќе од жителите биле на печалба, бидејќи земјиштето не било доволно, пасиштата скоро ги немало. Во ова село е

инсталирана и една хидрометереолошка станица што го мери водостојот на реката.

Рапча

Рапча се наоѓа на источниот дел на планината Коритник. Низ ова село минува реката Плав (Лума). Водите што течат од Брод и Диканица се спојуваат и се влеваат во оваа река. Таа има брз тек и водата не пресушува ни во летниот период. Во тек е некој заеднички проект со Косово за нејзините води да се користат за наводнување. Долината на Рапча е граница на масивот на Коритник со Шарпланина. Кон крајот на ливадите на Рапча биле водениците, кои се користеле од многу села во оваа област. Селото имало добра економска состоја. Освен приходите од печалбарството, ова село имало и добро земјиште.

Ова село се споменува и во Душановата карта во 1348 година и било подарено на манастирот „Св. Арангел„. Исто така Рапча се споменува и во Салнаменот на Косовскиот вилает. На прв поглед ова село изгледа хомогено, но фактички со тесни патеки е поделено на четири населби. Не многу далеку од ова село се наоѓаат две нови населени

места: Круша со 20 куќи и Романица со 13 куќи. Куќите на овие места се изградени на два-три спрата и се со големи димензии. Од западната страна Горна Рапча се ограничува со пасиштата и со мерите (нивите) на планината Коритник кои се: Чештак, Орашека, Полјена. Од северната страна се мерите Сигестрас и Килајце кои се на височина од 1.250 метри. Во Горна Рапча (Стара) живеат овие родови: Балабановци со 65 куќи, Куачофци со 28 куќи, Иброфци со 62 куќи и Пачагризофци со 39 куќи.

Топонимијата на селото: Шехојца, Лугује, Слупишта, Бело Поле, Бухајца, Пихој, Стезно, Пот капе, а местата кај ливадите се нарекуваат: Равњишта, Орваник, Борпачагризов, Голем пажеќ, Хасаново, Урвишта, Богданица, Лесце, Јеремије, Долјечи, Лепорице, Дубице, Корита, Мечка.

А по нив се планините Капеш, Сруденец, Долне корита, Гориње Корита, Смолике, Исметово чешмиче, Корита, Довња полена, Горња полена.

Во 1955 година се изгради водоводот, а во 1961 година селото се електрифицира.

Долна Рапча

Според наведеното, двете Рапчи имаат заедничко земјиште кое е поделено подеднакво меѓу куќите на селото. Пасиштата и земјиштето на Долна Рапча се: Гумењишта, Лазој, Ливаде, Топлец, Цигани, Осовник, Дубице, Студенес, а поблиску до селото се: Богданице, Стежно, Филибине, Куќарице, Горкаќе, Плоча, Букојец, Маринец, Лисичева, Лутова.

Населбите на Долна Рапча се поделени според роднинските врски. Ридовите се Ајазофци, со 25 куќи, Бричкофци со 40 куќи, Сурдуљофци со 48 куќи, Малекофци со 52 куќи. Денес селото Рапча има околу 1.500 жители, бројка која кажува дека во Рапча живее повеќе население отколку во 1895 година, според податоците од рускиот конзул Јастребов, живееле во цела Гора.

Враништа

Спрема историските документи, враништаните биле најголемото племе на движењето на Богомилите, и немале можност да седат сите на едно место и се поделиле: еден дел во подножјето на

Јабланица во село Враништа (во околината на Струга). Другите здруженија со Арбанаси, заминале за Влора, каде што го оформиле селото Враништа. Преселените во Враништа кај Влора, го загубиле и македонскиот јазик¹⁹¹.

Враништа е населено место со стратешка и доминантна позиција на Гора. Речиси е центар на Гора и не без намера, ова населено место во периодот на османското владеење, било административен центар на оваа област¹⁹².

И до 1932 година Враништа било административен центар на областа Гора.

Условуван од некои фактори, со кои се соочувала југословенската администрација, овој центар бил преместен во Драгаш. На Гора и биле доделени 9 села кои и се дадоа на Албанија, а Драгаш се направил административен центар на Гора и Опоја. Поделбата на Гора на два дела, помеѓу двете држави, довело до паѓање на економијата во некои центри како Шиштавец, Брод, Враништа, и воопшто на цела Гора¹⁹³.

¹⁹¹ *Гечо П. – Географија на Албанија, издание Тирана 1965.

¹⁹² *Мелеки Х.- Опоја и Гора, географски осврт, Драгас 1994.

¹⁹³ *Калеси Х.- Два латински натписа (Скопје 1966).

Враништа се наоѓа на левата страна на реката Брод и има ритчест терен, формиран од терасите на некогашното езеро во неогеновата епоха. Со името Ивраништа е запишано во Душановата карта во 1348 година и во Салнаменот на Вилаетот Косово. Според пописите, за некои години прикажуваме табела за движењето на бројот на куќите и населението на селото Враништа по Втората светска војна.

Година	1948	1953	1961	1971	1981
жители	755	771	815	884	924
куќи	127	138	142	161	180

По 1932 година, Враништа доживеало демографско и економско паѓање и дошло до иселување. Во најголем број се иселувале во Турција. По Втората светска војна, главните приходи на живеење биле од пчеларство, посебно во Србија и Босна. Ова село се наоѓа на 1000 метри надморска височина.

Тука се одгледува пченица, рж, пченка, зеленчук, а ова земјиште е погодно и за одгледување на компири¹⁹⁴.

Напоменуваме дека пред 1912 година само во Враништа имало училиште. Таму учител бил хафизот Мехмет Алија, патриот од Гора. Во образовната реформа по 1912 година тој барал образованието да биде на мајчин јазик, но во истата година, тој бил тајно убиен кај реката помеѓу селата Враништа и Млика.

Топонимијата на селото Враништа е: Влашка, Чистим, Вишерит, Полје, Стап, Црнило, Букојна, Премене, Маслордес, Мланестин камењ, Држојца, Рудина, Порека, Прекопоток, Гумења, Грашишта, Кадрине ливаде, Стара чешма, Широке нивје, Камењичиќа, Брезојца, Стеница, Кашки поток, Горњи мост, Крљеве рупе, Рибаниште, Чопур, Грешна Леска, Старилази, Требеш, Грчки поток, Бела вода, Смрекојна, Леф камењ, Плоча, Иброва њива, Береке присово, Ержишта, Тошица, Вукова дупка.

¹⁹⁴ *Чаволи Р,- Дукагин физиономска и наталнофункционална регионализација, Приштина, 1977.

Глобочица

Селото Глобочица се наоѓа на десната страна на реката Рестелица пред таа да излезе територија на Албанија, блиску до селото Борје, на височина од околу 1300 метри. Со поставувањето на границите помеѓу Албанија и Југославија во март 1923 година, под притисок на Југославија, на ова село му биле дадени нивите и еден дел од планината кои биле сопственост на селото Борје. После овој период Глобочица станала важен административен центар.

Во селото Глобочица имало и еден граничен премин каде што од албанска страна на граничниот премин немало квалитетна царинска администрација, туку обична пошта со неколку војници. Глобочица има остра клима, скоро иста со климата на селото Шиштавец. Во зима температурите се ниски, затоа што ветровите од Шарпланина дуваат цела зима.

Името Глобочица е познато во Душановата карта во Салнаментот на Косовскиот Вилает. Во 1348 година во Душановата карта Глобочица го наоѓаме со 60 куќи, во 1885 година ова село имало 60 куќи, во 1904 година имало 80 куќи, и во 1999 година со 204 куќи и со 1012 жители, од кои во 5 куќи имало Срби, а во 10 куќи 10 Албанци.

Глобочица е големо село, основна економија е сточарството, има многу пасишта на северозападната страна на Шар Планина и на планината Борје. Земјоделските растенија се рж, компир, пченица и повеќе крмни растенија. Најголеми приходи има од сточарството. Селолто е населено, главно, од Горани, а јазикот што се зборува е македонски, во горанска варијанта.

Крушево

Крушево се наоѓа во подножјето на Шарпланина, на планински терен, во височина од 1.156 метри. Тука не се гледаат траги на некогашното езеро, зашто кон кој правец се движеле водите, ледниците од двата планински масиви – Шарпланина и Калабак – каде од нив е формиран текот на реката Рестелица, која постои и денес.

Во Крушево и во селата околу него наоѓаме големи масиви со камења. Овие се моренични фрагменти што го документираат движењето на некогашните ледници.

Ова село има малку вегетација и од време навреме во него стигнуваат големи ледници што лизгаат по Шарпланина и Калабак, кои се покриени со снег. Денес речиси цела година владеат континенталните ветришта, бидејќи медитеранските не можат да навлелзат од ридовите на Борје и Орчуша. Во Душановата карта се зборува за чисти планински масиви, кои денес не постојат, се исекле и на овие места се отвориле нови пасишта.

Крушево се спомнува во картата на манастирот „Св.Арангел,, како и во турскиот тефтер од 1455 година. Населението на ова село било:

Година	1948	1953	1961	1971	1981	1999
жители	281	319	377	513	646	712
куќи	71	40	58	58	84	107

После 1912 година, ова неселено место било во тешка економска состојба. Во тој период имало многу бегалци. И денес, економијата на селото се потпира на емиграцијата.

Топонимија на селото Крушево: Оцин камењ, Зорина рупа, Радоф камењ, Дејкин камењ, Барбула, Јаор, екаличево, Свибе, Сврака, Гладница,

Страторја, Пот круша, Брдо, Бара, Миљенков, Љубошка, Љекота, Тумба, Ограѓе, Чукар, Јасица, Табија, Језерце, Ѓиноф доф.

Извори и други реки се: Дејкине воде, Лекота.

Ова село ги има овие планини и мери: Јасика, Јела.

Рестелица

На јужниот дел на Гора, се наоѓа населеното место Рестелица. Околу него се издигаат стрмните страни на Шарпланина, како и многу алпски пасишта. Ова е едно од поголемите села на областа Гора, кое има многу извори и реки. Главен извор е тој што го има истото име кога минува до селото Глобочица и влегува во Албанија до селото Борје. На крајот на XVII век селото Рестелица имало 62 куќи, а во 1912 година имало 500 куќи. По немирите од војните, од ова село многу луѓе се иселиле. Во 1928 година Рестелица имало 180 куќи.

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	1393	1471	1772	2776	3473
Куќи	257	268	289	396	498

Од оваа табела произлегува дека Рестелица е поголемо село во Гора и едно од најголемите села во Дукаџин. Рестелица исто така е еден од поголемите центри на изработка (обработка) и тргување со млечни производи.

Во ова село земјоделството е втора гранка, се сеат повеќе крмни растенија, компир, 'рж. Како и во цела Гора, така и во Рестелица, присутна е емиграцијата, а еден дел од приходите за живеење се осигурувале и се осигуруваат од печалбарство. Селото Рестелица се дели според имиња и топоними што постоеле уште пред градењето на населените места. Тоа се: Шиларник, Равњиште, Кошарче, Чупревџија, Припоришта, Висок Завор, Пот Селе.

Шиларник денес е центар на селото каде се вкрстуваат многу патишта на селото, секој пат има чешма. Други се Атинаца, Демиројца, Куртојца, Гурел и др.

Равњиште: Во него минуваат патишта – Колошка. Ова име е арбанско, години порфано во

овие места немало куќи за живеење. Кошарче: Според овој топоним таму имало стадо со овци. Во оваа населба минуваат овие патишта: Воденички рит, (според именувањето има траги на една некогашна воденица). На овој пат се наоѓаат чешмите: Шалјакова чешма, Шабанова чешма, Лилова чешма (според Чабеј – Лил и Шала се арбански имиња)¹⁹⁵.

Чупервиџија: Во оваа населба минува патот со истото име Чупервиџија. Цервен камењ именуван според бојата на каменот каде се наоѓа и изворот со истото име. Гушиќе: ова е друга населба со овие патишта:

Гуша е главен пат кој на почетокот е широк.

Реки се: Гушиќе и Шупленица.

Шутрково гумно е друг пат на ова село, каде се наоѓаат и чешмите Јаова чешма и Мушка чешма.

Главен пат што ги поврзува Феризова чешма и Доф Шукеица е Шатова. Јусуфова слика и чешмата на овој па е со истото име.

Горни мост е друг пат што ги има овие чешми: Сагирина, Рамизина чешма и Висок завир.

Растелица ги има овие топоними: Баздина рупа, Долга ливада, Букулен навра, Поларупа,

¹⁹⁵ Чабеј Е. – Етимологија на албанскиот јазик, Тирана, 1982.

Милена рупа, Магаре доф, Крастац, Макојец, Рајкова, Косова рупа, Овинец, Стерге, Стожеје, Лешој, Главина, Есма, Плаиште, Клеќ, Осује, Оучулкајдин мост, Крушеко, Целова рупа, Ракиќе, Сопут, Алимов јавор, Језерце, Гутурички рит, Обадола, Добретка, Карешка, Равниште.

По течението на реката Чопур ги има овие топоними: Арсиланов, Локуф, Капи чешма, Кадница, Кавор, Попова млека, Бегизин гроб, Барбула, Ускина чешма¹⁹⁶.

Планините и патиштата на Рестелица се: Гушеќен, Јелиќе, Борчиќа, Надјела, Митрија, Кришечка рупа. Растелица ги има овие реки: Радика, Карасмустафа, Суха река, Чопур, Састав.

Овие се притоки што ја снабдуваат реката Рестелица.

Водни извори се: Јелино, Два студенца, Цигански извори, Голем извор.

Езера се: Куатово, Језерче, Језерче два (езерата се со ледничко потекло).

Камења се: Црвен камењ, Шилаести камењ, Равен камењ, Старчев, Чучул, Цер, Дејкин камењ, Остер камењ.

¹⁹⁶ *Хаскука Е, - Фузичко - географските својства на територијата на Призрен, 1976

Пасишта и мери: Чемерика, Чатма, Северое поле, Лукво поле, Радика, Рула, Мурга, Равна млака, Клеќ, Уши, Кара, Мустафа, Гинова вода, Гимитаж, Злипоточка, Крушевска, Глобочицка.

Се гледа дека еден дел на топонимите се со арбанско и влашко потекло, а другиот дел се со македонско потекло.

Кукалане

За време на проширувњето на византиската империја биле освојувани горанските имоти. За почетокот на формнирањето на селото Кукалане, легендата вели: *чума погина горанските становишта*. Населбите Премаја, Гливник, Фортеш, Тистера, Мариндоли со по 10-15 куќи сосема опустеле, луѓето изумреле. Тие што останале живи со жалење формирале ново село, кое по арбанашки јазик го викаа: **Куку е јона**¹⁹⁷ (наше бедно село).

И до денешен ден Куклане остана на старото населено место. Порано куќите на ова село биле

¹⁹⁷ *Чабеј Е. – Раните албански населени места во светлината на имињата на месата (топонимите), Тирана, 1982.

разделени, а денес се групирани. Ова село сега има пет населби кои се: Премања, Гливнику, Вртеска, Тистеришта и Мариндоли. Во XVII век во населбата Гливник имало болест – чума, па оттогаш останало празно (пусто)¹⁹⁸.

Селото Куклане, денес е едно од ретките села со почиста екологија. Во древната геолошка епоха до територијата на Куклане била зоната на тундрите. Поради мачните и тешки угорнини на ридот над селото Куклане, ледниците носеле повеќе песок и земјиште. Земјиштето е песокливо заради ледничките остатоци. Територијата беше на нивото на поранешното езеро¹⁹⁹.

Со ова име, селото Куклане е запишано и во Душановата карта, како мало населено место во 1348 година, а исто така се наоѓа и во Салнаментот на Вилаетот Косово. Според податоците со кои располагаме, населението на ова село се зголемувало. Ова населено место се наоѓа на височина од 1.100 метри. Порано теренот на ова село

¹⁹⁸ *Пулаха С. – Областа на Санџакот Дукаџин во XVI век. Историски студии, стр.38, 39, 1973.

¹⁹⁹ * Милојевиќ Б. – Функционално естетичка вредност животне средине у старом Призрену, Београд, 1974.

бил гол, биле изгорени сите шуми. Денес, на природен начин и со грижа од институциите, е подобро.

Населението постојано се зголемувало, како што е прикажано во следната табела:

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	543	551	483	605	777
Куќи	94	94	85	97	120

По извесно време, поточно во 1999 година, селото Кукалане имало околу 200 куќи.

Жителите од ова село најмногу се занимавале со сточарство, затоа што има добри пасишта на Шарпланина. Полјоделството е втора гранка во ова село. Освен од сточарството, селото Кукалане обезбедувало дел од приходите и од пачалбарство. Исто така, ова село имало традиција во борење.

Мерите и пасиштата на селото Кукалане се: Овништа, Полје, Градеш, Врбнишко поле, Преко доф, Марин доф, Шума.

Родови во ова село се: Ѓурофци, Абдофци, Чекуофци, Демовски, Изетофци, Равењ.*

Селото изобилува со чешми и тоа: Салиова чешма, Пембина чешма, Шерифова чешма, Милаимова чешма, Рајмина чешма, Горња чешма, Довња чешма, а реката што минува низ селото се вика Дружин поток.

Исто така, околу селото има камења: Бев камењ, Орлоф камењ, Мигроф камењ.

Други топоними се: Осне, Баре, Вукајмо, Куканјоник, Лисче, Киселевци, Лјелино, Диков лок, Коритишта, Премиско, Јакуп агино, Тупан, Бела земња, Бреза, Јелице, Гарје, Лјениште (лена), Чуке, Додофце, Гардеш²⁰⁰.

Лештане

Селото Лештане е старо населено место што се наоѓа на северозападната страна на Шарпланина. Етимологија на името: Името е формирано од две имиња: (леш) волна и (стане) бачила. На Лештанскиот терен се наоѓаат повеќе остатоци од леднички грутки, карпите се покриени со огромни пластови песок. Селото се наоѓа на виочина од 1.100

²⁰⁰ *Лецај И.- Топонимите во Гора., „Sharr“, 40-41, 2000

метри. Според кажувањата, вегетацијата на теренот изгорела, а потоа се создале услови за растење на дрва кои даваат можности за развој на туризмот и за екологијата. Економијата на ова село била насочена посебно кон сточарството и полјоделството. Селото има големи површини со пасишта, жителите на ова село се занимавале со сточарство и со продажба на сточарски производи.

Името Лештане се споменува и во Душановата карта, според која местото е подарено на манастирот „Свети Арангел,, во 1348 година. Во 1845 година селото имало 55 куќи, а во 1921 година имало 60 куќи.

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	537	493	593	658	755
Куќи	90	95	95	105	121

За време на Првата светска војна и подоцна од ова село имало многу иселувања. Топонимите на селото Лештане се: Бриница, Гар (Гара), Локуф, Затлокуф, Бучкојца, Раздојле, Селишта, Сврчина, Јамка, Чука, Шипок, Ј’шица, Д’лгва, Лас, Потсибе, Сенке, Ес, Вошлак, Поткрпе, Чеполица, Л’ке.

Топонимите на населбите со роднинска припадност се: Синаофци, Одофци, Касофци, Бардофци, Анѓурофци. Топонимите и именувањата на камењата се: Ќулести камењ, Здравечки кмењ, Старчева дупка. Извори на селото се: Локачка, Грекојца.

Брод

На југоисток, на околу 10-12 километри на Драгаш се наоѓа населеното место Брод на височина од 1.210 метри²⁰¹.

Сместено е во дупката што е формирана по топењето на огромната грутка на ледниците.

Брод е опкружен со ридови и падини, формирани од ледничките грутки. Има доста извори со потекло од планинските снегови. Земјата на ова населено место ја претставува првата тераса на некогашното езеро од неогената епоха.

Населението претежно се занимава со сточарство и преработка на сточарските производи. Брод бил центар на другите населени места како:

²⁰¹ *Цвијик Ј. – Основа за географију и геологију Македоније и старе Србије, Београд 1911.

Шиштавец, Рестелица, Борје и други села. Населението обработува пченица, 'рж, компир, но повеќе е ориентирано кон производи за сточарство: јачмен, уров, овес и друго.

Со поделбата на Гора меѓу двете држави, забележан е пад на економијата и културата, не само на Брод, како трговски центар, туку и на сите села на Гора. Населените центри во територијата на Албанија биле главни снабдувачи со сировини како волна, кожа и други сточарски производи.

Во Брод, до 1912-1913 година, имало над 30 продавници кои тргувале со храна, текстил, дрвенарија, преработка на метални производи и друго. Во првата светска војна поради масовното иселување од ова место, економијата опаднала, многу трговски претпријатија и продавници сосема банкротирале.

Од 1918 до 1923 година, Брод повторно станал трговски центар. Секогаш кога се затворала границата со Албанија, во Брод имало пад на економијата, а како пример, може да се спомне затворањето на границата во 1948 година. Борбата траела околу 50 години. Освен економските штети што ги доживеал горанскиот народ, започна и

нетрпеливоста меѓу двете заедници што припаѓаат на еден народ.

Со последните политички промени, може да се отворат нови перспективи и можности за соработка меѓу државите Албанија, Македонија и Косово. Тука се гледа и перспективата на Брод. Брод има и своја важност како трговски центар. Иако на Брод никогаш не му беше дозволено да се вика град, долго време тој ја играше улогата на град, затоа што освен сточарството и земјоделството се занимаваше и со други активности. Беше еден од најважните центри на материјалната и духовната култура на Гораните. Многу народни Горански песни потекнуваат од Брод. Тој бил голем спортски центар каде се организирале зимските спортови. Борачите од Брод секогаш биле прочуени во Гора.

Демографска табела на населението на Брод

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	2248	2229	1604	1485	1578
Куќи	397	418	326	288	285

Српската историографија продолжува да дава верзии за населените места во Гора, настојувајќи да ги заобиколи историските факти.

Јастребов пишува дека исламизацијата во Гора почнала пред 200 години. Јастребов бил руски конзул во Призрен во 1873 година. Исламизацијата во Гора се извршила некаде во 1670 година (Втората половина на XVII век). Милојевиќ пишувал дека Гораните до 1785 година биле православни²⁰².

Големи српски иселувања од областа на Гора биле направени во XVII - XVIII век - смета Лутовац.

Географската позиција и нејзината компактност дале можност да се зачува првославната вера во тој период,. Ако го прифатиме ова, тогаш од каде дошле денешните Горани?

Лутовац пишува: Гора била место на засолниште од други племиња (тој ги има во предвид само Србите), нешто што не се темели на историските документи. Факторите како јазикот и етнокултурните вредности, не говорат за српско присуство во Гора, туку на Македонци и за нивна симбиоза со арбанашки и влашки родови²⁰³.

²⁰² *Милојевиќ Б. – Високе планине Краљевине, Београд, 1985.

²⁰³ *Стојановски А. – По прашањето за потеклото на името „Торбеши“ и за неговото првично спомнување во пишуваните

Според Трпиќ исламизацијата во Гора била под насилство, наведувајќи дека и самиот тој е од Брод. Но освен неговото кажување нема ниеден друг документ што го потврдува ова.

Преку историски документи, С. Пулаха²⁰⁴ подобро ги објаснил настаните и тој пишува за поранаешните арбанашки жители и за горанскиот народ со Македонците, повикувајќи се на соодветна документација на Османлискиот дефтер, а тоа го покажуваат и анализата на денешниот македонсјки јазик како и разликата што тој ја има со српскиот јазик, што ја докажуваат Чабеј и С. Хоџа.

Топоминија на Брод: Чулје, Голем рид, Жолтица, Мавра, Диканечко, Јарец, Црнивер, Шутман, Сулејманица, Милјево, Змијарник, Порељицо, Јељица, Црница, Котеф, Обло, Роша, Павлица, Сељепино, Ограѓе, Скочнова, Воденица, Бела страна, Трче, Раѓљен, Рудина, Шутница, Тупан, Ораснче, Буез, Брерза, Голубарник, Зад кушта, Ушелица, Коловрбе, Качина глава, Разчепеник,

извори: Историја, фолклор, етнологија на исламизираниите Македонци. Скопје, 1987.

²⁰⁴ *Пулаха С.- За оживувањето на врските и создавањето на племиња (Родовски врски), Историски студии 1975, бр.2, стр.137.

Тишеиче, Кошјин ливадиче, Кукуљује, Намерњиче, Аребаџиница, Зат плоча, Муриѓа.

Реките што минуваат на територијата на Брод се: Лева река, Душка река, Дола река, Бучкојца, Поток. И во топонимијата на селото Брод има испреплетување со топонимијата од арбанашко, влашко и друго потекло.

Гора не може да биде развиен регион, ако не добие етнички статус. Ако е поделена на три држави, во сегашнотодемократско време може да се создаде и објави заеднички културни и економски план. Како и на горанските административни центри: Шиштавец, Драгаш, Запот треба да се даде посебен статус и на Брод.

Неопходно е во Брод да има научен институт за истражување и работа за сточарството, како и фирми за преработка и трговија со сточарски производи. Во Брод треба да се организираат саеми за изложување и трговија со производите. На културен план треба да се организираат фолклорни фестивали, на кои би конкурирале сите групи од горанските села и пошироко.

Радеша

На 3-4 километри на исток од Драгаш, се наоѓа селото Радеша. Ова старо населено место се наоѓа на височина од 1.300 метри. На оваа височина и далечина од епицентарот на некогашното езеро, била формирана првата тераса од водата на езерото. Ова населено место се наоѓа во Душановата карта во 1348 година и во книгата на спомените на манастирот Свети три маченици, бидејќи Душан земјата на ова село ја подарил на овој манастир. Радеша е регистрирано и во Салнаментот на Вилает Косово.

Табела на населението на Радеша

Година	1865	1918	1948	1961	1981
Жители	270	300	753	837	1287
Куќи	50	58	105	110	181

Ова населено место има многу добра географска позиција, има доволни мери и пасишта. Радеша е 2 километри од Драгаш.

Земјоделското земјиште е мало, земјоделските растенија што се одгледуваат во ова село се: 'рж,

компир и овошје. Од земјоделските растенија што се сеат повеќе се крмните растенија. Во ова село живеат само Горани.

Селото е групирано и поделено со тесни патеки според населбите и роднинската припадност: Горни камен, Чифчиќе, Асановце, Мешковце, Ливадице, Поток, Равен, Мемшофци, Ѓурашковци, Ајазофци, Милековци, Гашинци.

Планините на Радеша се: Орлоф камен, Шилѓегарник, Кула. Главната река што поминува во Радеша е: Радешка река. Мерите (нивите) и пасиштата се: Ержан доф, Лагује, Јасика, Рупе, Морач²⁰⁵.

Бреговите се Стење, Мев, Стеѓинца, Стергомца, Промка, Бабинапреш, Грашишта, Цервенушка, Јамчина, Присује, Заграјец, Путишта, Анифине куќича, Видралје, Ракита, Локуф, Леска, Студенчишта, Каменишта.

Горичките се: Колашко, Гробишта, Равењ, Сиба, Делгоноже, Јамка, Пештер, Куртова јоа, Крајва ливада, Лежење, Ограда, Тупан, Солишта, Пирница, Бачкоска ливада, Ќукарица, Каф, Бразда, Волешица,

²⁰⁵ *Лецај И. – Топонимите на Гора. Sharr, 40-41, 2000

Белокучишта, Извор, Плајничкомо, Шајнеско, Зазерчко.

Радеша како населено место освен големите економски има и туристички вредности. Жителите на селото Радеша, освен сточарството и земјоделството, еден дел од приходите ги остваруваат од печалбарење.

Млика

Млика е старо населено место во Гора, што се наоѓа на околу 3 километри на југоисток од Драгаш, во долината на реката на Брод. Теренот е формиран со ерозивни материјали од алувијални и дилувијални песочишта. Стратификација на тој материјал се гледа во долината од Бродска река. Алувијалните песоци и земјиштето, даваат можност за развивање на фито-растителност на долината. Млика има малку плодородно земјиште, на падините се наоѓаат трупје од некогашната голема шума.

Просечната височина на ова населено место е 950 метри. Поблиску е до селото Враништа, како бивш административен центар на Гора²⁰⁶.

²⁰⁶ *Мелики Х. – Опоја и Гора, георафски осврт, Драгас 1994.

Враништа и Млика, имаат малку од пасиштата на Шарпланина. Враништа опстанокот повеќе го обезбедува од печалбарството.

Карактеристично за теренот од Млика е што на самото место се гледа дејствувањето на природните фактори: трагите на поранешни ледници од неогениот геолошки период на Горанското езеро²⁰⁷.

Во селото Млика постои најстарата џамија на објаста Гора, која, заедно со џамијата на селото Урвич, е градена во 1353 година. Во Млика, првите исламски емисари формирале свои седиша за хумана, верска исламска пропаганда, уште кога во овие места, Турците не биле дојдени. Емисарите правеле хумана пропаганда кога српското кралство на цар Душан влелгувало во период на голема корупција. Манастирите и црквите го зафатиле целото економско производство на селата во Гора и на другите региони кои биле подарени на црквите. Населението на селото Млика се занимавало со сточарство. Млика има и еден мал дел од пасиштата на Шарпланина. Населението се иселувало бидејќи немало приходи и храна. Иселувањето било насочено кон Турција, Србија и Босна.

²⁰⁷ *Бенац А.- Студије о каменом и бакарном добу, стр.168

Млика ја има и во Душановата карта од 1348 одина и во Салнаментот на Вилаетот Косово. Во 1865 година, Млика имала 48 куќи. Ова село имало повеќе Горани и малку Албанци. Зголемувањето на населението е како во долунаведената табела:

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	461	428	428	455	505
Куќи	74	85	91	99	104

Топонимија на Млика:

Местата се викаат Царина, Лигаци, Лоз, Задеф, Окраново, Нишан, Плоча, Млијке, Стајкојец, Оџине јое, Преска, Арабашинаца. Морин соф, Горичница, Песоци, Рид, Млике, Беширова, Делге млике, Крс, Забосово, Страторје, Вуков камењ, Удројец, Катишоф поток, Гавова ливада, Бели брегој, Асоверудине, Мангрица, Скендерово, Студенци, Игралиште, Горни вршок, Долни вршок, Балторе, Големе нивје, Кубин рид, Вртача, Задеф, Више Задеф, Доинично маало, Имероф мос, Растурен камењ, Јеченишта, Газилишта.

Како што се гледа, топонимијата на ова село има историски вредности, а се документираат три

заеднички што живееле во ова населено место: влашка, арбанашка и словенска.

Љубојшта

Љубојшта се наоѓа 3 километри на југоисток од Драгаш. Љубојшта со Радеша се најкрајните места. Селото е на 1.100 метри надморска височина. Селото Љубојшта се наоѓа на првата тераса на некогашното езеро,. Освен другите документи на Душановата карта и во Салманетот на Вилаетот Косово имаме и една монограма пишувана од страна на селаните од Љубојшта, пратена на султанот Селим трети, во кое се жалат за недоразбирањата што се отвориле со селото Лештане околу мерите (полињата) и пасиштата кои некогаш биле заеднички.

Во Османлискиот дефтер се наоѓа одговорот на султан Мурат трети, кој наредува турската администрација на Вилаетот Косово да ги определи критериумите за поделба на териториите меѓу селата за да нема повод за кавга меѓу нив²⁰⁸.

²⁰⁸ Османлискиот дефтер.- Преведен од Беѓ Бухараја, стр.70-100

Население и куќи во село Љубојшта

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	344	352	384	541	692
Куќи	54	60	60	76	108

Населението на ова село се занимавало посебно со сточарство. Тапонимија на селото Љубојшта е:

Главнатаа планина се вика Грилјева, планината што се наоѓа до селото се вика Бучица.

Моренските камења што се наоѓаат околу ова село се нарекуваат: Обручи, Пушкат, Клупчеста бреза, Дукачка бреза, Чурулујец, Гулобов камен, Деп камен.

Ливади: Сунчева млака, Миткова ливада, Митков глас, Брегој, Бротске ливаѓе, Калановци, Равништа, Стермокчи доф, Јавор доф, Градишта, Волјуанк.

Извори се: Садулино кајначе, Бацевац, Поп деп, Вашлајци, Делјистуденци, Среѓофци.

Чешми се: Фетова чешма, Зејнепина чешма.

Старото дрво на селото се вика: Билјов Чај.

Баќка

Целата територија на ова село се простира на реката Брод. Се наоѓа 6-7 километри на југ од Драгаш. Земјата на ова село не е доволна за сите потреби на селаните. Селото е сместено на височина од 1.200 метри, над една тераса на Долното езеро. Земјиштето не е многу плодно. Се одгледуваат: 'рж, компири, овошје и крмни растенија.

Сточарството е потпора на економијата на Баќка, полјоделството е по него. Името Баќка го наоѓаме за прв пат во Душановата карта во 1348 година и во Салнаментот на Вилаетот Косово.

Административни државни регистри и Статистичките податоци покажуваат дека во 1865 година ова населено место имало 36 куќи.

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	222	249	259	311	381
Куќи	46	45	52	51	63

Во Балканската и Првата светска војна, од Баќка имало масовно иселување кон Турција. И во подоцнежните периоди иселувањето и

печалбарството биле присутни за жителите на ова село, посебно кон Турција, Србија и Босна.

Важно е да се спомене дека во Балканската војна како во селата на Гора и Опоја, така и во ова село имало многу жртви, ова како резултат на предолгата суша и од гладот.

Диканца

Ова населено место се наоѓа на околу 6 километри на југ на Драгаш со височина од околу 1.160 метри. Се простира по долината од Бротската река. Теренот на селото Диканца е формиран од алувијални песочни наноси. Конфигурацијата на релјефот е останата недезинтегрирана од природните влијанија. Се одгледува пченица, јачмен, компир и зеленчук. Реката Бротска се користи и за наводнување. Блиску до Диканца изградена е и хидроцентрала со капацитет од 1120 MW.

Диканца во некои османлиски дефтери се именува како Втори Брод. Со ова име се нарекува и во Душановата карта и во документите на манастирот „Свети Арангел,“. Статистички забелешки

почнуваат околу 1879 година. Во ова населено место се регистрирани 10 куќи.

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	318	320	349	392	281
Куќи	88	90	61	63	55

Според прикажаната табела, населението и куќите на Диканца се зголемувале. Земјиштето и пасиштата на ова село биле недоволни. Жителите на ова село заминувале на печалба во Турција, Србија и Босна.

Злипоток

Во сливот на реката Рестелница, заедно со поголемите села на Гора како Рестелница, Глобочица и Крушево, се наоѓа и селото Злипоток. Реката Рестелница минува низ долината со истото име и населеното место. Злипоток го остава на нејзината десна страна. Слипоток е со височина од 1.140 метри, по Рестелница која е нас 1.390 метри. Тие две села имаат доста пасишта од падините на

Шарпланина. Покрај Злипоток проаѓа река Злипоточка, која ги собира сите извори на територијата и кај Глобочица се влева Рестелничка река.

Населеното место „Страјоре,, центар со 10 куќи, се спомнува во 1455 година. Пред овој датум, Душан не го спомнувал ова населено место, но го евидентирал со денешното име Злипоток. Порано ова населено место било многу населено, имало и Власи кои биле со привремен прстој. Во 1965 година Власите се преселиле од ова населено место, а во 1912 година имало 170 куќи. Денес таму живеат само Горани.

Во 1921 година имало само 66 куќи. По втората светска војна ја имаме оваа демографска табела:

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	486	488	532	568	625
Куќи	93	84	106	105	110

Драгаш

На еден песоклив терен, се наоѓа населеното место Драгаш, на местото каде што била навалена најголемата ледничка грутка. Од Драгаш е по потекло легендарната народна песна: *„Се навали Шарпланина, ми потфати три овчара„*. Подоцна жителите дошле од другите Горански села. Местото се викало Кракојшта. (Сега Кракојшта се вика западниот дел од Драгаш). Сегашниот терен по лизгањето на ледниците не е променет. Од минатите векови до денес, земјиштето добило до 20 cm земја со хумус. Драгаш е горански и ополски центар.

Во Душановата карта и во Салманетот на Вилаетот Косово, ова село е регистрирано со името Драгаш, како село со 30 куќи. Поделбата на Гора меѓу Албанија и Југославија и по паѓањето на Враниште како стар административен центар, во 1934 година била донесена одлука Драгаш да стане административен центар на Гора и Ополе. Ова е направено од политички намери за да се помести оригиналноста на горанскиот јазик и областа да не се вика повеќе областа на Гора, туку на Гора и Ополе. Само така Србија можела да го освои горанскиот јазик и да информира дека во областа со центар

Драгаш, живеат Славјани и Албанци. Никогаш не признавала и не признава, дека во Гора живеат Македонци, со горански говор кој е еден дијалект на македонскиот јазик. По Втората светска војна, Драгаш се развил не само како сточарски и земјоделски центар, туку и како административен и трговски, а подоцна и како индустриски центар. По 1960 година се изградила текстилна фабрика, со текстилниот комбинат *Дратекс*. Тоа дало можност да се развие не само економијата, туку и културата на луѓето што живееле во Гора и Ополе. Во Драгаш сега има многу работилници што преработуваат храна. Во Драгаш има приватни трговски фирми. Приватната фирма *Хит*, преработува и извезува производи од природни растенија корисни за медицината.

Драгаш во 1961 година имал 612 жители со 143 куќи, од кои во 86 куќи биле Срби, во 11 куќи Црногорци, 72 куќи Албанци и 443 куќи Горани – муслимани.

Демографскиот развој на Драгаш е прикажан на следната табела:

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Жители	408	480	612	694	1088
Куќи	83	119	143	153	221

Денеска Драгаш игра улога на голем трговски индустриски и административен центар.

Покрај ова постои и тесна културна, спортска и економска соработка помеѓу Драгаш и општините Запад, Шиштавец и Топојани. Има можности за соработка на заеднички проекти помеѓу нив.

Историски гледано, една група на села која се наоѓа малку подалеку од нив, според јазикот кој го говореле и етно-културните посебности, како и од нивното декларирање, ќе заклучиме дека и тие се Горани. Низ историјата тие имале односи речиси со сите села од Гора. Иако тие се наоѓаат на југоисточната страна на Шарпланина, не многу далеку од Тетово, тие се Горани. Слободно можеме да кажеме дека Фора се простира речиси до Тетово. Овие села се Јаловјане и Урвич.

Јаловјане

Ова село има посебна карактеристика од населените места на Гора. Јаловјане се наоѓа на југоисточната страна на Шарпланина. Во ледничките времиња овој терен бил под ледници. Падините биле изложени на студени сибирски ветрови, ледничките блокови се лизгале по полето кај Тетово. Траги од ледниците постојат и ден денес.

Јаловјане е населено место со просечна височина од 1.200 метри. Теренот на ова село е различен од теренот на цела Гора. Можеме да кажеме дека целиот терен е монерички. Селото е градено на југоисточната странана Шарпланина, со многу шуми, бука, а погоре во алпските зони на планината се наоѓаат пасиштата на ова село, кои на планината и даваат посебна убавина.

Населението најмногу се занимава со сточарство и полјоделство. Се одгледуваат: пченица, пченка, овошје и друго. Исто така приходите на населението се обезбедуваат и преку печалбарство, особено во Турција, Бугарија и Србија. Пред втората светска војна селото имало повеќе од 300 куќи. Од слабата економија, немајќи игзистенција, многу семејста од Јаловјане се преселиле во разни градови

во Македонија и во некои градови на тогашната Југославија. Денес во Јаловјане има околу 150 куќи.

Топонимија на Јаловјане: Вакоско, Уливерица, Рупе, Преко река, Млаке, Воденичишта, Глок, Голем камен, Лазење, Путлица, Атанасица, Карпа, Бобошоф пеш, Војшан, Малово рупе, Плочаник, Река, Стомаајса, Булоф камен, Присој, Пребача, Задеф, Дбој, Селишта, Ливаѓе, Аврасмица, Бежин, Кисела вода, Репуишник, Висока чешма, Градецви, Рупе, Пантирица, Глок, Черен, Кукувајке, Попов доф, Јованове путој, Ујице, Беле воде, Ливаѓишта.

После иселувањето на турската администрација, Јаловјане сосема се поделило од односите со Гора, но ги чува сите закони, јазикот, чувајќи го идентитетот на Горанинот, како дел од етно-културниот и душевниот аспект, ги чува исто така и брачните односи со селата на Гора, а со селата што се наоѓаат во Албанија, како спомен на некогашните брачни односи, се чуваат и се пеат неколку народни песни.

Урвич

Геолошките и геоморфолошките карактеристики на Урвич се слични на Јаловјане. Се наоѓа на југоисточната страна на Шарпланина, на височина од 1.200 метри. Релјефот е формиран од помали леднички грутки. Територијата на Урвич, сега е отвортена за греење од југоисточните падини на Шарпланина,. Теренот е покриен со шуми: дабови, бука, лелска и други.

Во овие две села, климата е многу мека за разлика од климатаа на другите села во Гора што се наоѓаат на северозападната страна на Шарпланина и овие две села се повеќе озложени на сонце.

Урвич е едно од помалите села на Гора. Денес има околу 100 куќи. Населението, главно, се занимава со сточарство и земјоделие. Главните приходи за живеење се од печалбарството и од иселениците. Најмногу се иселуваат во Бугарија, Турција и Србија. Многу жители на Урвич се преселени во разни градови на Македонија.

Урвичаните денес имаат поразвиени односи со Тетово, додека со Драгаш речиси и да немаат, поради нивната оддалеченост. И денес Урвич ги негува добрите трговски односи со Брод.

Топонимија на селото Урвич: Листоец, Орлоец, Голема леска, Бунавец, Дбоња, Осојница, Сулоф кајнак, Царева ливада, Колибе, Срт, Џамија, Риновирово, Орнице, Студеничар, Голина, Млаке, Задеф, Букојна, Равњиштга, Корита, Горни пут, Раскривеница, Орачиќа и др.

Анализирајќи ја тогашната ситуација на овие Населени места, Селами Пулаха, врз основа на податоците пишува: „Надвладејување на една чиста словенска антропономија (не српска) и не отворањето на процесот на муслиманизација не убедува дека во Гора имаме едно словенско население (Македонци), во просториите со албанско население„²⁰⁹.

Муслиманизацијата во Лума и во Гора од 1571 – 1591 година покажува дека во Гора, овој процес се извршувал пополека и дека имало влијание присуството на словенскиот елемент²¹⁰.

Во Лума во 1571 година, биле исламизирани 43 куќи со 382 луѓе, спроти 382 во Гора, кога знаеме дека Гора имаше двапати повеќе куќи од селата на

²⁰⁹ *Пулаха С.- За оживувањето на врските и создавањето на племиња (Родовски врски), Историски студии 1975, бр.2, стр.137.

²¹⁰ *Мелеки Х. – Опоја и Гора, географски осврт, Драгаш 1994.

Лума. Урвич и Јаловјане овој идентитет го зачувале до крај, кој се документира преку духовната култура. Во неколку песни народниот поет ја изразува љубовта кон убавите девојки од селата Урвич и Јаловјане.

Неколку години во овие села спахија бил Рамадан Мемиши од Оргоста. Покрај многу други песни, тој ги има оставено и овие стихови:

Море курто будала,
 Ка го остај Зејнепа?!
 Зејнепа бела и црвена,
 Зејнепа тенка и висока
 Со црна точка во чело
 Со роднина во село.
 Сега одиш натамо,
 Во Урвич село далеку.
 Урвичанка и Јаловјанка
 По далечна от ломјанка.
 Ја ќе земам Урвичанка,
 Нај пристапа девојка.
 Што оди ка граѓанка
 Со носно ка бегинка

Народот од Гора ги почитувал овие вредности што ја опишуваат историјата на нивното место и во повеќе случаи нивните имиња постојат како Црква, Затцрква, Крст, Каурске гробишта, и други. Како секој природен и општествен феномен што доживува трансформирање и еволуција, или промени во разни временски и историски периоди и топонимијата на областа Гора, е покорена на овој природен и општествен закон, продолжува да доживува промени и денес, а така ќе биде и во иднина.

Словенското освојување, иако периодот беше краток, наследи именување и топонимија за долго време. А османлиското освојување што го познава од светската историографија со „Османлиската толеранција“, не направи промени. Ако ја гледаме топонимијата воопшто: 10% имаме на албански јазик, 15% на турски, влашки и латински јазик, а другиот дел е на словенски (јазик што е најблизок до сегашниот македонски јазик).

7.1. Горански јазик

Горанскиот јазик е дијалект од македонскиот јазик, создаден во определен период во историјата. Сега тој се признава од разни лингвисти, дури и европски. Особеностите што ги има овој јазик тесно се поврзуваат со мајчиниот јазик, со историјат на наародот, регионот во однос со автохтониот народ, што живеел во оваа област.

Важни елементи, за формирање горанскиот говор, покрај главната основа – словенски јазик, има и од албанскиот говор. Тоа е карактеристика и за матичниот македонски јазик. Тој е блиску до една албанска средина што забележиелно влијае на фонетичките елементи и на богатството на лексиката на македонскиот јазик. По паѓањето на Османската империја, истражувачите на Српската академија на науки – Цвијиќ, Хаскука, Лутовац и други- објавиле многу книги, за да докажат дека под влијание на турската окупација, македонскиот јазик е трансформиран и се разликува од српскиот ибугарскиот јазик.⁹⁸⁾ Овие научници ги изучувале послелдиците од влијанието на турскиот јазик. А. Белиќ и А.М. Селишчев, од кои овој вториот немал добра волја да ја каже вистината за формирањето на

народот на Гора ина другите региони што зборуваат дијалект од македонскиот јазик.

Горанскиот говор се развил со свои карактеристики и особености без некој напор. Како во Гора, така и во други соседни региони каде што македонскиот говор имал контакти со албанскиот јазик, освен земањето на некој збор, тој доживеал промени и во изговорот.

Познатиот лингвист и историчар, балканологот Милан Шуфлај во своите научни расправи, полемизира со Василјевич, односно со неговата книга „Јужна стара Србија и муслиманите од наша крв“. Тој ги појаснува контраверзите меѓу вистинската наука и историските заобиколувања на вистината заради послушност кон политиката. Шуфлај, во книгата : Срби и Арбанаси, печатена и објавена во Белград во 1925 година, ја обнародува вистината за формирањето на балканските нации и на нивните јазици²¹¹.

²¹¹ *Стојановски А. – По прашањето за потеклото на името „Торбеши“ и за неговото првично споменување во пишуваните извори: Историја, фолклор, етнологија на исламитите Македонци. Скопје 1987.

Врз база на таа основа, Турската воена администрација ги направи промените. Османлиската толеранција, на провинциите им го остави слободен јазикот, како и слободата на католичката и православната релелгија. Овие турски отстапки беа времена османлиска стратегија. Од овие причини, горанскиот говор, продолжува со својот развој без никаков притисок, со своите наследдени карактеристики, а во еден заемен процес го формира својот лексички фонд. И во Гора, како и во другите региони, каде што македонскиот јазик имаше допири со албанскиот јазик, навлегоа и се изменија некои изрази, не се прифаќа важноста на согласките, за да им служат на самогласките. Ова е историски процес на формирање на групата македонски говорители Брсјаци. Другата група Мијаци, има посебна карактеристика во нивниот израз, го продолжуваат временскиот интервал на согласките (тие се изговараат назално)²¹². Гора, една планинска провинција, изолирана и опкружена со албанско компактно јазично и етничко население, го активира горанскиот говор и ја збогати неговата лексика,

²¹² *Шуфлај М. – Србите и Албанците, издание 1925, (препечатено во Приштина 1967).

фонетичките правила, не дозволи говорот да се напушти. Ова е заслуга на горанскиот народ, кој не го заборава својот најчин јазик и не се уплаши од вековните притисоци.

Горанскиот говор, многу векови бил средство за комуникација на населението о овој регион, тој претставув архачен македонски дијалект, со единствена историја на развој и чување својот идентитет²¹³.

И другите племиња, чобаните – номади, Власите и автохтоното арбанашко население го говорат македонскиот јазик. Во горанскиот говор тие оставија свои траги од својот мајчин јазик.

Словенската антропономија зборува за симбиозата на Словените со Арбанасите. Во горанските села каде имало повеќе Словени доминирал македонскиот јазик, уште пред да дојдат Србите и православната литургија. Во Ополе и во друите горански населени места каде имало помалку словенско население, македонскиот јазик исчезнал.

Древните жители на Гора, живееле во периодот кога големите шуми на Шарпланина, Коритбик, Ѓакуца и Каоабак имале многу незгодни

²¹³ *Хоца С. – Прилози за горанскиот говор, У.Л.Г., Скадар, 1995

природни феномени, за кои не знаеле како да ги објаснат. Митологијата припаѓа на една историска епоха кога народот не можел да расудува за природните закони кои носеле големи последици: потонување и исчезнување на изворите, а подземните карстни феномени ги објаснувале како голема божја сила, и ако не се молат на таа сила, Богот можел да им се одмазди. Исплашениот народ ги гледал огромните ледени грутки и нивното лизгање што ги потфатило селата Ломна, Бела, Очikle, Тополане и други. Во врска со овие настани до сегашно време е зачувана една купола (религиозен објект), која се наоѓа на 2.300 метри надморска височина, (блиску до врвот на Ѓалица).

Оваа купола се смета за најважен религиозен објект на падините на Ѓалица. Оваа купола датира од 9-от век. Обожувањето на планината Ѓалица, е еден церемонијал со митолошко значење, се слави за зачувување и подновување. Овој церемонијал е пренесен од паганските векови и верувања на населението. Христијаните го користеле ова духовно богатство за да ги остварат своите цели и идеи за проширување на христијанската филозофија, на монотеизмот, односно верата во еден Бог. Во оваа епоха, римско-христијанското влијание било голку

важно. Историчарите мислат дека куполата е правена порано во паганската епоха.

Денес на 15 август, секоја година, се празнува „Ѓалица“, што е ваен празник за заштита од опасности од планината. Големо значење има и легендата за „Доловишка Мечка“ . Во своите фантазии народот предупредува на одмазда поради непочитувањето на природните закони. Легендата за Доловишка мечка е распространета во селата Пакиша, Оргоста, Кошаришта, Запот и во нив таа се нарекува Држидуња.

Топоминијата на теренот е според легендата: Мечкина глава, Панџа, Јазик, Мечкин срт, Мечкини заби²¹⁴. Тие топоними се за ридови, за карпи, а површината на Коритник се вика грбот на држидуња. Според легендата, (надприродната сила) седи под земја, а ако се налути може да ги испие и исуши сите извори, за тоа народот е должен неа да ја почитува (мечката).

Грбот на „држидуња“ е под земја.

Липа беше природен табу, најважен за митологијата, духовна и материјална храна за мечката, украсна шумска билка, под нивната сенка

²¹⁴ *Докле Н.- Кус енциклопедиски осврт, 20001.

мелекиетте (ангели) не можат да се видат од луѓето. Се во Гора, карпите и камењата, падините и врвовите, јамите и пештерските долини, се делови на едно животно, од него зависи судбината на народот.

Во народното творештво среќаваме и балади со пагански и митолошки содржини, во кои личностите се полни со емоции и слики, а животните од нешта без душа, се трансформирале во животни пријатели или непријатели на човекот.

Баладите се најрано народно творештво на Гора. Еве еден пример²¹⁵.

И
Колку лъжи, толку нарачуа
Да ми дојде верна љуба
Да отресе болному постела.

Једна жива го подигала,
Низ коске трафке му повникнале.
Низ ребре му пилика прелетале
Прелетале орли и гаврани

²¹⁵ *Идризи С.- Горанските загатки, како вид на забава и одраз на духовното вогатство на ова население, историја, фолклор, етнологија на исламизираниите Македонци, Скопје 1987.

Во срет перчин јана лута змија.

Ево иде јено морско пике.

Во клун носи студена водица.

Да се напије Хасан Ага

II*

Навали се Шар Планина!

Ми потфати три офчара

Трети офчар ги се моли.

Пуштиј мене, Шар планино!

Имам мајка, што ме жали.

Мајка жали, дур до гроба.

I* Пренесено од Зељир Мерати. Оргоста 1958.

II* Пренесено од Рамадан Мемиши. Оргоста 1958.

III*

Ка ќе пораснам мила нане

Мори горански планине.

Мила нане мори, воде студене.

Мори нане, трева зелена.

Ќе идуам мори мила нане,
Далек н далеку.

Ох мила нане мори,
Само јено не можем,
Мила нане, да прежалим.
Рухо горанско, нане мори!
Болна лежи три године,
Ти године не ми дојде
Сега дојде на умрење
Што те текна за маене?
Пенџерот ми отворите
Меракот да ми пројде,
Да виѓим либе ка шета,
Пот врба кого чека!

Пола што да полам
Не можеше да гледам.
Со друга ка збореше,
Мене ме кудеше.
Гјердан ги даваше
И свилено ситарче.

Равно три године,
Либе ми отиде.

Коњче спремано,
Со узда и седло.
Војник на далека,
Чекам, оно немаго!
Абери ни писма,
Немам ја от него.

III* Пренесено од Абдил Мата. Запот 1956

Исто како и во народното творештво кај Македонците и кај Македонците со исламска вероисповед во Гора (примерите се подолу прикажани) баладите се претставени и раскажани како трагедија во форма на песна што ги соединува епските, лирските и драмските елементи во една поетска целина. Композициски таа се одликува со форсирање на ефективните компоненти и со кондензирана форма на сижето. Се движи кон поедноставен правец, без епски елементи, сè со цел во стихот да создаде акции и противакции, како внатрешна последица (состојба) кон детални описи, со намера да се стигне што побргу до поентата. Говорот на ликовите ги изразува нивните субјективни становишта (внатрешни позиции) и лични чувства, го

актуелизира сижето во кое се концентрираат емоционалните и експресивните елементи како што се разновидни извици :

“Ох мила нане мори

Рухо Горанско, нане мори”

Исто така, нешто што е наполно исто, што го има во народната песна во зборниците на браќата Миладиновци – деминутивните изрази (својствено во баладите), ги има и во Горанските балади.

“Во клун носи студена водица

да се напије Хасан Ага”

Наративниот текст го поставува текот на сижето на видно место и претставува главно средство за опис на ликовите и на средината. Стихот, еуфонијата и метафориката се во својство кон содржината на баладата во кое се опфатени најчесто разни форми на повторувања на исти зборови, стихови, епитети, композициски целини. На пример:

“Болна лежи три године,

Три године не ми дојде:

или

“Пуштај мене Шар планино,

Имам мајка што ме жали,

Имам сестра што ме жали “

Горанските балади се целосно и во јазична и во структурална форма идентични со македонската баладна јазична форма. Убав пример за тоа е описот на Црна Арапина во песната за Болен Дојчин.

“ И сакат и една фурна леба,
И сакат по две бочви вино,
И сакат по бочва ракија,
И им сакат по три крави јалој..”

Ова е пример на епска песна, но токму тоа влијание го користат Горанците само во лирски дијазпазон со оглед на нивната макотрпна потрага по идентитетот.

.

8. МАКЕДОНЦИТЕ СО ИСЛАМСКА ВЕРОИСПОВЕД КОИ ЖИВЕАТ ВО СТРУШКИТЕ СЕЛА

Посетувајќи ги низ нашето истражување, селата Боровец, Лабуништа, Подгорци, Октиси, мораме да признаеме дека луѓето се многу затворени, дел се заминати на печалба. Во летниот период се врќаат но многу тешко говорат за во делот на асимилацијата, во делот на определбата, затоа што многумина од нив се определуваат за турци, за албанци, некои за македонци и т.н., но она што сепак сите ги обединва, тоа е македонскиот јазик. Многумина од младото население веќе одлично го говорат дел турскиот јазик, албанскиот јазик и секако македонскиот јазик. Она што е лексички разновидно се разбира е нешто кое со децении се надградувало во овој струшки говор, струшко-македонски говор особено таа лексичка разновидност е сврзана и со религиозната терминологија од обичниот живот на луѓето што живеат таму. Да речеме ако слушнете човек или жена кои живеат во Струга и се Македонци, сосема идентично говорат со македонците со муслиманска вероисповед. Меѓутоа, токму во овие села ќе видиме дека има поразлични карактеристики. Овие црти со кои што се разликува од струшкиот

говор, карактеристични се за соседниот Дримколско-Голобрдски говор. Особено дефиренцијацијата помеѓу фонеско фонолошката особина на вокалот а (немам со звездичка). Инаку, говорот на Македонците со исламска вероисповед од струшкиот отстапува од фонетиката и по заменката што ја слушаме пред Н: огон, јагонца, па потоа пред крајното Л: рекал, пекал, пресекал, по замената на почетната група во множина много, млук, мнјук, внук. Говорот на Македонците со исламска вероисповед не ги познава промените на вокалот О во В. Во секвенците ОА, ОЕ и промените на И и Е во секвенците на ИЕ, ИА, ИО, ЕА, ЕО. Овде не се врши ни асимилација на групи кај глаголите во третото лице на множина во презентот копает, имаат и тн. Од формолошките особености кај македонците со исламска вероисповед ќе ги истакнеме заменските форми: ни, ви, кои се единствени и за директниот и за дативниот објект нам ни даде вам ви рече, нам ни виде, вам ви викна и тн. Исказ на проф. Снежана Велковска, ОСУ Свети Климент Охридски:

„...Пред 24 години имав задоволство да се најдам во породилиштето во Струга. Во моментот на породувањето се сретнав со многу мајки со кои го делев овој среќен момент. Ми се роди син, доста

крупен и тие до мене ќе искоментираа: „Блаесити штоубав е, порастен ич да немаш гајле, Господ му дајт напредиа. “Сфатив дека се муслиманки од околните села. Една од нив беше иако кај нив можеше да се забележи дека среќата е поголема ако се роди син беше многу млада, едвај 17-18 години образите и беа црвени, румени а снагата исполнета. Се гледаше младоста во нејзините очи но и зелбата за пород како главен чин на нивното постоење. Ми се чинеше како цел живот да го живеат за децатаи нивната среќа, Почна да ми раскажува „ке нас свитте сега се спремаат за да ме однесет дома. Цела кука е нанога. Ми купует све нови пљачки, и злато ми купие. Ко че доет помене, свите и свекор ми и свекрва ми и золвите со комбе ќе идет. И за цагурево све со комбе ќе идет. И за цагурево све е купеноза да го истајме од болница. Дома едно соба е наместтено со најуба постела и за мене и за бебево. По сидојте имат наредено јожиња на нив ќе ги обеса пљачките што ќе ми ги носет. Све е со сицими околу креветот. Тиека, само ја, бебето и жени моет да влезет, можи не . На трите вечери се прајат ручек за мајка ми дет таја ми носит свештоє за цагурево и све теа се бесит по сидојте да гледат свите што донесло мајка. По некој ден се прајт други гости Виѓесевикт, свите идет и

носет пари, пљачки, и тие се бесит . Да се видит кој што ќе донесит. Идет најблиските и само жените влевет ќе мене. Бебето ќе го земает и пред ручекот на софрата го тркалает три пати, а туека е и Оцата и тој пеет молитва и три пати му го шептит името на уше и ми го враштает бебето ќе мене. Ја в соба нигде не излегува . Туека јада, пија, све туека ми носет до шест недели“.

Се гледаше со каква радост раскажува за нивната посветност кон семејството и децата.

Од вокализмот како дијалектна карактеристика на жировничкиот говор се јавуваат рефлексите под финалните сонанти. Пред Р бистар, значи сонантата А пред Р: бистар, ведар, ветар, итар, остар, габар, сфекар, О пред Н. Огон А пред М седем, сам,несам,осом. Веројатно со асимилација на почетното О фонетскиот облик заек- на пример се мисли на зајак во централните говори. Стариот глас на А во Е се задржал во примерите: еребица, бършлен,гърклен, челет. И во жировничкиот говор, како и во другите западни периферни говори самогласката А во соседство на назалните сонанти таа некако се затемнила и гласовно се совпаднала со рефлексот на пример: знам, знаеме, неznam, снага, снагата и тн. Така се развил и темниот вокал што

веројатно е влијание од турските заемки: замба, замбата, забан, арбанот, на пример актуелниот консонански систем на жировничкиот говор го сочинуваа фонемите односно сонантите м,н,л,л,р,ј. Потоа бп,вф,дт,зс и џќ,жш, ѓч,гк. Фонемата њ како што се гледа одсуствува. На пример старото н* во едни позиции затврднало и се изедачило со н: пилина, телина, на пример се излучил во ј- бајна, дејна, којн, јадејне, сирејне, шептејне и т.н. Фонемата в е доста стабилна, таа се чува и во сите позиции: ковач, јавор, товар и тн.

Исказ на Ратка Мурџоска од село Луково, за некои поспецифични зборови кај македонците со исламска вероисповед :

Седни до котон – седни до оџакот
 Камера-отворен простор-остава во сидот
 Долап – затворен простор-остава во сидот
 В skut – во skut
 Ворчма- дрвен сад за домаќинство
 Ношти – место за чување леб
 Текме – сад , корито
 Ѓугум-сад за вода
 Кондило - кандило
 Ломба - ламба

Напетар – на таван
Атли – најнискиот дел од таванот
Капајца -стреа
Џамој -пенџери
Коде - Каде
Туека - Тука
Скивај - гледај
Кутрат – Кутро, за греота, гротичко
Манук – маж, љубовник
Како си со бошкалница - како си со работа
Бошни го теа - турни го тоа
Надвор е киамет - надвор е невреме
Недиват овја - не ја разбират работава
Рулек - бебе завиткано
Пештемал - скутник
Азер - готов
Могла - магла
Тивни - застани
Скојсе - застани
Ќерал - штала
Ајвани - стока
Горне - грне
Ушници - обетки
Сурје - чопор
Ато како - ами како

Бабе - татко
 Нона - мајка
 Витосај се таму - откачи се, бегај
 Шпордисај се таму – тргни се таму
 Кисмет да имат кукава – среќа да има кукава

Кај заменската флексија како дијалектни се предлагаат формите: нимни се мисли на нивни, овогав, овезин, онезин, овамнин, онимним, оваков, оваква, овол. Кај личните заменки ја, мие, нами, нами ни рече, вами ве, вами ви, неа ја, нејзе е рече, тие, ним и виде, ним им рече, кај демонстративните овја, ојна, овеа, онеа, теа, ового, оного, овому, оному, овејзе, онејзе.

Мошне интересно и овој пример кај фонемата Х веројатно подолго време се чувала во однос на другите западни говори и овој процес не се извршил па така соглските се задржале: брест - брешке, квас - квасчје, вос - восче, месо - месце, круша-крушче, или одделни лексеми во ш лист- лишче, квас- квашче и т.н. На пример исто треба да ги спомениме во групите на шт, жд, на пример шчица, гушчер, огнишче, дождот и тн. Многу слично на галичкиот говор и на западните говори како да кажеме срушкиот говор и т.н.

9. НАЗИФ ДОКЛЕ – ХОМЕРОВИОТ ПОЕТ

Кога го читаме Назиф Докле ја гледаме метричката условеност на формулите која што Пери уште подетално ја образложува во неговата т.н. дополнителна теза. Се работи за конечниот резултат кој се согледува во дефиницијата на формулата, како и група на зборови која редовно се применува под исти метрички услови. Имаме чувство дека Докле најнапред е некаков устен поет кој прво во себе го има стихот, гласно го изговара, некаде во неговата свест длабоко баботи дактиловиот хексиметар на Хомер и врз основа на тоа потоа ја пишува песната на белината од хартијата. Она што го носи во себе е всушност неговиот израз дадена како една суштествена идеја. Ако е тоа така и ако всушност теоријата на Пери дека Хомер прво бил устен поет, претпоставуваме дека прво Назиф Докле прави еден вид на перформанс, односно дека неговата поезија по својата природа е исто така непредвидлива како Хомеровата и таа навистина претставува перформанс- дело кое се создава со присуство на сопствен аудиториум. Со оглед на тоа теоријата на Пери вели дека Хомер е устен поет. Повторувачките фрази и формули, епитети, јасноста, импресивниот

избор на зборови, на стихови на тој дактилски хексиметар поврзано со неговото епско настроение, донекаде го употребува и Назиф Докле. Па ако добро ја отвориме неговата поезија ќе стретнеме дека никаде нема поубав и поархаичен јазик отколку во поезијата на Назиф Докле . Дозволете да помислам дека тоа е како да го слушате старомакедонскиот јазик и ако ја читате добро поезијата, напати ќе сретнеме дека може да влезе и во немуштиот јазик, со оглед на митолошките места што изразно ги опишува Назиф Докле во неговата поезија. Назиф Докле е роден во областа Гора северозападно од Враце и Врудока тоа се селата кои што ѝ припаѓаат на албанската страна во село Борје. Имено, и говорот на ова село спаѓа во горанскиот дијалект кој што претставува преод меѓу реканскиот, дебарскиот говор и горнополошкиот .

Говорот на споменативе села спаѓа во горанскиот дијалект, кој претставува преод меѓу реканскиот дебарски говор и горнополошкиот, од една страна, и призренско-сретечкиот, од друга (Селишев, 1929: 406-410; Видоески, 1984-1985: 127-137).

Во областа на вокализмот заподско-борјанскиот со горанскиот го поврзуваат:

континуантите на носовката *ɔ̃ и секундарните вокали во сите позиции, континуантите на вокалното *tj, *kt, *dj, реализацијата на фонемите /л/и /л'/ и нивната дистрибуција, како и повеќе промени сврзани со согласките /в/ и /х/.

Место насовката *ɔ̃ во коренски морфеме во повеќето случаи има рефлекс /у/, сп. Вруќ, гуска, голуби, желудец, јуже, клупко, мука, мужи, напудим, одовут, пут, путник, путќе, рука, скуп, тупан, удица, во извесен број лексеми има ѓ, сп. граѓи, гасеница, дабје, дабојна, заби, капина праќе, рабој, сат-сабој, сабота, стапало, тапаф. Лексемите јеток, кебе, кебел' а во формите со /е/ познати се во сите горански села, како и во говорот на муслиманите во тетовските села Урвич и Јеловјане (Видоески, 1973: 21-32).

Ка ќе умрем

Ка ќе умрем,
 Да не чините ќе загинем.
 Закопитеме во муа планина.
 ќе виѓите ако не вникне јена песна,
 Ако не се развије чичок јен в 'рзе брест
 Јена в 'рзулица тв'рда.
 ќе виѓите ...

Ако не ви се напучи.

Во мозок

Јена г'рба.

Токму во песната “Ка ќе умрам” ја гледаме особеноста на горанскиот говор, каде што промената од О во У, и тоа најчесто каде што се испуштаат согласките В,Ј (муа планина-моја планина –моа планина. Во изразот ќе виѓите-ќе видите доаѓа до палатализација на Д во множина.

Фонемите /ќ/ и /ѓ/ се доста чести, зашто покрај континуантите за *тј, *дј, сп. веќе, воќка, вреќа, вруќ, куќа, маќеа, ноќ, ноќви, плеќо, мн. плеќи, среќа, ќе, ќерка, божеќ, сестриќ, држеќи, веќава, праќа, - веѓа, госпоѓа, меѓу, преѓа, раѓа, туѓо, чаѓе, тие редовно се јавуваат место групите тј, бј (<*тбј *дбј), сп. браќа, праќе, путке, треќи, - лаѓа, л'уѓи, и место секвенците *тб, *дб на крајот на лексеми од типот глаќ – глаќот, зеќ – зеќот, кл'ек, лакоќ – лакоќи, назаќ, нокоќ – нокоќи, окиќ, папраќ, пеќ (: пети) , полеќ, челеќ.

Замената на краесложното/л/ во /в/ е општа појава во горанскиот дијалект, сп. воф – волој, вреф (:врела), гор (:голо), жиф (:жила), котеф (:котли), жофч, равник, зова (<зовва <золва).

Фонемата /x/ доста е присутна во говорот на с. Запод, сп. грах, прах, јоха, грех, во морфемите за аорист: викнах, викнахме, викнахте (Видоески, 1973: 21-32). Во Борје се среќава само во неколку лексеми, сп. фрах, прах, додека во другите случаи таа по правило се губи, сп. вр, ора, ме – меој, су – суо, а во одделни лексеми таа преминсла во /j/ : греј – греој, и /ф/ : кожуф – кожуфи.

Именската флексија во односните села во целина се совпаѓа со флексијата во Гора и во урвичко-јеловјанскиот говор. Кај одушевените именки се запазува дативната флексивна форма и во еднината и во множината, сп. син – сину, гости – гостим, голуби – голубим, деца – децам, гуске – гускем, и кај атрибутските придружби : сину мојему, доброму, ж.р. добројзи. Именките на – а множинска форма образуваат со наставката – е: дејка – дејке, со атрибутски збор: беле гуске. Множинската наставка – иќа за ср. која ни е позната од горанскиот и урвичкиот говор, се јавува и во говорот на овие села, сп. куче – кучиќа, маче – мачиќа, кај деминутивите на –иќе: крилеќе (: крило). мн. криличиќа.

Посебност за овој говор, како и за горанскиот, чинат и членуваните форми. Има три вида членски морфеми сп. зăбов, зăбон, зăбот, мн.зăбиви, зăбити,

зџбини, брадава, брадата, брадана, мн.брадеве, брадете, брадене. Кај придавките посебен интерес претставува членската форма за машки род, сп.бос: босојеф, босојен, босојет, остер: остројет, готоф : готовојет, јалоф : јалојеф, јалојет, или: босујет, острујет итн (Божидар Видоевски).

Сиве овие примери ги гледаме во песните на Назиф Докле “Се Котим” и “Ја не сом нарцис”.

Се котим..

Кришум нешто ми тежет кљепалице,
Во пепеф све ми се бриши јен шар.
Во кланик се котет све прашанице,
За свешто тује свитка по јен дар.

Се котим во плавен ми лупа чело,
Каква јено врапче на прозор ми чука.
Надвор ништо не се виѓи, све бело,
В`рне и дује, мекава га сука.

Се котим, ме в`рти јена дремка,
Јен ѓептар каква ме нуша околу лампа.
Надвор л`шти, огриало, прет мене сенка,
На ѓуызгало старо и харо, илјезла и Ханка.

Се котим, ме хељка цацко јен сон,
 Јена јабука каква ме ваби пот ладка.
 Кроз попрач се шари свиљен трон,
 Надвор дим и м'гла, не се виѓи нијена шарка.

Ја не сом Нарцис

Не сом Нарцис засакан со себе,
 Што сом се вратиф цвеќе,
 Токо сом песна горска:
 С'вза вруќа шо праќа
 Јен жалос,
 Јен јат,
 Јена туга,
 Душа шо гутка здрак
 Радос шо пречекује јена друга.
 Не сом Нарцис нај пристало цвеќе,
 Сом дрен в'рзгулјаф развијен во карпа,
 Пот бука извирвода ладна,
 Голуп шо починује на кљепаљице луде,
 Ластојца што нуша чујечке соној,
 Ја сом песна горка, дивна горска харфа.
 Ја не сом Нарцис, ...
 Муа планина со овја к'рф се вади.
 Во муа планина со овја к'рф рече.

Во песната “Ја не сом Нарцис” , во делот со: Јен жалос, Јен јат, Јена туга, ги среќаваме истите зборови што особено се употребуваат во Галичник, во пределите каде што живеат Мијаците. Исто така зборот “кљепалџице” можеме да го сретнеме и во тетовскиот дел во селата под Шар Планина, специфични за Урвич и Јеловјане. Со оваа песна докажуваме дека тоа е јазикот кој го преферираат Горанците од Албанската страна, значи тоа е сепак говорот на Реканскиот, Дебарскиот и Горно полошкиот говор.

Назиф Докле и самиот вели дека пишува слично на Хомеровиот стих и ако направиме споредба можеме да најдеме идентично пеење помеѓу Назиф Докле и Илијадата, во превод на М. Петрушевски, каде што во прашање е дактиловиот хексиметар. Хомеровиот хексиметар е најстариот стих во античкото пеење, а за негови творци важеле митските пејачи. Според Паусаниј, тоа биле Олен, Орфеј и Феменоја.

Има стихови во поезијата на Докле каде што стихот е некаде долг, некаде краток што во ритмот потсетува на одделни делови во Илијадата, исто така и во цезурата (еден вид на пауза-еднолично повторување во текот на песната). Улогата на овие

паузи кај хексиметарот се должи на симетријата на ритмичката големина и слоговната цезура.

Со назиф Докле нашата цел беше да го доближиме неговиот стих и читањето како нешто ретко, архаично, созвучно, заумно, немушто и во ритмот и во римите. Воедно сакавме да го слушнеме тој несекојдневен величествен горански збор.

За крај издвојуваме одделни архаични зборови, карактеристични за горанскиот говор на Назиф Докле.

***Горанските архаични зборови на Назиф Докле
(превземени во оригинал):***

Krušum; kljepalice; klanik; kotet; kotim; l'sti; ljuzgalo; poprač; mečava; m'rsane; putoj; golet golićića; glaš gof; tutulj tutkaje; m'glje; crešnarice; s'rčeni plaven; vekuječen; ljetuanica; nejzino; s'vzice; pljetenice; češlja; ogluh; oblizni; zdrončih; uvivaje; pilje šareno; njen trak; jena; dl'ga; jen izglavnik; jena koljepka; klanik; jena kletva; čujeka; mrež; izk'rvaveno; oko obaljeno; mua planina; jena meljajka; majmarica milojka; ruho mlanestečko; prepljiva; jena tuga; zljine l beljet; kros klječoj uvijaf bljek; Se st'rši p'rpor kroz smrekulj; vljezof zebul; razburilje derina; razgalji; temať temni; d'ga; s'rce;

v'rhunka; vikaje; upaljif; vitaseljima; jen trak; izligavet;
povžegulj; da me ogrubet; gavrani gačet; dveumnica; put
praf; nušaljka; strašna; kljepaljice; zvonoj; ostrebruje;
opuljena; gljeda; k'rnetica; ruje; morestet vo povžeg;
gabeljče ludo, p'rko; vided; nuša čuječke sonoj;
v'rzguljica; t'rsti; nušaljka; pupljunka; gljitna tama; ćoravi
temnina; videvce, videlo; tvuje pustina; jenogo huta; kroz
c'rnetina; noć huka; I d'ga tvua tuar, na krila tuje; mi se
fotnuje jena tuga; kljopotaljke; ga gljita kamen, ljuba će
c'fte, će v'rzuje ljep.

Изразуваме голема благодарност на
г-дин Исмаил Бојда

Користена литература

- Берт Ф. 2007, Етничките групи и нивните граници, Теории на другоста, 2007
- Doklje N. 2000, Muke milje, Prizren 2000
- Корубин Б. 1994, Македонско-историо-социоллингвистички теми, Скопје 1994
- Лимановски Н.1989, Исламската религија и исламизираниите Македонци, Македонска книга, Скопје 1989
- Киселиновски С. 2001, Етничките промени во Македонија (1913-1995), Архив МАНУ, Скопје 2000
- Магазанович М. 1951, Историја игре, Београд 1951
- Матковски А. 1959, Ѓурчин Кокале, ИНИ, Скопје 1959
- Милосавлевски С. 1997, Социологија на македонската национална свест, Студентски збор, Скопје 1997
- Мирчевска М. 2007, Вербални и невербални етнички симболи во Горна Река, Скопје 2007
- Мирчевска М. 2014, Современие, конструкции идентичноста на пример е Македонец муслиман, Скопје 2014
- Панов М. 1976, Географија на Македонија, Просветно дело, Скопје 1976
- Пенушлиски К. 1999, Македонски голклор-историски преглед, Матица Македонска, Скопје 1999
- Петреска В. 1998, Пролетните обичаи и верувања кај Мијаците, ИФ Марко Цепенков, Скопје 1998
- Поповски А. Пролетните обичаи и песни кај македонските муслиман во Река, Скопје 2005
- Русиќ Б.-Младеновски Г. 2005, Антрополишки огледи, Аз-Буки, Скопје 2005

Соколовски М.1977, Исламизацијата во Македонија, МАНУ, Скопје 1977

Тодоровски Г. 1982, Кодиката на манастирот Свети Јован Бигорски, Историја, Скопје 1982

Трифуневски Ј. 1971, Наша Населба, Београд 1971

Trifunovski J. 1977, Oblast Babune i Topolke, Zagreb1997

Турски документи за историјата на македонскиот народ, Дефтери од XV век, Том III , Скопје 1976

Хоџа М. 2009, Македонските горани во Албанија, Бата Прес, Скопје 2009

Clarke S. 2008, Culture and Identity, Sage Publications 2001

Coman Jane K. 2000, Macedonia: The Politics of Identity and Difference, Pluto press 2000

Чичаковски Т. 2011, Традиционални музички инструменти, Скопје 2011

Идриз Идризовски, МАНУ 2015, конференција на КОВЗ

Библиографија:

Doklje N. (2000) „Muke milje, poezije na nashinski jezik“, Prizren

Мехмет Х. (2005) „ Гора и Гораните- физички, историски и етно-културен осврт“ Тирана

Научна трибина „Јазикот на исламизираниите Македонци“ 30-31.03.1993, Скопје, уредник Лимановски Н.,„Одбрана и заштита на мајчиниот јазик

и етнос кај исламизираниите Македонци“, Републичка зедница на културно научни манифестации на Македонците муслимани, Скопје, 1995

„Новиот завет на нашиот Господ Исус Христос – ревидирано издание“, Библиско здужение на Република Македонија, Скопје, 2010

Стојановски Т. (2015) „Од обред до театар“, Лицеум, Скрб и утеха, Скопје

Стојановски Т.(2009) „Театарот како елитна и масовна култура“, Лицеум, Скрб и утеха, Скопје

Стојановски Т.(2014) „Овоплотен збор“, Скрб и утеха, Лицеум, Скопје

Срејовиќ Д. Кузмановиќ А.Ц. (1989) „Речник Грчке и римске митологије“, Српска књижевна задруга

West R. (1969) „Black Lamb and Grey Falcon“, Penquin Books, New York.

Интернет извори:

https://en.wikipedia.org/wiki/Hieros_gamos

[Hieros Gamos - Temple of Theola hieros gamos means - Bing](#)

[Исход од пребарувањето на „каргеа“ — Википедија \(wikipedia.org\)](#)

Видео користени матријали:

(сите ги има во архивата на „Скрб и утеха“)

„Армакедонски слави“- Мемишевци од Гора“ , 2013,
продукција „Дион“, „Скрб и утеха“ Скопје, Македонија.

„Брод во Гора“ продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2010

„Да се биде и кога не ќе се биде“ В. Денчов, Т.П..
Битуљану, МТВ 2003

„Ден баба ден парето за Василица“продукција
„Дион“ , ТВ Сонце 2011

„ Деветте вретена на Јана“ „Дион“ , ТВ Сонце 2010

„Дионисови слави 2007“ -„Три Круши“, Драчево, втор
дел, продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2014

„Дионисови слави 2007“ Свети Ѓорѓи, Кисела Вода,
трет дел, продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2014,,

„Дионисови слави 2007“ Свети Ѓорѓи, Кисела Вода,
прв дел, продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2014,,

„Дионисови слави – четврти дел, „Дион“ , ТВ Сонце
2012,,

„Дион- Исусови слави – Мемишевци од Гора, „Дион“ ,
ТВ Сонце 2013

„Динисови слави 2007“ Три Круши, Драчево, втор дел,
продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2014

„Динисови слави 2007“ Свети Ѓорѓи, Кисела Вода,
втор дел, продукција „Дион“ , ТВ Сонце 2014

„ 21-ви Дион Исусови слави“ Втора вечер трет дел,
„Дион“ 2014

„ 21 –ви Дион Исусови слави“ Втора вечер четврти
дел, „Дион“ 2014

„ 21-ви Дион Исусови слави“ Втора вечер петти дел,
„Дион“ 2014

„Ербеле 1“ - „Свети Дух“ Продукција 2019.

„Ербеле 2“ - „Свети Дух“ Продукција 2019.

„Ербеле 3“ - „Свети Дух“ Продукција 2019.

„Ербеле кум Бога“ „Дион“ продикција, 2013

„Ѓурѓовден во Гора“ „Дион“ продукција, 2007, учесник
на фестивали: Нирберг , Германија -2007. Патала,
Индија- 2007, Малме, Шведска- 2008 , Тирана,
Албанија- 2011.

„Камен меѓу две ниви“-„Скрб и утеха“ МРТВ 2004

„Македонска платформа 1“ „Свети Дух“ продукција
2019

„Македонска платформа 2“ „Свети Дух“ продукција
2019

„Македонски фестивал 1“ „Свети Дух“ продукција 2019

„Македонски фестивал 2“ „Свети Дух“ продукција 2019

„Македонски фестивал 3“ „Свети Дух“ продукција 2019

„Македонски фестивал 4“ „Свети Дух“ продукција 2019

„ Мемишевци- хомерови зурлации и топанции“ „Свети
Дух“ продукција 2019

„Молитва за Кремен“ „Дион и ТВ Сонце“ 2012
„Напредиа Голобрдцка“ „Дион“ 2013
„Обредно пеење во Паланка“ „Дион“ „Авид“ 2013
„Сиљан Ѓурѓај-Македонец од Тирана“ „Свети Дух“
продукција 2019
„Спасовден во Горно Крчиште 1“ „Дион Продукција“
2013
„Спасовден во Горно Крчиште 2“ „Дион Продукција“
2013
„Тирана 1“ „Свети Дух“ продукција 2019
„Тирана 2“ „Свети Дух“ продукција 2019
„Тирана 3“ „Свети Дух“ продукција 2019
„Тирана 4“ „Свети Дух“ продукција 2019
„ТВ Сонце и Дион во Тирана“ „Дион и ТВ Сонце“ 2011
„Работилница“ Свети Дух продукција, „Скрб и утеха“,
Скопје, 2021

Дел од процесот на истражувањето е
документиран во видео и докуменатрни матријали кои
ги има на овој линк: [Македонци во Албанија и Косово
2021 - YouTube](#)

Интернет видео:

[Nibet Shishtavec 2020 Xeni Bo Band - YouTube](#)

[nibet vo kukaljane 2013 by cazim - YouTube](#)

[Kalacojna Nebregoste - YouTube](#)

[Kalačojna Donje Ljubinje - Prizren - YouTube](#)

[Kalacojna Zulfo Rapca - YouTube](#)

[nibet vo kukaljane 2013 by cazim - YouTube](#)

[Kalacojna Kukaljane 1991 & 2006 - YouTube](#)

[Kldjoina Brod 06.05.2016 - YouTube](#)

[Nibet Restelica - Xeni Bo Band - YouTube](#)

[Lodra - Nibet ne Oreshke \(Usta Xeni\) - YouTube](#)

[Nibet 2017 Tirane -Xeni Bo Band - YouTube](#)

[Gora vo srce Nibet 2019 god - YouTube](#)

[kalacojna - YouTube](#)

СОДРЖИНА

Предговор

1. РАСПНАТИ МЕЃУ ЕТНИЧКАТА И РЕЛИГИСКАТА ПРИПАДНОСТ

1.1. Причини за исламизацијата

1.2. Процесот на исламизација во Западна
Македонија од 15 до 19 век

2. КРАТОК ИСТОРИЈАТОТ НА ОБРЕДНОТО ТВОРЕШТВО ВО МАКЕДОНИЈА

2.1. Почетоците на обредните активности

2.2. Слава или служба

3. СПЕЦИФИКИТЕ НА ГОВОРОТ КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ СО ИСЛАМСКА

ВЕРОИСПОВЕД ОД ГОЛО БРДО

3.1. Благослови

3.2. Клетви

4. МАКЕДОНСКА ДУХОВНА СВАДБАУСНА И ЗВУЧНА НАРОДНА (ПРЕД) ТЕАТАРСКА КУЛТУРА

4.1. Свадбата како обредна драма за
соединување свет брак сега и овде

4.2. Пред културата да кресне и да екне

4.3. Свадба по топаните има ако се има
срце за тоа

**5. ЛЕТНИК, ЃУРЃОВДЕН, БЛАГОВЕЦ ПО
ДОЛИНАТА НА РЕКА.....**

5.1. Дувачки инструмен Борија – поврзан со
пролетниот циклус Летник и Ѓурѓовден.....

**6. САМЕ ЛИМАНИ ЖАРНОВСКИ – ПОЕТОТ
ОД РЕКА.....**

7. ГОРАНСКИ СЕЛА ВО КОСОВО.....

Орчуша.....

Рапча.....

Долна Рапча

Враништа

Глобочица.....

Крушево

Рестелица

Кукалане.....

Лештане

Брод.....

Радеша.....

Млика

Љубојшта

Баќка.....

Диканца

Злипоток.....

Драгаш

Јаловјане

Урвич.....

7.1. Горански јазик.....

**3. МАКЕДОНЦИТЕ СО ИСЛАМСКА
ВЕРОИСПОВЕД КОИ ЖИВЕАТ ВО
СТРУШКИТЕ СЕЛА**

4. НАЗИФ ДОКЛЕ – ХОМЕРОВИОТ ПОЕТ

Користена литература.....

